

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**RYLE, SEARLE VE NAGEL'İN ZİHİN
FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

**Hazırlayan
Melike AKPINAR**

**Danışman
Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA**

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2022, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**RYLE, SEARLE VE NAGEL'İN ZİHİN FELSEFELERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Melike AKPINAR**

**Danışman
Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA**

Temmuz 2022, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Melike Akpınar

İmza

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Felsefe

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Ryle, Searle ve Nagel'in Zihin Felsefelerinin Karşılaştırılması

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin 25/07/2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 11'dur.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 25.07.2022

Danışman: Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

Öğrenci: Melike AKPINAR

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Ryle, Searle ve Nagel’in Zihin Felsefelerinin Karşılaştırılması” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Melike AKPINAR

İmza

Danışman

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

İmza

Felsefe ABD Başkanı

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

İmza

ÖN SÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca emeğini benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA'ya, çalışma sürecinde her türlü yol gösterici tavırları ve eleştirileriyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan Doç. Dr. Vedat ÇELEBİ'ye, desteklerinden dolayı Doç. Dr. Faruk MANAV'a son olarak ailem ve arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Melike AKPINAR, Kayseri, 2022

RYLE, SEARLE VE NAGEL’İN ZİHİN FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Melike AKPINAR

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2022
Danışman: Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA**

ÖZET

Felsefenin yeni olarak adlandırdığımız alt disiplinlerinden biri, zihin felsefesidir. Çalışmamız bu alanda ün yapmış Ryle, Searle ve Nagel’in zihin felsefelerine ve zihin felsefelerinin karşılaştırılmasının yer vermektedir. Bu karşılaştırmayı zihin-beden problemi, zihin felsefesi ve diğer zihinler problemi olmak üzere üç başlık altında inceledik. Zihin-beden problemi bölümünde, filozoflarımız özellikle Descartes felsefesini hedef almış, zihin-beden ayrımını ortadan kaldırmak istemiş ve bugüne kadar problemin çözümü için ortaya koyulan kavram mirasının reddedilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Zihin-beden probleminin ardından gelen ikinci adım, filozofların kendi zihin anlayışlarını ortaya koymak olmuştur. Buradaki temel amaç, zihnin üzerindeki gizem örtüsünü kaldırmak ve zihin hakkında konuşabilmek için birtakım kavramlara başvurmaktır. Bu kavramlar belirlendiğinde filozofların zihin anlayışları da ortaya çıkmıştır. Zihin felsefelerini ortaya koyan filozoflarımızın, yüzleşmeleri gereken bir diğer problem ise diğer zihinler problemi olmuştur. Bu konu, karşımızdaki varlığın bir zihne sahip olup olmadığının nasıl anlaşılacağını içermektedir. Ayakları yere basan bir zihin anlayışı ortaya koyabilmek için diğer zihinler probleminin çözümü önem arz etmiştir. Bu nedenle filozoflarımız problemin çözümü için farklı yollara başvurmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Ryle, Searle, Nagel, Zihin, Beden.

COMPARISON OF RYLE, SEARLE, AND NAGEL’S PHILOSOPHY OF MIND

Melike AKPINAR

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, July 2022

Supervisor: Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

ABSTRACT

One of the new disciplines of philosophy is the philosophy of mind. Our study included the philosophies of mind of Ryle, Searle and Nagel, who are famous in this field. And a comparison of the philosophies of mind of these philosophers. We discussed this comparison under three headings: the mind-body problem, the philosophy of mind, and the problem of other minds. In the mind-body problem section, our philosophers specifically targeted Descartes' philosophy, wanted to eliminate the mind-body distinction, and argued that the legacy of concepts that had been put forward to solve the problem so far should be rejected. The second step was to reveal the philosophers' own understanding of the mind. The purpose of this section is to remove the veil of mystery on the mind and to introduce some concepts in order to talk about the mind. When these concepts were introduced, the philosophers' understanding of mind also emerged. Another problem that philosophers had to solve was the problem of other minds. This topic includes how to understand whether the entity in front of us has a mind or not. In order to put forward a strong philosophy of mind, the solution of the other minds problem has been important. For this reason, our philosophers have resorted to different ways to solve the problem.

Keywords: Ryle, Searle, Nagel, Mind, Body.

İÇİNDEKİLER

RYLE, SEARLE VE NAGEL'İN ZİHİN FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİLBERT RYLE'İN ZİHİN FELSEFESİ

1.1. Gilbert Ryle'da Zihin-Beden Problemi	4
1.1.1. Resmi Öğreti (Descartesçi Öğreti).....	5
1.1.2. Kategori Hatası Saptaması.....	6
1.2. Ryle'in Zihin Felsefesi "Zekâ ve Yatkınlıklar"	10
1.2.1. Zekânın Kullanımı	13
1.2.2. Yatkınlıklar ve Olgular	15
1.2.3. Yatkınlıksal Önergelerin Mantığı	15
1.2.4. Zihinsel Kapasiteler ve Yönelimler	16
1.3. Ryle'da Diğer Zihinler Problemi	18
1.3.1. Anlama.....	19
1.3.2. Öz Bilgisi ve Bilinç	21
1.3.3. İç Bakış (İç Gözlem).....	24

İKİNCİ BÖLÜM

JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFESİ

2.1. John R. Searle'de Zihin Beden Problemi	30
2.1.1. Zihin Beden Problemini Zorlaştıran Faktörler	34

2.2. Searle’ün Zihin Felsefesi “Biyolojik Natüralizm ve Bilinç”	35
2.2.1. Bilinç.....	37
2.2.2. Bilincin Yapısal Özellikleri	40
2.2.3. Bilinç ve Niyetlilik	47
2.3. Searle’de Diğer Zihinler Problemi.....	52
2.3.1. Deneycilik ve Diğer Zihinler Problemi	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

THOMAS NAGEL’İN ZİHİN FELSEFESİ

3.1. Thomas Nagel’de Zihin-Beden Problemi.....	60
3.1.1. Zihin-Beden Problemi Neden Önemlidir?	63
3.2. Nagel’in Zihin Felsefesi “Birleştirici Evren Görüşü ve Bilinç”	66
3.2.1. Bilinç Konusuna Yaklaşımın Dünü Bugünü ve Yarını	69
3.3. Nagel’de Diğer Zihinler Problemi	74
3.3.1. Diğer Zihinler Problemine Nagel’in Önerisi: Nesnel Fenomenoloji.....	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RYLE, SEARLE VE NAGEL’İN ZİHİN FELSEFELERİNİN

KARŞILAŞTIRILMASI

SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	93

GİRİŞ

Zihin felsefesi 18. ve 19. yüzyıllarda teknik bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu alan bazen felsefi psikoloji olarak da adlandırılmıştır.¹ Zihin felsefesi, günümüzde felsefenin yeni alt disiplinlerinden biri olarak ortaya çıkmış olsa da sorunları geniş bir arka plana dayanır.² Zihin felsefesinin temel konuları şunlardır: zihin-beden ilişkisi, bilgi ve zihin arasındaki ilişki, bilinç, bilincin doğası, yapay zekâ ve hangi türden varlıkların bilinç sahibi olduğu veya olabileceği konularını içermektedir.³

Kısaca bahsedecek olursak, İlk Çağ ve Orta Çağ felsefesinde zihin yerine ruh kavramı kullanılmıştır. İlk Çağ felsefesinin en önemli konularından biri de ruh olmuştur. İlk Çağ'da Platon ruh beden problemi konusunda sistematik görüşe sahip olan ilk filozoftur.⁴ Modern dönemle birlikte ruh-beden problemi, zihin-beden problemine dönüşmüştür. Filozofların ve felsefecilerin, zihin-beden problemi üzerinde durmasının temel nedenlerinden biri içerisinde bulunduğumuz fiziksel dünyada insanın anlamaya ve anlamlandırmaya çalıştığı şeylerin, düşünce ve duygular olmasıdır. Bu konu ise doğrudan bir zihne “nasıl” sahip olabildiğimiz sorusunu içerir. Bu anlamlandırılmaya çalışılan sorun, “Zihinsel ve fiziksel olan arasında nasıl bir ilişki vardır?” şeklinde problematik hale getirilmiştir. Bu sorunun hem felsefe hem de bilim alanında üzerinde uzlaşmaya varılmış bir yanıtı olmamıştır çünkü verilen yanıtların bir şekilde çelişkili sonuçlara yol açtığı düşünülmüştür.⁵

¹ Şeref Günday, *Zihin Felsefesi* (Bursa: Asa Kitapevi, 2003), 27.

² Kamuran Gödelek, “Önsöz”, içinde *Zihin Felsefesi*, ed., Veli Urhan ve Serdal Uslu, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 7.

³ Kamuran Gödelek, *Zihin Felsefesi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 3-6.

⁴ Arslan Topakkaya ve Emel Karakaya “Din-Felsefe İlişkisi Bağlamında Ruh Kavramına İki Farklı Yaklaşım: İslam ve Platon Örneği”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 2 (2015): 45.

⁵ Gödelek, *Zihin Felsefesi*, 99.

Bu nedenle zihin-beden problemini çözmek için birçok yaklaşım ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımların içerisinde en çok benimsenen, birbirinden farklı iki yaklaşım söz konusudur, bunlar: materyalizm ve düalizmdir. İlk yaklaşımımız olan düalizm, Descartes ile birlikte rağbet görmüş ve geniş kitlelerce benimsenmiştir. Düalizm, temelde zihin ve beden olmak üzere iki farklı tözün olduğunu ve bunların birbirine indirgenemeyeceğini savunur. Beden (madde) yer kaplayan bir özelliğe sahipken zihin düşünmeye yarayan ve yer kaplamayan bir yapıya sahiptir. Descartes'ın madde ve zihin arasında yaptığı bu keskin ayrımın 17. yüzyılda modern bilimlerin gelişimine yol açtığı söylenir çünkü artık eksen maddeye yani fiziksel dünyaya kaymıştır. İkinci yaklaşımımız olan materyalizm ise tek gerçekliğin madde olduğunu ve zihinsel durumlarında bir şekilde fiziksele indirgenebileceğini savunan görüştür. 20. yüzyıla geldiğimizde zihin-beden probleminin çözümünde materyalist görüşler ve türevleri ortaya çıkmıştır. Materyalist görüşlerde, en ılımlı olanından en radikal olanına kadar temel mantık zihinsel durumların bir şekilde fiziksele indirgenebileceği yönündedir. Materyalist ve düalist görüşler arasında kalan, yaklaşımlar da söz konusudur, bunlar: İdealizm, davranışçılık, işlevselcilik, aranedencilik, nitelik düalizmi, yüklem düalizmi, epifenomalizm, panpsişizm, psikofiziksel paralelizm, zihin beyin özdeşliği şeklinde sıralanabilir.⁶

Zihin-beden probleminin çözümü konusunda bir uzlaşıya varılmamış olunması çalışmamızda yer vereceğimiz filozoflar için bir çıkış noktası olmuştur. Descartesçı zihin-beden anlayışı zihni; gizemli, soyut ve üzerinde çalışılması zor bir hale getirmiştir. Bu nedenle filozoflarımız problemin öncelikle felsefi alan içerisinde çözülmesi gerektiğini düşünmüştür. Biz de bu doğrultuda filozoflarımızın zihin felsefelerini genel olarak üç ortak kategori altında incelemeye çalıştık. Bu kategoriler şu şekilde sıralanabilir: zihin-beden problemi, zihin kavramı ve diğer zihinler problemi.

Zihin-beden problemi konusunda filozoflarda ortak olarak savunulan düşünce töz düalizminin zihni öznel bir alan haline getirdiği ve zihin üzerinde konuşmayı zorlaştırdığıdır. Bu nedenle filozoflarımız özellikle Descartes felsefesini eleştirilene tabi tutmuş ve bugüne kadar zihin-beden problemin çözümü için ortaya koyulmuş olan kavram mirasının reddedilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.

⁶ Gödelek, *Zihin Felsefesi*, 105-110.

Zihin felsefeleri konusunda ise Gilbert Ryle felsefesinde zihinden bahsedebilmenin yolu “zekâ” ve “yatkinlik” kavramlarıyla mümkün olurken John R. Searle’de ise “biyolojik natüralizm” görüşü doğrultusunda “niyetlilik” kavramı aracılığıyla mümkün olmuştur. Thomas Nagel, zihin hakkında konuşabilmek için yeni bir terminolojinin oluşturulması gerektiğini düşünmüştür.

Diğer zihinler probleminin ortaya çıkma nedeni Ryle felsefesinde düalist anlayıştır ve problemin çözümü yine kendi felsefesi içerisinde yapılanmıştır. Searle göre ise problemin ortaya çıkış nedeni davranış ve zihin arasında sıkı bağlar bulunduğu düşüncesidir ve bu bağ kırmanın yolu ise davranışın temelindeki “nedensellik” ilkesi ile mümkün olabilmektedir. Nagel ise diğer zihinler problemini aynı türler arasındaki deneyim öznel niteliği ve farklı türler arası deneyimin öznel niteliği olarak ele almıştır ve farklı türler arası deneyimin öznel niteliğinin ulaşabilmenin sınırlarını sorgulamıştır.

Çalışmamızın birinci bölümü Descartes felsefesine getirdiği eleştiriler ve zihin felsefesinin bir disiplin olarak ortaya çıkmasında büyük katkısı olan Gilbert Ryle’ın zihin felsefesine yer vermektedir. Ryle’ın amacı Descartes felsefesindeki düalist yapıyı ortadan kaldırmak ve kendi zihin felsefesini ortaya koymak olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GILBERT RYLE'IN ZİHİN FELSEFESİ

1.1. Gilbert Ryle'da Zihin-Beden Problemi

Ryle, 19. yüzyılda ve Descartes'ın zihin-beden düalizmini eleştirerek bedenden bağımsız ve ayrı bir zihnin olamayacağını ve zihinsel kapasiteleri bilmenin ancak bedensel ipuçları yoluyla mümkün olacağını savunan, felsefe geleneğine mensup bir filozoftur.⁷ Ryle'in görüşleri bahsettiğimiz diğer iki filozofa göre tarihsel olarak daha önce yayınlandığı için eski anlayışlarla bağ kırmak adına önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda kendisinden sonra gelmiş olan zihin anlayışları içinde yol gösterici bir niteliğe sahip olmuştur. Ryle'in zihin felsefesinin genel yöntemi, dilsel ve mantıksal çözümlemedir.⁸

Ryle'in zihin felsefesinin iki amacı vardır: İlki geleneksel zihin felsefesini mantıksal çıkarımlar yolu ile ortadan kaldırmak, ikincisi zihin kavramını yeniden ele alıp onu eylemin kendisi olarak incelemektir. Ryle zihin ve beden arasında bir uçurum olduğu anlayışına tamamen zıt bir şekilde somut, sağduyuya dayalı bir zihin anlayışını tercih eder çünkü soyut bir zihin anlayışının insan bilgisini yanıltıcı bir içeriğe sürükleyeceğini düşünür. Bu anlayışla ortaya koyduğu zihin felsefesinin temel mantığı, tıpkı fiziksel olayların gözlemlenebildiği şekilde zihinsel durumlarımızın gözlemlenebileceğidir. Zihinsel durumlarımız; anlaşılamayan, girift, soyut konular değildir.⁹

Ryle, zihin hakkında ortaya koyduğu çalışmalarla psikolojinin gelişimine katkı sağlamıştır. Onun görüşleri psikolojinin ana akımlarından biri olan, davranışçılık ekolü adı altında değerlendirilmiştir. Davranışçılık: Zihinsel durumları ve olayları bir davranış

⁷ Gödelek, *Zihin Felsefesi*, 108.

⁸ Sara Çelik, "Gilbert Ryle'in Zihin Kavramı" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993), 1.

⁹ Çelik, "Gilbert Ryle'in Zihin Kavramı", 1-2.

eğilimi olarak gören yaklaşımdır fakat Ryle kendi görüşlerinin bu kategoride değerlendirilmesini istememektedir.¹⁰ Davranışçılık başlarda insan ve hayvan davranışlarını inceleyen psikoloji alanı olarak ortaya çıkmıştır. Davranışçıların ortaya çıkmasındaki en büyük etmen bilincin, içe bakış yöntemiyle incelenebileceğine karşı şüphe duymuş olmalarıdır. Bu yaklaşımı benimseyen psikologlar bilinç ve içe bakış gibi kavramları bir kenara bırakmış ve sadece davranışa odaklanmışlardır.¹¹ Ryle’ın bahsettiği anlamda davranışçılık, psikolojideki ve genel psikoloji alanındaki gibi deney ve gözlem içeren oradan bir takım yasalar çıkarmaya yönelik bir yapıya sahip değildir. Ryle ortaya koyduğu zihin felsefesinin böyle bir amacı olmadığını ve davranışçılıkla bağlantısının sadece dışarıdan gözlemlenebilen davranışların gözlemlemesi bakımından paralellik gösterdiğini söylemiştir.¹² Bu nedenle Ryle’ın zihin felsefesi doğrultusunda felsefi davranışçılık ve psikolojik davranışçılık arasında bir ayrıma gidilmesi gerektiğini görmekteyiz.

Ryle ayakları yere basan, somut bir zihin felsefesi ortaya koymak ve geleneksel felsefenin Descartes’tan bu yana gelen, zihin ve beden arasındaki uçurumu kapatmaya çalışmak için kendi zihin felsefesini ortaya koymuştur. Bunu için öncelikle Descartes’ın zihin-beden hakkındaki görüşleriyle hesaplaşmıştır.¹³

1.1.1. Resmi Öğreti (Descartesçi Öğreti)

Ryle dilsel-mantıksal çözümleme yöntemiyle ilk olarak geleneksel felsefeyi ortadan kaldırmayı amaç edinmiştir. Ryle bu doğrultuda geleneksel zihin felsefesinde, zihnin doğası ve yerini belirleyen anlayışa “resmi öğreti” adını verir. Büyük ölçüde Descartes’ten gelen resmi öğreti her insanın, bir zihin ve bedene sahip olduğunu, bedenin ve zihnin uyum içerisinde çalıştığını ve insanın bir gün bedeni yok olsa da zihnin var olmaya devam edeceğini savunur. Ryle, bu resmi öğretinin sadece teorisyenler arasında değil, sıradan insanlar arasında da son derece yaygın bir öğreti olarak benimsendiğini, öğretinin kavramsal güçlüklerinin fark edilmesine rağmen onu

¹⁰ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı”, 3.

¹¹ “Davranışçılık”, (Erişim Tarihi 04.04.2022), <https://tr.wikipedia.org/wiki/Davran%C4%B1%C5%9F%C3%A7%C4%B1%C4%B1k>

¹² Gödelek, *Zihin Felsefesi*, 108-109.

¹³ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı”, 3.

ortadan kaldırmak yerine üzerinde düzenlemeler yapılmış olmasını tuhaf bir durum olarak görür.¹⁴

Düalist yaklaşıma göre insan bedeni, uzayda yer kaplar ve fiziksel yasalara tabidir. Bedensel yaşantımız dış gözleme açıktır. Bedenin aksine zihin uzayda yer kaplamaz, onun etkinliğini sürdürebilmesi için mekanik yasalara gerek yoktur. Zihnin etkinliği dışarıdan gözlemlenebilir bir yapıya sahip değildir. Kişi sadece kendi zihinsel durumlarını bilebilir ve erişim sağlayabilir. Bir başkasının zihinsel durumları bizim için erişilebilir değildir. Ryle bu ayrımın bedeni, fiziksel dünyaya ait ve dışsal bir hale getirirken zihni, içsel kendi içerisine kapalı bir şey haline getirdiğini düşünür. Zihnin bu şekilde algılanmasının nedeni fiziksel dünyada yer almayan şeylerin bir şekilde betimlenip incelenememesidir. Ryle resmi öğreti karşısında şu soruyu sormamız gerektiğini düşünür: “Nasıl oluyor da bizim zihinsel durumlarımız fiziksel eylemlere neden olabiliyor?”¹⁵ Ryle’in bu soruyla dikkat çekmek istediği şey, zihin ve bedenin nasıl bir uyum içerisinde çalıştığının sorgulanabileceğidir çünkü düalist anlayış zihin ve beden arasında keskin bir ayrıma gitmiştir, bu nedenle bu iki unsurun birbirleriyle nasıl bir uyum içerisinde çalıştığı sorgulanabilir bir durumdur.

Düalist yaklaşımda, zihne sahip olan birey içe bakış yoluyla herhangi bir duyu organının yardımı olmadan kendi içsel yaşamanın sürecini izleyebilir. Hatta duyu organlarının, yanılabılır özelliğinin yanı sıra, düalist yaklaşım da zihnin içe bakış yöneliminin, fiziksel dünyanın olgu ve olaylarına kıyasla daha üst düzeyden bir kesinliği vardır. Duyu verileri; yetersiz, hatalı, bizi yanıltabilir özelliğe sahip olabilir ama içe bakış hatalı olamaz. Descartes’ta kendi felsefesini zaten bu metot üzerinden kurmuştur.¹⁶

Ryle için sıra artık resmi öğretinin sarsılabilir temellerini bulmaya, onu yıkmaya çalışıp kendi öğretisini kurmaya gelmiştir. Bu konu çalışmamızda ayrı bir başlık altında “Kategori Hatası Saptaması” başlığında incelenmiştir.

1.1.2. Kategori Hatası Saptaması

Ryle’in resmi öğretiyi yanlış bir öğreti olarak görmesin nedeni şudur: Resmi öğretinin, zihinsel yaşamdaki olguların olması gerekenin dışında kategorilerde veya

¹⁴ Gilbert Ryle, *Zihin Kavramı*, çev. Sara Çelik (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2011), 75.

¹⁵ Ryle, *Zihin Kavramı*, 76-77.

¹⁶ Ryle, *Zihin Kavramı*, 108.

mantıksal yapılarda yer alıyormuş gibi ele almasıdır. Kategori hatası saptamasının hedefi Descartes felsefesindeki düalizmdir.¹⁷

Ryle kategori hatasının nasıl bir şey olduğunu açıklarken günlük yaşamdan örnekler verir. Örneğin ilk kez üniversiteyi ziyarete giden bir kişiyi düşünelim; o kişiye kütüphaneyi, derslikleri, kantini, araştırma merkezlerini gezdirdiğimizde, burada kişi bize “Peki ama üniversite nerede?” diye sorduğunda ona üniversiteyi oluşturan şeyin bu birimler olduğunu açıklamaya çalışırız. Burada bireyin üniversiteyi, kilise, kütüphane, müze gibi bir yer olarak düşünmesinden kaynaklı bir sorun ortaya çıkar. Kilise, kütüphane, müze bunlar üniversite gibi birçok birimden oluşan yapılar değildir, aksine tek bir mekândır. Burada Ryle üniversitenin de bu diğer mekânlar gibi görülüp o kategoride değerlendirilmesini ve onun hakkında öyleymiş gibi konuşulmasının yanlış olduğunu bize anlatmaya çalışır.¹⁸ Ryle bu örneğe benzer olarak takım ruhu, tümen ve İngiliz Anayasası örneklerini vermiştir. Örneklerin hepsinde vurgulamaya çalışılan şey daha önce karşılaşılmamış, alışık olmadığımız şeylerin aşına olduğumuz şeylerle aynı kategoride değerlendirilmesinin yanlış olduğunu göstermektedir.

*Tıpkı zihin ve bedenın aynı mantıksal kategoride yer almamasına rağmen, zihnin, bedenın ait olduğu kategorik kavramlarla açıklanmaya çalışılması ve bunun sonucunda zihnin cisimsiz, hayaletimsi bir yapısının olduğu düşünülmesi gibi. İşte Ryle’a göre tarihi hata budur. Yanlış kategorik sınıflamalar bizi, zihnin fiziksel olmayan, hayaletimsi bir yapısı olduğunu düşünmeye zorlamıştır ve zihin-beden ayrılığını güçlendirmiştir.*¹⁹

Ryle’a göre bir zihni kabul edip içerisinde özel zihinsel olayların olduğunu farz etmek “şanssız dilsel bir gelenek”tir.²⁰ Ryle düalizmin de aynı hatayı yaptığını yani beden nasıl bir yapıya sahipse zihninde de aynı tür yapıları barındırabileceğinin varsayıldığını (örneğin insan bedeni karmaşık bir yapıda ise zihninde öyle olması gerektiğinin var sayılması veya insan bedeninde nedensel ilişkiler varsa aynı şekilde zihninde de nedensel ilişkilerin olması gerektiğinin var sayılması) bunun yanı sıra Ryle

¹⁷ Vedat Çelebi, “Gilbert Ryle’ın Düalizm Eleştirisi ve Kategori Hatası Saptaması”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 3 (2015): 138.

¹⁸ Ryle, *Zihin Kavramı*, 82.

¹⁹ Feyza Ceyhan Coştu, “Descartes ve Ryle’da ‘Zihin-Beden İlişkisi’ ve ‘Öteki Zihinler Sorunu’ ”, *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (2020): 87.

²⁰ Günday, *Zihin Felsefesi*, 65.

bedeni açıkladığımız fiziksel kavram haritasını kullanarak zihnin açıklanabileceğinin düşünülmesinin yanlış olduğunu bize anlatmaya çalışmıştır.

Ryle, kategori hatasının sonucunda ortaya çıkan durumu “makinedeki hayalet doğması” olarak adlandırır. Makinedeki hayaletin ortaya çıkmasına neden olan şey bu ikili (düalist) yapıdır. Bu yapının sonucunda insan bedenine, gizemli bir şekilde yerleştirilmiş zihin ortaya çıkmıştır.²¹ Makinedeki hayalet dogmasının bizi getirdiği yer birbirlerinin söylediğini veya eylediğini anlayamayan bireyler olmuştur. Bu nedenle düalist anlayış diğer zihinlerin varlığına dair de sağlam bir kanıt sunamamıştır. Düalist yapıda kişilerin birbirlerinin eylemlerini dışarıdan gözlemlemesi mümkündür fakat zihinsel durumlarını gözlemek söz konusu değildir, çünkü bunlar gizemli ve soyut bir şeydir.²²

Descartes’ın, zihin öğretisindeki güçlüklerden biri de zihin ve beden arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiğidir. Descartes bu durumu tam olarak açıklayamamış, bu da onun felsefesinin zayıf noktasını oluşturmuştur. Descartes ruh hakkında “Aynı zamanda şunu da görüyorum ki ruh bedenin tüm bölümlerinden değil, yalnız dimağdan veya belki de dimağın en küçük parçalarından birinden, yani ortak duyu denilen melekenin faaliyette bulunduğu parçadan, doğrudan doğruya intiba alıyor.”²³ Descartes bu pasajda bize ruhun bedenin tüm bölümlerinde bulunmadığını yalnızca beyinde veya beynin küçük bir parçasında faaliyet gösterdiğini açıklamaya çalışmıştır. Adı geçen küçük parça, o dönemde yeni keşfedilmiş bir nokta olan epifiz bezidir. Descartes zihin ve beden arasındaki uyumlu ilişkiyi epifiz bezi ile açıklamaya çalışmıştır.²⁴

Ryle’a göre Descartes’ın zihni bu şekilde ele almasının nedeni: Modern fizik ve astronomi de adını duyuran Galileo’nun bilimsel yöntemi tüm evreni kapsayacak şekilde bir öğreti oluşturmanın mümkün olduğunu göstermiş, Descartes ise kendi felsefesinde iki taraflı töz ile karşılaşmıştır. Bu durum karşısında onun tercihi mekanik yasaları reddetmekten yana olmamıştır, çünkü Descartes, bilimsel yanı ağır basan bir filozof

²¹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 81-85.

²² Çelebi, “Gilbert Ryle’in Düalizm Eleştirisi ve Kategori Hatası Saptaması”, 148.

²³ René Descartes, *Metafizik Düşünceler*, çev. Mehmet Karasan (Ankara: Maarif Matbaası, 1942), 212.

²⁴ René Descartes, “The Passions Of The Soul”, içinde *The Philosophical Writings of Descartes I*, trans. John Cottingham & Robert Stoothoff & Dugold Murdoch & Anthony Kenny, (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 340. (Erişim Tarihi 08.02.2021), https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/753874/mod_resource/content/1/Descartes%20Rene%20-%20Philosophical%20Writings.%20vol%201.pdf

olmuştur, fakat tamamen zihni fiziksele indirgeyecek kadar da bilimsel yanı ağır basan bir filozof olmamıştır. Descartes dini ve ahlaki konularda da hassasiyete sahip olduğu için zihni ve bedeni iki farklı töz olarak bırakmayı tercih etmiştir.²⁵ Ryle’a göre Descartes tamamen içersinde bulunduğu dini hassasiyetten dolayı zihni, bedene indirgeme yoluna gidememiştir.

Ryle’ın Descartes’ı eleştiriye tabi tuttuğu nokta zihni, mekanizm kategorisinde açıklamaya çalıştığı içindir. Bu teoride açıkça bir kategori yanlışlığı söz konusudur. Fiziksel dünyayı açıklamaya çalıştığımız mekanik çerçeveyi, zihni açıklamak için kullanmakta da bir sakınca görülmemiştir. Ryle bu mekanik çerçeveyi zihni açıklamak için kullandığımızda, zihni açıkladığımızı sanmak gibi bir yanılgıya düştüğümüzü söylemiştir. Descartes ve onun izinden giden düşünürlerde zihni açıklamak için bu yöntemi kullanmışlardır.²⁶ Zihni açıklamak için ayrı bir terminoloji kurulmamış, maddeyi açıklayan terminolojiyle zihin açıklanmaya çalışılmıştır. Bilinenden hareketle bilinmeyenin açıklanmaya çalışılması, durumu ortaya çıkmıştır. Söz konusu kategori hatası da bu nedenden kaynaklanmıştır yani soyut bir zihin, somut beden kategorisi içerisinde onun kavramlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Ryle’ın kategori hatası saptaması, bir takım eleştirilere maruz kalmıştır. Bunlardan ilki: Ryle’ın hata olarak gördüğü noktayı nominalist bir anlayış ile kanıtlamaya çalışmasıdır. Bizlerin, günlük yaşamda üniversite örneğindeki gibi üniversite nerede şeklinde sorular sormadığımız, bu şekilde bir dilsel kullanım hatası yapmadığımız iddia edilmiştir. İkinci eleştiri ise: Descartesçi anlayışın izinden gidenler, zihni açıklamak için mekanizmin terminolojisinden faydalanmış ve buradaki yüklemeleri değilleyerek zihni açıklamaya çalışmışlardır. Burada Ryle’a verilen yanıt: Değillemenin amacının zaten bir şey ile başka bir şeyin farklı kategoride olduğunu göstermek olduğudur. Örneğin “Bu bir kitaptır.” ve “Bu bir kitap değildir.” dediğimizde kitap olan ve kitap olmayan olmak üzere iki farklı kategori oluşturmuş oluruz. Bu nedenle Descartes felsefesinde Ryle’ın anladığı anlamda bir kategori hatası yoktur, eleştirisi yapılmıştır.²⁷

²⁵ Ryle, *Zihin Kavramı*, 85.

²⁶ Çelik, “Gilbert Ryle’in Zihin Kavramı”, 13.

²⁷ Çelik, “Gilbert Ryle’in Zihin Kavramı”, 11-14.

Ryle'in Descartes felsefesinde bir kategori hatasının olduğunu düşünmesindeki en büyük etmen tamamen birbirinden farklı olan iki tözün bir arada nasıl bulunabileceği meselesidir. Ryle'in dikkatimizi çekmek istediği kısım bu zamana kadar düalist anlayışın zihni alıp bambaşka bir konuma kaldırdığını fark etmemizdir. Bu anlayış çerçevesinde, zihin gizemli bir konu olarak kalmaktadır ve bu nedenle felsefi veya bilimsel incelemeye tabi tutulamamaktadır. Ryle'in kategori hatası saptamasına gelen eleştirilerin haklı kısımları olsa da felsefe tarihinde de her zaman karşılaştığımız şey, bir filozofun kendi sistemini ortaya koyabilmesi için kendinden önceki veya öncekileri bir şekilde eleştiriye tabi tutması gerektiğidir. Bu nedenle Ryle'in kategori hatası saptamasının amacı zihnin felsefi veya bilimsel olarak incelenebilmesi için bir kapı aralamaktır.

1.2. Ryle'in Zihin Felsefesi “Zekâ ve Yatkınlıklar”

Ryle'in felsefesinde unutulmaması gereken temel nokta şudur: İnsanın zihin ve beden ayırımına tabi tutulmaksızın bir bütün olarak incelenmesi gerektiğidir.²⁸ Kategori hatası saptamasının ardından Ryle'in amacı artık geleneksel mirastan devralınan dış gözleme kapalı, gizemli ve soyut olan zihni içinde bulunduğu bu sıfatlardan kurtarmaktır. Ryle'in zihin felsefesinde zekâ kavramı önemli bir yere sahiptir çünkü zekâ zihnin dışlaşmasına yardımcı olur.

Ryle zekâ kavramı hakkında:

*Bir kişi “zeki”, “aptal”, “basiretli”, “basiretsiz” gibi zekâ sıfatlarından biri ya da öteki ile nitelendirildiği zaman bu niteleme, onun bu ya da şu doğruluğun bilgisine sahip olduğunu ya da sahip olmadığını içermez; ancak belirli türden şeyleri yapabilmek yeteneğini ya da yeteneksizliğini anlatır.*²⁹

Ryle'in kanıtlamaya çalıştığı şey, bu sıfatları başkalarına atfetmemizdeki amacın nasıl'ın bilgisine sahip olup olmamamızla ilgili olduğunu kanıtlamaktır. Zekâ kavramı “nasıl'ın bilgisi” ve “ney'in bilgisi” ile bağlantılıdır. Nasıl'ın bilgisi bir şeyin hangi yol veya yöntemle yağıldığını içeren bilgi türüdür.³⁰ Ney'in bilgisi ise bir şeyin teorik kısmını bilmekle ilgilidir. Ryle nasıl'ın bilgisi ve ney'in bilgisi arasında belirli

²⁸ Çelik, “Gilbert Ryle'in Zihin Kavramı”, 85.

²⁹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 96.

³⁰ Gilbert Ryle, “Knowing How And Knowing That” 1. (Erişim Tarihi 10.01.2021), https://www.informationphilosopher.com/solutions/philosophers/ryle/Ryle_KnowHow.pdf

uzlaşımlar ve paralellikler olduğunu belirtir.³¹ Biz dışarıdan gözlemlenebilen eylemlerimiz vasıtasıyla kişilere bu tip sıfatları atfedebiliriz. Burada Ryle’a göre kişinin önce eylemlerine bakılır (nasıl’ın bilgisine) bu nedenle ne kadar bilgi sahibi olduğu (ney’in bilgisi) konusu daha az önem taşımıştır. Ryle için belirleyici olan pratikteki eylemlerdir.

Diğer taraftan Ryle zekâyı açıklamaya çalışan ulusalcı yaklaşımı eleştirmiştir. Ussalcı yaklaşım, zekice bir eylemin daha öncesinden ne yapılacağını planlandığı konusunda, akılsal bir işlem gerektirdiği görüşündedir. Ussalcı yaklaşıma göre zeki olan eylem iki yönlüdür bunlardan ilki: Kişinin neyi nasıl yapacağı konusunda öğrendiklerini veya bildiklerini içsel süreci içinde kendini ifade etmesidir. İkincisi ise bu bildiklerini uygulaması, pratiğe dökmesidir. Örneğin bir aşçının yemek yapmadan önce tarifi içinden okuması daha sonra yemek yapması gibidir.³² Bu ussalcı açıklamada, Ryle’ı rahatsız eden kısım bizim ussal planlama sürecimizin, zekice bir eylem söz konusu olduğunda, plan yapmaya yardımcı olan bir başka sürece ihtiyaç duyulmasıdır. Ryle bu noktada bitmeyen bir geriye gidişin söz konusu olduğunu düşünür ve bunu saçma bulur.³³ Ryle için ussalcı yaklaşım sonsuz bir geriye gidişi içerdiği için mantıklı değildir.

Peki, bizler neden zekice yapılan bir eylemin düşünmek ve uygulamak gibi ikili aşaması olduğuna inanıyoruz? Ryle, buna inanmamızın nedenini resmi öğretiyeye bağlı olarak gelişen makinedeki hayalet dogmasına bağlar. Zihin ve beden olarak ikiye bölünmüşlük, bize fiziksel (kassal) bir eylemin zihinsellik ile bir alakası olmadığını düşündürür. Bu durumda bu eyleme becerikli, marifetli, hünerli gibi sıfatlar affedilmez çünkü bunlar zihinsel sıfatlardır. Zekâ atfettiğimiz durumlar erişim sağlayamadığımız kısımlardır; işitilmeyen veya görülmeyen bir yapıya sahiptir. Ryle bu tarz bir anlayışa karşıdır. Bu anlayışın yanlış olduğunu göstermek amacıyla “palyaço” örneğini vermiştir. Ryle; palyaçonun sakarlıkları, seke seke yürümesi ve taklalarının onun zekice bir ediminin kanıtı olduğunu söyler. Bu edim zekice bir edimdir çünkü o bunlara çalışmıştır, defalarca denemeler yapmıştır. Fakat hantal bir insanın kendi karakterinden kaynaklı olarak sakar veya beceriksiz olması veya yürüme şekli onun zihin çalışmaları

³¹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 97.

³² Ryle, *Zihin Kavramı*, 98.

³³ Ryle, *Zihin Kavramı*, 101.

değildir çünkü herhangi bir amaç taşımaz, o kişinin mizacı ile ilgili bir durumdur. Oysa palyaçonun performansı onun zekice bir edimidir.³⁴

Ussalcı yaklaşıma karşı olan Ryle zekâ ve zekice bir edim konusunu daha açımlayarak şunları söylemiştir:

*Zeki olmak salt ölçütlere uygun olanı yapmak değildir; ama aynı zamanda onu geliştirerek uygulamaktır; birinin eylemlerini düzenlemesi sadece, iyi düzenlenmiş olması anlamına gelmez; bir bireyin edimi, eğer o işlemlerde hatalarını görmeye ve düzeltmeye ve başarılarını geliştirerek tekrarlamaya hazır ise ancak o zaman ustalıkla ya da dikkatli olarak betimlenmeye hak kazanır. O yapılması gerekeni doğru bir şekilde yapmaya çalışırken ölçütü eleştirel bir şekilde uygulamaktadır.*³⁵

Zekice bir eylem sadece ölçütlere uygun davranmayı içermez. Adım adım ölçütleri sıralayacak olursak: bilmek, uygulamaya geçmek, uygulamada birtakım hatalar yapmak ve onlardan ders çıkarmaktır. Son olarak tüm bu edinilen tecrübelerin ışığında ölçütlere eleştirel yaklaşmayı içerir. Ölçütlere eleştirel yaklaşmak demek aslında kendi yolunu çizmek, daha önce o ölçütler içerisinde yapılmamış olanı yapmaktır. Zekice bir edim sadece nasıl'ın bilgisini içermekle kalmayıp onu yorumlayıp eleştirebilmeyi, o sınırlar içerisinde yeni bir yol bulabilmeyi içerir.

Ryle bizlerin nasıl'ın bilgisini daha çok pratikte öğrendiğimizi kanıtlamaya çalışmıştır. Bununla ilgili olarak satranç örneğini verir: Satranç oynamayı yeni öğrenen bir birey öncelikle teorik kuralları öğrenmekle işe başlar. Daha sonra bunları pratikte uygularken bu kuralları zihninden tekrar eder fakat bir süre sonra bu kuralları düşünmeden bunları uygulamaya başlar. İzin verilen kuralları yapar, yasak olanlardan kaçır. Bu artık onun için alışkanlık haline gelir ama bir kişinin teorik bilgi alıp ezberlemeden; başka kişilerin oynayıp bakarak pekâlâ satranç oynamayı öğrenebilmesi mümkündür. İzleyerek hangi taşını hangi hamlelere izni olduğunu öğrenebilir. Böylece oyunun nasıl oynandığını pratik sayesinde öğrenmiş olacaktır.³⁶ Nasıl'ın bilgisini eleştiri ve örnek yoluyla pratikte de öğrenilebilir bir yapıya sahiptir. Teorik, kavramsal bilgidен gündelik hayatta pek yardım alınmaz.

³⁴ Ryle, *Zihin Kavramı*, 104.

³⁵ Ryle, *Zihin Kavramı*, 98.

³⁶ Ryle, *Zihin Kavramı*, 114.

Ryle için zihinsel süreçlerin ussalcı yaklaşımdaki gibi içsel, gizli, hayaletimsi bir şey olmasına gerek yoktur. Ortada tek bir uygulama vardır, bu da bizim göz ile görebildiğimiz uygulamadır. Başlangıçta sahip olduğumuz bilgi, bir süre sonra yatkınlığa dönüşür ve uygulamanın zekice olması için katkı sağlar. Görünen o dur ki uygulamaya yansımaya bilgi bir işe yaramaz. Uzun süre uygulama imkânı bulamayan bilgi körelir. Satranç örneğinde olduğu gibi teoriyi bilen fakat bunu uygulamayan bir bireyin bilgisi bir işe yaramaz; çünkü bu sahip olduğu teori dışlaştırmamıştır, uygulamaya dökülmemiştir, böyle bir bilgi de unutulmaya yüz tutar.³⁷

Tüm bu açıklamalar ışığında; Ryle zekâ hakkındaki düşünceleriyle davranışçılık ekolü içerisindeymiş gibi gözükebilir. Fakat verdiği örneklerden açıkça görmüş oldu ki sadece basit, dışarıdan gözüken davranışlarla zekâ konusunu ele almıştır, bu nedenle davranışçılıktaki gibi ciddi deney gözlem içeren bir yapı söz konusu değildir.

Ayrıca Ryle’ı davranışçılık ekolüne mensup olarak gördüğümüzde, onun içsel yaşantıyı yok saydığını söylemiş oluruz ki bu doğru olmaz. Ryle davranışçılığa yakın durur; fakat içsel yaşantıyı yok saymadığı için davranışçılık ve içsel yaşantının arasında bir yerde yer alır. Aynı zamanda Ryle’a göre birey içsel ve dışsal olarak iki farklı yaşantıya da sahip değildir. Bir kişinin, içinden veya dışından yüksek sesle konuşması iki farklı eylem değildir. Birey, içsel veya dışsal far etmeksizin tek bir davranışa sahiptir.³⁸

1.2.1. Zekânın Kullanımı

Tüm bu açıklamaların ardından en nihayetinde Ryle’ın zihin felsefesinde cevaplanması gereken soru “Bir eylemin zekice bir eylem olduğuna nasıl karar verebiliriz?” sorusudur. Ryle bir eylemin zekice olup olmadığını anlayabilmemiz için onun ötesine bakmamız gerektiğini söylemiştir. Fakat burada eylemin ötesine bakmaktan kastı kişinin gizli süreçlerini izlemeye çalışmak değildir. Bakmamız gereken şeyler, yetenekler ve yönelimlerdir. Örneğin hedefi tam on ikiden vuran bir asker düşünelim. Bu askerin, hedefi tam on ikiden vurabilmesi şans eseri ortaya çıkan bir durum mudur? Yoksa bir yeteneğin (marifetin) sonucu mudur? Bu durumu nasıl anlayabileceğimiz konusunda Ryle: Bu olay, bir marifetin ürünüyse asker ikinci

³⁷ Çelik, “Gilbert Ryle’in Zihin Kavramı”, 25-27.

³⁸ Coştu, “Descartes ve Ryle’da ‘Zihin-Beden İlişkisi’ ve ‘Öteki Zihinler Sorunu’ ”, 93.

atışında da aynı performansı veya o performansa çok yakın bir performans sergilemelidir. Bunun yanında o, atış yaparken birçok faktörü hesaba katmalıdır: rüzgâr, nefes tutma, kırılma payı vb. eğer böyleyse bu durum zekice bir edimdir. Bu edim alışkanlık veya yatkınlık ile açıklanabilecek bir şey değildir. Tüm bunlar dışarıdan gözlemlenebilen durumlardır.³⁹ Zekânın çalışması veya zekice bir edim zihinde ikinci dereceden bir şeylerin faaliyeti değildir “Çünkü kabaca söylenirse; zihin deneylenemez birtakım kategorik önermelerin toplamının konusu değil; ama deneylenebilir koşullu ve yarı koşullu önermelerin toplamının konusudur.”⁴⁰ Ryle bu cümlesiyle ussalcı yaklaşımdaki zekânın gizil yapısına karşın, zekânın çalışmasının hayaletimsi birtakım süreçler içermediğini deneyimlenebilir, gözlemlenebilir, olasılıklı önermeleri de içeren bir yapısı olduğunu sunmaya çalışmıştır.

Böylece, bir kişinin eylemlerini “açıklamanın” anlamı, hiçbir şekilde gizli sebepleri keşfetmek değildir. Bu eylemleri hipotetik ve semi-hipotetik önermeler altında toplamaktır. Açıklama “bardak kırıldı çünkü ona taş çarptı” türünden değildir. Oldukça farklı bir türdür: “taş çarptığı zaman bardak kırıldı çünkü o kırılabilir bir şeydir.” işte “kırılabilir bir şey olmak” ise bir yatkınlık bir eğilim ifade etmektedir. Bunun sebebi, Ryle göre zekâ ve hatta tüm zihinde kendini görünen (ya da görünmeyen) davranışlarımızda bir yatkınlık olarak belirginleştirmektedir: Eğer bir zihinden söz edilebilecek ise ancak bu tarzda edilebilir.⁴¹

Bir edimin, zekice bir edim olup olmadığının anlaşılması zihnin başkalarına kapalı olan kısmında gerçekleşen bir şey değildir tam aksine herkese açık olan davranışların sonucunda anlaşılabilir bir yapıya sahiptir. Bu eylemler, olasılık içeren önermeler altında toplanabilir bir yapıya sahiptir. Bu yapı sayesinde zekâ ve zekâyâ bağlı edimler gizil süreçleri içeren bir yapıya sahip olmaktan çıkarlar. Bu varsayımsal, olasılık içeren yapılar da ilerleyen kısımlarda ele alacağımız yatkınsallık içeren önermeleri ortaya çıkarmıştır.

³⁹ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı”, 29.

⁴⁰ Ryle, *Zihin Kavramı*, 21.

⁴¹ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı”, 31.

1.2.2. Yatkınlıklar ve Olgular

Ryle, insan davranışlarını açıklamak için kullandığımız kelimelerin birçoğunun olayları değil yatkınlıkları ifade ettiğini söylemiştir.

*Birisinin bir şey bildiğini, bir şey olmayı istediğini söylemek onun özel bir anda bir şey yapma süreci içinde olduğunu ya da bir şeyleri yaşadığını söylemek değildir. Ama gereksinim doğduğu zaman, belli türden durumlarda belli türden şeyleri yapmayı başaracağını ya da yapma eğilimi içinde olduğunu veya belirli şeyleri hissedeceğini söylemek anlamına gelir.*⁴²

Ryle bizlerin günlük yaşamdaki konuşmalarımızın sadece olup biten olaylar hakkında olmadığını; devam edeceğine inandığımız güvendiğimiz şeyler üzerinde de konuştuğumuzu vurgular. Bu nedenle bilmek, istemek, sahip olmak gibi fiillerin koşturmak, titremek, uyanmak gibi fiillerden farklı yapıya sahiptir. İlki yatkınlıklarla ilgiliyken ikincisi olgu bildiren fiillerdir. Ryle gündelik konuşmada bizlerin “O derece derece öğretmen olmayı istiyor.” ya da “O iki dakika boyunca bunun bilgisine sahipti.” şeklinde konuşmadığımızı söyler çünkü biz bu cümleleri yatkınsallık kategorisi içinde konuşuruz “O öğretmen olmayı istiyor.” veya “O bunun bilgisine sahiptir.” gibi. İnsan davranışlarını yatkınlık içeren kavramlarla ifade ederiz. Fakat düşünmek, korkmak, titremek, yemek yemek bunlar olgu bildirir. Bu nedenle bu fiiller kendi içerisinde farklı özellik gösterirler. Günlük yaşamda kullandığımız cümleler; olgu, yatkınlık veya süreç bildirir.⁴³

1.2.3. Yatkınlıksal Önermelerin Mantığı

Ryle bize yatkınsallık içeren önermelerin mantığına anlatmaya çalışır yani ona göre bir ineğin geviş getirdiğini veya bir insanın sigara tiryakisi olduğunu söylediğimizde, ineğin şu anda geviş getirdiğini veya tiryaki olan bireyin şu anda sigara içtiğini söylemiş olmadığımızı fakat uygun koşullar sağlandığında bu olayların aralıklarla gerçekleşeceğini vurgular. Yatkınsal önermeler söz konusu hayvan veya insanın belirli bir kapasiteye, yeteneğe, eğilime sahip olabileceğini gösteren önermelerdir.

⁴² Ryle, *Zihin Kavramı*, 215.

⁴³ Ryle, *Zihin Kavramı*, 215-216.

Geviş getirmeye yönelim ve sigara içme alışkanlığı, geviş getirme ve sigara içme süreçleri ortaya çıkmamış olsaydı var olmazdı. “O şimdi sigara içiyor” ile “o bir sigara tiryakisidir” önermeleri aynı türden şeyleri söylemiyorlar. Ama birinci türden önermeler zaman zaman doğru olmadıkça ikinci türden önermeler doğru olamazdı.⁴⁴

Buradaki söz konusu örneklerden anlaşılmaktadır ki bazı durumlarda olgular olmadıkça yatkınlıklardan bahsetmek mümkün olamaz. Fakat Ryle bazı yatkınlıkları olgu içerdiğinden bahsedemeyeceğimizi söyler. Örneğin, bir şeyin elastik bir özelliğe sahip olması bu duruma örnek olarak verilebilir elastiklik için belirli koşullardan bahsetmeliyiz. Mesela nesneyi buruşturduktan sonra açıldığını ya da basınç karşısında zıpladığını söylemek durumundayız ve burada dili kullanım şeklimiz sigara tiryakisi örneğindeki gibi değildir.⁴⁵ Bazı durumlarda bir yatkınlıktan bahsedebilmemiz için birtakım koşulların sağlanması gereklidir. Bu iki durum arasında farklılık olmasının nedeni hakkında Ryle, bir şeye elastik yapıya sahiptir dediğimizde o şeyden belirli bir takım koşullar altında beklediğimiz türlü tepkiler söz konusu olduğunu fakat sigara tiryakisi olmanın basit bir şekilde karşıdaki kişinin sigara içme eyleminden ibaret olduğunu söyler. Sigara içmek, kaba ve salt bir eylemken diğeri birtakım koşullar altında beklenen birçok eylemi içerir. Bazı yakınsal terimler genel ve belirlenebilen bir özelliğe sahipken diğerleri özel ve belirleyici yapıya sahiptir.⁴⁶

Yatkınsal önermeler hep geçerli olabileceği gibi belirli bir dönem geçerli olmuş ve etkisini kaybetmişti olabilirler. Bir zamanlar sigara tiryakisiydi gibi. Ryle yatkınsal önermelerin yasa olmadıklarını fakat yasalara benzer özellik gösterdiğini ifade eder. Örneğin şekerin eriyebileceğini söylemek, su içerisinde atılırsa çözüleceğini söylemek demektir. Aynı şekilde bir kişinin Fransızca bildiğini söylemek her zaman değil fakat uygun ortamda bu dili konuşabileceğini söylemek demektir.⁴⁷

1.2.4. Zihinsel Kapasiteler ve Yönelimler

Ryle yatkınsallık içeren terimlerin birçok türü olduğunu belirtir. Bunlardan bir kısmı birçok duruma uygulanabilir özellikteyken, bir kısmı belirli şeylere uygulanabilir.

⁴⁴ Ryle, *Zihin Kavramı*, 217.

⁴⁵ Ryle, *Zihin Kavramı*, 217.

⁴⁶ Ryle, *Zihin Kavramı*, 218.

⁴⁷ Ryle, *Zihin Kavramı*, 224-227.

Ryle'in bu bölümdeki amacı da bazı yatkınsal terimlerin kullanımındaki genel ayrımları ele almaktır.⁴⁸

Ryle için yatkınlıkların önemli bir kısmını da kapasiteler oluşturur. Zekâ da kapasiteler toplamıdır. Kapasitelerin açıklanmasına ışık tutan yatkınsallık içeren önermeler yapabilir, becerebilir, başarabilir gibi kavramları içerir. Ryle bize bunlar arasındaki farkı örneklerle göstermeye çalışır ve yatkınlık içeren cümle çeşitlerini inceler.

1) *Taşlar su üzerinde yüzebilir. (Çünkü sünger taşı yüzer.)*

2) *Şu balık yüzebilir. (Çünkü çamur içinde yatmasına rağmen sakat veya hasta değildir.)*

3) *John Doe yüzebilir. (Çünkü yüzmeyi öğrenmiş bulunuyor.)*

4) *Richard Doe yüzebilir. (Eğer o öğrenmeyi istiyorsa...)*

5) *Sen yüzebilirsin. (Sıkı çalıştığı taktirde...)*

6) *O yüzebilir. (Çünkü doktor bu konudaki yasağını kaldırdı).*⁴⁹

İlk örnek yanıltıcıdır çünkü sünger taşı taş değil bir canlıdır. Bu nedenle taşların yüzemeyeceğini bildiğimiz için taşlar yüzebilir yargısı yanlıştır. İkinci örnekte balığın yüzebilmesi için fiziksel açıdan bir engelin olmadığını bize açıklamaya çalışır. 3. 4. ve 5. örneklerde ise kişilerin bireysel açıdan sahip olduğu veya olabileceği kapasitelerle ilgilidir, her biri farklı türden bilgi verir. Ryle üçüncü örnekteki “John Doe yüzebilir.” önermesinin “Bir köpek yüzebilir.” demekten daha farklı bir anlam taşıdığını ifade eder çünkü bir köpeğin yüzebildiğini söylemek onun içgüdüsel olarak yüzebildiği ve bu konuda hiçbir pratik eğitimini almadığını söylemekle uyumludur. Fakat John Doe’nin yüzebildiğini söylememiz onun yüzme pratikleri yapması sonucu yüzme öğrenmiş olmasına gönderme yapar. Burada işin içerisinde zekâ kapasitesi girer. Yüzmeyi öğrenmiş olması zekâ kapasiteleri ile ilgilidir. Aynı biçimde “Richard Doe yüzebilir.” demek de kendisine bir konuda anlatılanları anlayabilir ve uygulayabilir bir yapıya sahip olduğunu vurgulamak için kullanılır. (Aynı durum zekâ geriliği olan bireyler için geçerli değildir.) “Sen yüzebilirsin.” önermesi ise tüm insanların doğuştan sahip olduğu

⁴⁸ Ryle, *Zihin Kavramı*, 228.

⁴⁹ Çelik, “Gilbert Ryle’in Zihin Kavramı”, 66.

zekâ kapasitelerine, yatkınlığa gönderme yapar. Ryle böylece yatkınsallık bildiren terimler arasında ayırım yapmış olur.⁵⁰

1.3. Ryle’da Diğer Zihinler Problemi

Diğer zihinler problemi, “Karşımdakinin bir zihne sahip olduğunu nasıl anlayabilirim?” sorusunu içerir. Parmağımı kestiğimde ve kanadığımı gördüğümde, kendi hissettiğim acının direkt (aracısız) bir şekilde farkındayım. Bu aracısız farkında olma durumu bazı filozoflar tarafından “dolaysız bilgi” olarak da adlandırılır. Ama ben bir başkası parmağını kestiğinde, aynı şekilde yani dolaysız olarak kendimde olduğu gibi kavramam mümkün değildir. Ben, karşımdakinin acı çektiğini onun parmağındaki kandan veya hareketlerinden anlarım. Bu da doğrudan bilme karşısında daha zayıf bir bilgi türüne işaret eder. Bir başkasının acısını, kendi acımmış gibi doğrudan hissetmek imkânsız gibi gözükmektedir. Ama bu da karşımdakinin acı çekmediği anlamına gelmemektedir. İşte diğer zihinler problemi de burada başlar.⁵¹ Karşımdakinin de bir zihne sahip olup olmadığının nasıl veya hangi yollarla anlaşılacağını içerir.

Ryle diğer zihinler problemine geçmeden önce, ilk olarak düalist yaklaşımdaki diğer zihinler problemini eleştirir. Düalist yaklaşıma göre bir kişinin bir başkasının zihnine konuk olması mümkün değildir fakat edimlerinden hareketle sinyal odasına konuk olabilir. Karşımdaki kişi hakkında ancak bu sayede bilgi sahibi olabilirim veya ancak bu ölçüde onu anlayabilirim. Düalist yaklaşım, zihnin nasıl çalıştığını henüz bilmediğimizi düşünür. Ryle tam da bu anlayış yüzünden zihin ve bedenin nasıl uyum içerisinde çalıştığı hakkında bir yanıt veremediğimizi bu nedenle bu alana ne fiziğin ne de psikolojinin yardımıyla açıklık getirilemediğini düşünür.⁵²

Ryle’a göre düalist anlayıştan çıkan sonuç hiç kimsenin söylediği ve yaptığı şeyi tam olarak anlamıyor olmamızdır. Ryle bu görüşünü desteklemek için:

Biz Öklid’in yazdığı sözcükleri okuyoruz; Napoleon’un yaptığı şeyleri biliyoruz, ama onların zihinlerinde neler olduğu ile ilgili en küçük fikrimiz bile yok. Bir satranç turnuvasının ya da bir futbol maçı gözlemcisinin, oyuncuların düşündükleri ile ilgili en küçük bir işarete bile sahip oldukları söylenemez. Ne var ki bu açıkça saçmadır. Satranç oynayabilen herhangi bir kişi öteki

⁵⁰ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı”, 67-68.

⁵¹ John Hospers, *An Introduction To Philosophical Analysis* (Oxford: Prentice Hall, 1997), 174-175.

⁵² Ryle, *Zihin Kavramı*, 128.

*oyuncuların yaptığı şeyleri büyük ölçüde anlar ve geometrideki özet bir öğrenim, sıradan bir öğrencinin Öklid'in düşünme sistemini büyük ölçüde izleme fırsatı verir.*⁵³

Ryle, diğer zihne erişmenin veya onu anlamının düalist yaklaşımdaki kadar girift bir konu olmadığını ve salt psikolojik yasalara ihtiyaç duymadığımızı belirtir. Kişi nasıl ki kendi eylemleri ve bu eylemler arasındaki ilişkiden haberdardır; diğer zihinlerin edimi de aynı yolla ortaya çıktığı için onları anlamak için onların davranışlarını gözlemek yeterlidir. Bu pasajdan dikkatimizi çeken bir diğer kavram da anlamadır.

1.3.1. Anlama

Ryle'in diğer zihinler probleminin çözümü için ortaya koyduğu önemli kavram “anlama”dır ve anlama ise doğrudan “nasıl’ın bilgisi” ile ilişkilidir. Nasıl’ın bilgisi daha önce bahsettiğimiz gibi bir şeyin hangi yol ve yöntemle yapılacağını içeren bilgidir. Anlama ise özel türden zekice gerçekleştirilmiş olan davranışları açıklayan bilgi türüdür. Örneğin edebi eser eleştirisi yapan bir kişi yazmayı bilmelidir veya elbisenin dikişinin, kötü yapıldığını söyleyen biri “nasıl” dikiş dikileceğini bilmelidir. Bunlar anlamının birer örneğidir. Aynı şekilde Ryle örneğin: Platon'un felsefesini yorumlayan bir kişinin, fazlaca felsefe özgünlüğüne sahip olması gerekmediğini fakat kişinin felsefi bir kanıtlamanın; anlamını, gücünü ve sahip olduğu güdüyü değerlendirmediginde yorumunun bir anlamı olmayacağını söylemiştir. Kişi bunları anlayarak yorumlandığında Platon'un “nasıl’ı” yapmayı bildiği şeyi kendi de az da olsa öğrenmiş olur.⁵⁴ Anlama, diğer zihinlerin varlığını kabul etmek ve onların düşüncelerinin yorumlamakla ve bu yorumlamanın öncesinde ise bilgi ve tecrübeyi gerektiren bir yapıya sahiptir.

Ryle makinedeki hayalet dogmasının, bizi diğer zihinlerin varlığına götürebilecek bir yapısının olmadığını düşünür. Bunun sebebi öğretinin kendi yapısından kaynaklanmaktadır çünkü öğreti, zihni ulaşılması güç bir yere yerleştirmiştir. Bu anlayışta sadece beden ne yaptığını gözlemleyebilirim, zihnin

⁵³ Ryle, *Zihin Kavramı*, 129.

⁵⁴ Ryle, *Zihin Kavramı*, 131-132.

değil. Bu nedenle bu anlayış diğer zihinlerin varlığına dair agnostik bir tavır takınmak durumunda kalmıştır.⁵⁵

Ryle’da diğer zihinler problemi genel olarak nasıldır bilgisi, anlama ve öz bilgisi konuları ile bağlantılı olarak işlemiştir yani genel felsefesi içerisinde yapılanmıştır. Ryle’ın diğer zihinlerin yaptığını ve söylediklerini anlayabilmemizin için kurduğu denklem, öz bilgisi eşittir diğer zihinlerdir. Kendimle ilgili ortaya koyabildiğim şeyleri, diğer zihinlerle ilgili olarak ortaya koyabileceklerimle aynı türdendir. Ben bu şekildeyse, seninde o şekilde olduğunu varsayırım. Örneğin satranç oynarken senin hamlelerini önleyebiliyorsam, şakalarını komik buluyorsam bunlar benim seni anladığının bir kanıtıdır. Aksi takdirde bunlar sadece gürültü veya görme olayından ibaret olurdu. Fakat Ryle’da bu anlama gizli sebepleri ortaya çıkaran türden bir anlama değildir, eylemlerin nasıl yaptığını değerlendiren türden bir anlamadır.⁵⁶

Diğer zihinler probleminin çözümü birtakım özel yapıdaki sorularla da bağlantılıdır. Bu sorular; bir kişinin diğerinden daha evhamlı olup olmadığı, bir pasajı anlayıp anlamadığı veya kimin daha cesurca davrandığı gibi özel türden soruları da içerir. Ryle için bu tarz sorular da bir gizem ortaya koymazlar çünkü bunlar kolayca kişinin davranışlarından anlaşılabilir bir yapıya sahiptir. Örneğin: “Bir satranç oyuncusunun ustalığını ve taktiklerini onun ve ötekilerin satranç oynayışını izleyerek değerlendirebilecek bir konuma gelirim ve yine benim belirli bir öğrencimin, tembel, tutkulu, zeki olup olmadığını çalışmasını izleyerek, özürlerine dikkat ederek, konuşmasını dinleyerek ve performansını öteki öğrencilerle karşılaştırarak öğrenirim.”⁵⁷ Diğer zihinler hakkında özel türden soruların cevaplanması dikkatli bir gözlemden geçtiğini görmekteyiz. Davranışlar zihin çalışmalarının bir göstergesidir. Diğer zihinlerin varlığının kanıtı da onun davranışlarıdır.

Ryle’ a göre tüm bunların yanında bizler sadece diğer zihinlerinde var olduğunu keşfetmek ile kalmıyoruz, aynı zamanda insanların karakteristik ve ussal özelliklerini de keşfediyoruz. Bu kısmı Ryle’ın şu sözleri özetler nitelikte olacaktır: “Senin kapasitelerini, ilgilerini, hoşlandıklarını, hoşlanmadıklarını, yöntemlerin ve inançların ile ilgili bilmek istediklerimin pek çoğunu, açık açık yapıp etmeleri sırasında nasıl

⁵⁵ Ryle, *Zihin Kavramı*, 139.

⁵⁶ Ryle, *Zihin Kavramı*, 139.

⁵⁷ Ryle, *Zihin Kavramı*, 285.

davrandığını gözlemleyerek ortaya çıkarabilirim; bu arada benim için en büyük ipucu senin söylediklerinin ve yazdıklarındır.”⁵⁸

Böylece Ryle, diğer zihinler problemi konusunda da “felsefi davranışçılık” anlayışını ortaya koymuş olur. Felsefi davranışçılık, diğer zihinler probleminin çözümü için ortaya atılmış olan analoji yaklaşımıyla benzerlik gösterir. Analoji yöntemi de davranışı temel alır, karşımızdakinin davranışı bizim davranışımızla benzerlik gösterdiğinde bu davranışın nedeninin kendi zihinsel durumumuzla aynı sebepten kaynaklı olduğunu varsayarız ve bu karşımızdakinin bir zihne sahip olduğunun kanıtıdır. Fakat davranışçı yaklaşımın zihnin varlığı ve davranış arasında kurduğu ilişki analoji yaklaşımının aksine daha güçlü bir gözleme dayanmaktadır.⁵⁹

1.3.2. Öz Bilgisi ve Bilinç

Ryle, düalist yaklaşımın beraberinde gelen anlayış hakkında: Fiziksel dünyaya ait içeriklerin, duyu algısı yoluyla keşfedilmesinin ardından; zihinsel dünyanın içeriklerinin de inceltilmiş türden bir algı (bedensel organlarla ilgisi olmayan bir algı) yoluyla keşfedilebileceği anlayışının ortaya çıktığını savunmuştur. Çünkü bu anlayış zihnin, fiziksel dünyadan farklı bir dünya oluşturduğu kanısına sahiptir.⁶⁰ Bu nedenle zihin konusu işlenirken, bilinç ve öz bilgisi gibi kavramlar zihni soyut ve üzerinde çalışılamayacak bir hale getirdiği için Ryle bu kavramların mantıksal bir bataklık olduğunu düşünür. Eğer bu kavramlar ele alınacaksa gündelik yaşamdan hareketle ele alınmalıdır.⁶¹

Resmi öğretilerdeki öz bilgisi, fiziksel dünyanın algılanabilmesinin yanı sıra kendi zihinsel süreçlerimizi de kavrama yetisine sahiptir. Bu kavrama dışsal dünyanın algılanmasından daha üst düzeyde bir kavramdır. Kişi kendi zihninin, yapıp etmelerine imtiyazlı bir şekilde erişime sahiptir. Bu da öz bilgimizin oluşmasını sağlar. Kendi zihinsel süreçlerimin bilincindeyimdir fakat senin zihinsel süreçlerin farkında olamam ve onları gözleyemem, sadece senin bedensel hareketlerinden senin de bir zihne sahip olduğunu çıkarımsayabilirim. Ryle, bu tarz imtiyazlı giriş kuramının psikologlar ve filozoflar üzerinde çok güçlü bir etki bıraktığını düşünür. Bilinçlilik ve içe bakış

⁵⁸ Ryle, *Zihin Kavramı*, 140.

⁵⁹ Gödelek, *Zihin Felsefesi*, 179-180.

⁶⁰ Ryle, *Zihin Kavramı*, 265.

⁶¹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 267.

kavramlarının da bu platformda etkileşim içinde olarak açıklanmasından şikâyetçidir. Bilinç ve içe bakış bu şekilde betimlenebilecek bir şey değildir.⁶²

Ryle, bilinç ve içe bakış kavramlarının soyut kavramlarmış gibi açıklanmasını eleştirdiği için kendi felsefesinde bu kavramları soyut ve üst düzey bir şey olarak ortaya koymaz. Aksine somut bir şekilde alır ve ele alırken bu kavramların gündelik dildeki kullanımlarından faydalanarak bilinci açıklamaya çalışmıştır.⁶³

1.3.2.1. Bilinç

Ryle, çalışmasına bilinç kavramının gündelik dilde nasıl ele alındığı ile başlamış, daha sonra kavramın filozoflar tarafından nasıl ele alındığıyla devam etmiştir.

A. Bilinç kavramı gündelik hayatta; anlamak, farkına varmak, keşfetmek kavramlarının yerine kullanılır. Bu kullanıma örnek olarak: “Mobilyaların yeniden düzenlenmiş olduğunun bilincindeyim.” cümlesinden hareketle mobilyaların bir şekilde bireye farklı gelmesi söz konusudur fakat birey bu farklılığı tam olarak ifade edememektedir. Bir farkındalık söz konusudur fakat bu farkındalıkta tam bir netlik söz konusu değildir. Bilincinde olunan şey fiziksel bir olgu veya kişinin zihinsel süreci ile ilgili bir olgudur.⁶⁴ Burada bilincinde olmak kelimesi, bir değişikliğin bilincinde olmak anlamında kullanılmıştır.

B. Bilinç kavramının ikinci kullanımı ise bireylerin karakter özelliklerinin, zekâsının veya düşüncelerinin başka kişiler tarafından beğenilip beğenilmeyeceği konusunda endişe duyulması durumu için kullanılmasıdır. Bir kişi cimri olarak algılanma konusunda kaygı duyması veya bir durum karşısında çekingen davranması bu duruma örnek olarak verilebilir. Ryle bu gibi durumları öz bilincin ortaya çıktığı durumlar olarak görür.⁶⁵ Bilincinde olunan şey bir ruh halidir.

C. Bilinç veya öz bilinç sözcüğü bir kimsenin kendine has karakter ve zihin özelliklerine yoğunlaşması, dikkat kesilmesi konusunda da kullanılır. Kişi kendisi ile ilgili olarak uzay hakkındaki çalışmalar konusunda özel bir ilgisi olduğunu fark ettiğinde, Ryle göre öz bilinç sahibi olmaya başlamış demektir. Öz bilinç, hayat bilgisi ve etik alanında da geniş anlamıyla öneme sahiptir. Ryle, öz bilincin bu anlamdaki

⁶² Ryle, *Zihin Kavramı*, 266.

⁶³ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı” 76.

⁶⁴ Ryle, *Zihin Kavramı*, 268.

⁶⁵ Ryle, *Zihin Kavramı*, 268.

kullanımının Freud'un bilinç ve bilinçdışı terimleri ile yakından ilgili olduğunu söyler. Kıskançlık, fobi veya bastırılmış duygular Freudcu terimlerle yani bilinçaltı, bilinç dışı gibi terimlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bilinç dışı kavramı, kişinin sahip olduğu düşüncelerin kendisindeki gücünü, hatta varlığını kabul etmemesi ve bunları tanıyamaması durumu olarak adlandırılır. Ryle'a göre bu gibi durumların ortaya çıkmasının sebebi kişinin kendini tanımasından kaçınması, öz bilinç sahibi olma konusunda eksik olması veya kendisini olduğunun tam tersi olarak görmesinden kaynaklanır. Ryle bu durumu açıklamak için Freudcu terimlere ihtiyacımız olmadığını düşünür.⁶⁶

D. Bilinçli, bilinçsiz ve öz bilinçli kavramlarının bir başka kullanımı ise uyuşma veya anestezi söz konusu esnasında kişinin bir takım uzuvlarını hissetmemesi veya tat, koku alma gibi hislerin kaybolması anlamlarında kullanılır. Bazen tat veya koku bilinci kaybolabilir.⁶⁷ Bilinçli olma durumu böylece duyarlılık anlamında kullanılmış olur.

E. Bir önceki kullanım ile benzer olarak; bir kişi tam anlamıyla dikkatini ve bilincini bir şeye yönelttiğinde, başka duyumun bilincinde olmayabilir. Örneğin hararetli bir tartışmaya kendini kaptırmış bir kişinin, yara olan ayak parmağından gelen acının farkında olmayabilir veya uzun süre kitap okumaya ve ders çalışmaya kendimizi kaptırdığımızda sırt ve boyun ağrılarımızın bilincinde olmayabiliriz.⁶⁸ Yani bilinç tam odaklanma durumunda çevre uyaranların farkında olmayabilir.

Ryle, bilinç kavramının günlük hayattaki kullanım şekillerini ele aldıktan sonra, filozofların bu kavramı nasıl kullandığını incelemiştir. Ryle, Descartes'tan bu yana filozofların bilinç kavramını, günlük hayatta kullanılan anlamlarına çok az benzeyen bir biçimde ele alındığını ifade eder. Ryle bilinç kavramının filozoflar tarafından ele alınışını hakkında:

Daha çok istemeyerek yine benzetmeye başvurursak, zihinsel süreçlerin tropikal deniz suyu gibi fosforlu oldukları kabul edilir; bu deniz suyu kendi içinden dışarıya verdiği bir ışıkla kendi kendisini görünür bir hale getirir. Ya da bir başka benzetme yaparsak, zihinsel süreçlere zihin tarafından 'kulak misafiri

⁶⁶ Ryle, *Zihin Kavramı*, 268.

⁶⁷ Ryle, *Zihin Kavramı*, 269-270.

⁶⁸ Ryle, *Zihin Kavramı*, 269-270.

*olunur. ' Tıpkı bir spikerin kendisinin okuduğu sözcüklere kulak misafiri olması gibi.*⁶⁹

Görüldüğü üzere resmi öğretide zihinsel süreçler kendini açımlayan bir yapıya sahip olduğunu ifade etmiştir. “Bilincin hayaletimsi bir dünyadaki yine hayaletimsi birtakım durum ve süreçleri bilinir kılan bir tinsel ışık olduğu görüşüne elbette katılmaya olanak yoktur. Çünkü böyle bir dünya yoktur. Onun için böyle bir dünyanın sakinlerini bilmek öğrenmek için özel, içkin yöntemlere gereksinim yoktur.”⁷⁰ Ryle için bilinç, gizemli, fazlasıyla soyut veya manevi bir kavram değildir.

Tüm bu açıklamalardan da açıkça görüyoruz ki, Ryle geleneksel öğreti tarafından yapılan bilinç açıklamalarını üst düzeyden ve kafa karıştırıcı bir yapıya sahip olması nedeniyle eleştirmektedir. Böyle bir bilinç açıklamasına ve özel yöntemlere gereksinim olmadığı görüşündedir. Ryle, bilinci gündelik dildeki kullanımından yola çıkarak açıklama yoluna gitmiştir. Bunun en temel sebeplerinden biri ayağı yere basmayan, fazlasıyla soyut bilinç anlayışından kurtulmak istemesidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ryle dilsel ve mantıksal çözümleme yöntemini kullanmanın bizi ayakları yere basan bir zihin anlayışına götüreceğine inanmıştır. Bu nedenle kendi bilinç açıklamalarını gündelik dilden hareketle yapmıştır.

1.3.3. İç Bakış (İç Gözlem)

Ryle ilk olarak geleneksel yaklaşımdaki içe bakış konusunu ele alır. Geleneksel yaklaşımlarda içe bakış insanın kendi zihinsel süreçlerini dikkatli bir şekilde izlemesi veya incelemesine dayanır. İç gözlem ve bilinç birbiriyle karıştırılmamalıdır. İç gözlem, dikkate dayanan zihinsel bir süreçken; bilinç zihinsel durumların süreklilik arz eden yanıdır. Geleneksel anlayışta içe bakış, kendi zihinsel süreçlerimizi anlamaya yönelik bir etkinliktir ve daha üst düzeyden bir derecede gerçekleşir. İçe bakış açıklık ve seçiklik içerir.⁷¹

Ryle, iç gözlem hakkında geleneksel yaklaşımları kabul edemeyeceğimizi düşünür. Geleneksel anlayışın içe bakış teorilerinde, öznenin aynı anda iki farklı duruma odaklanması söz konusudur. Kişi bir şeye dikkat kesildiğinde aynı zamanda dikkat kesilişine de dikkat eder. Kişinin, iki işi aynı anda birlikte yapabilmesinin nedeni

⁶⁹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 272.

⁷⁰ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı”, 81.

⁷¹ Çelik, “Gilbert Ryle’ın Zihin Kavramı”, 81-82.

dikkatinin iki yöne yayılmasıyla gerçekleştiği düşünülmüştür. Fakat Ryle, bir kişinin araba kullanırken yanındakiyle konuşabilmesi durumunun, dikkatin sağa ve sola dağılımıyla olabilecek bir şey olmadığını düşünür. Ryle’a göre bu durum ancak kişinin, arabayı ya refleksif bir biçimde kullanmasıyla dikkatini konuşmaya vermesiyle ya da kişinin dikkatini zaman zaman araç sürmeye, zaman zaman da konuşmaya vermesiyle mümkündür. Zaten dikkat dağılması da bu şekilde ortaya çıkar. Kişi, dikkatini aracı kullanmaya verdiğinde yanında konuşan kişinin ne dediğini kavrayabilir. Sonuç olarak Ryle için dikkat sağa sola eşit yayılım gösterebilen bir şey değildir ancak bir sağa bir sola gidip gelebilen bir yapıya sahiptir.⁷²

Ryle’ın içe bakış konusundaki bir diğer itirazı da ajitasyon⁷³ hallerinde bulunan bireylerin, bu hallerinin içe bakış yoluyla analiz etmesinin mümkün olmadığıdır. Yani ajitasyon içeren durumların içe bakışla analiz edilebilir. Ryle, içe bakış kavramını da soyut karanlık içi doldurulamayan bir kavram olarak görmez. Ryle için içe bakış bir çeşit “geriye bakış”tır. İnsanların, içe bakış olarak adlandırdığı şey bir geriye gidişi içerir. Bu süreçte hiçbir hayaletimsi öge veya öğeler yoktur. Otobiyografik bir yapı vardır. Geriye bakış, zihinsel süreçleri ve davranışlarımızı kavramımızı sağlar buna ajitasyon halleri de dahildir. Ryle’ın geriye bakış kavramı, geleneksel anlayışın tersine üst düzey ve imtiyazlı bir girişi gerektirmez. Bireylerin gündelik yaşamda meydana gelen olayları değerlendirmesi ve ruhsal yaşantılarını incelemesi de bu yolla gerçekleşmektedir. Geriye bakış bir nevi anı defteridir.⁷⁴

1.3.3.1. İmtiyazlı Giriş Olmadan Öz Bilgisi

Ryle, bu konu başlığı adı altında kendimiz ve başkaları ile ilgili olan güvenilir ve sürekli bilginin kaynağını bulabilmeyi hedefler. Ryle daha önce de bahsettiğimiz üzere zihin-beden ayrımının yapılmasını bir kategori hatası olarak ele alıyordu. Kişi, zihin ve beden ayrımına gidilmeksizin bir bütün olarak ele alınmalıydı. Bu nedenle Ryle zihnim düşündü elim yazdı, bir düşünce zihnimde yer aldı fakat bedenimde yer almadığı gibi kullanımların yanlış olduğunu söyler çünkü zihin ve beden karşılıklı olarak birbirine etki eder.⁷⁵ Bir zihinden bahsetmenin koşulu da ancak kapasite ve yatkınlıkları

⁷² Çelik, “Gilbert Ryle’in Zihin Kavramı”, 82-85.

⁷³ Ajitasyon: Kişinin kendisini ve çevresinin güvenliğini tehlikeye atan eylemlerdir. Ajitasyon heyecanlanmak, gerilmek, şaşkınlık, sinirlilik, panik, çılgınlık ve benzeri durumları içerir.

⁷⁴ Çelik, “Gilbert Ryle’in Zihin Kavramı”, 82-85.

⁷⁵ Çelik, “Gilbert Ryle’in Zihin Kavramı”, 86-87.

içermesi ile mümkündür. Ryle kişinin kendisinin ve başkasının bilgisine ulaşabilmesinin, kapasite ve yönelimlerin araştırması sonucunda ortaya çıkan tümevarımsal yapılarla ortaya çıkabileceğini savunur.⁷⁶

Örneğin: Satranç oynayan birinin hangi seviyede olduğunu anlamak için onun oyunlarını ve taktiklerini izlemek yeterlidir. Bir öğrencinin tembel veya çalışkan olup olmadığı onun ders notlarına, ders içerisindeki performansına bakılarak veya diğer öğrencilerle kıyaslanarak anlaşılabilir.⁷⁷ Görüldüğü üzere Ryle'in zihin felsefesinde gözlem önemli bir yere sahiptir. Bu dış gözlem dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. Üstünkörü veya özensiz olmamalıdır. Böylece karşı tarafın bir zihne sahip olduğu onun edimlerinden hareketle yapılan tümevarımsal önermelerle anlaşılabilir bir durum haline gelir.

Bu çalışmanın nasıl bir çalışma olması gerektiğini bir örnekle daha açıklayacak olursak: Bir pasajı okuduğumuzda, karşımızdaki kişinin bu pasajı anlayıp anlamadığını anlamamızın yolu; kişinin, pasajdan anladığı şeyi kendi sözcükleriyle ifade etmesi, çıkarılması gereken sonuçları çıkarabilmesi, bununla ilgili sorular sorabilmesi, yazarın zihin ve karakter niteliklerini çıkarabilmesi durumunda; kişinin pasajı anlamış olduğunu kavrayabiliriz. Dikkat edilmesi gereken nokta bu kontrolün pasajın okunmasının ardından yapılabileceğidir, aradan zaman geçtikçe kişi elbette bağlamdan kopacağı için onun pasajı anlayıp anlamadığını test edebilecek konumdan çıkarız.⁷⁸

Ryle'in düşüncelerinden hareketle; kişinin kendisi hakkında bilgi sahibi olması, yeteneklerini ve kapasitelerini incelemesi, nelere sahip olup olmadığını bilmesi, duygularına motivelerini ve eğilimlerini kendisinin saptaması ile ilgilidir. Bu konular hakkında saptadığı durumların fiziksel yaşama da yansımaları gerekir yani başkalarının bu durumların farkında olmasını gerektirir. Bu bağlamda Ryle felsefesinde açıkça görülmektedir ki kendimizle ilgili bilgiyi bizi gözlemleyen kişiler aracılığıyla ulaşmak mümkündür.

Ryle bu konuyla ilgili olarak *Zihin Kavramı* adlı eserinde *Öz Bilgisi* bölümünün en başında okuyucularına “Benim kendimle ilgili olarak ortaya koyabileceğim türden şeyler, öteki insanlarla ilgili olarak ortaya koyabileceğim türden şeylerle aynı çeşittendir

⁷⁶ Ryle, *Zihin Kavramı*, 289.

⁷⁷ Ryle, *Zihin Kavramı*, 285.

⁷⁸ Ryle, *Zihin Kavramı*, 286-287.

ve onları keşfetmek için kullanılan yöntemler de büyük ölçüde aynıdır.”⁷⁹ söylemiştir. Yine görüyoruz ki, Ryle öz bilgisi eşittir diğer zihinler denkleminde hareketle, öz bilgisi ve diğer zihinlerin varlığı bir paralellik içerisinde yapılır.

Birinci bölümde yer verdiğimiz Ryle’in zihin felsefesini özetleyecek olursak: Ryle’in zihin felsefesinin ilk amacı, Descartes’tan bu yana gelen zihin-beden ikiliğini (düalist anlayış) ortadan kaldırmak olmuştur. Ryle, Descartes ile birlikte gelen zihnin doğasını ve yerini belirlemiş olan anlayışa “resmi öğretisi” adını vermiştir. Resmi öğretisi insanın bir beden ve bir ruhtan oluştuğunu; insan bedeni bir gün yok olsa da zihnin var olmaya devam edeceğini savunmuştur. Zihin ve beden arasında bu denli keskin bir ayrım yapmış olan resmi öğretinin, cevapsız bıraktığı sorular şunlardır: Zihin ve bedenin birbirlerini nasıl etkilediği ve bunların birbiriyle bir uyum içerisinde nasıl çalışabildiğidir. Ryle’a göre resmi öğretinin bu sorulara yanıt verememesi çok doğaldır çünkü zihin ve beden arasında bu denli keskin bir ayrım yapmış olan anlayışın sonrasında bunların birbirlerini nasıl etkilediğini açıklamak zor bir durum haline gelmiştir. Ryle için insan zihin ve beden ayrımına gidilmeksizin bir bütün olarak incelenmelidir.

Ryle’a göre resmi öğretisi bir “kategori hatası” yapmıştır. Kategori hatasının temel sebebi şudur: zihnin, beden ile aynı kategoride yer almamasına rağmen bedenin kavramlarıyla açıklanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Zihni gizemli ve soyut bir şeymiş gibi ele alıp daha sonrasında onu, bedenin sahip olduğu kavramlarla açıklamak daha başından yanlış bir kategorik sınıflandırma yapıldığına işaret eder. Kategori hatasının ardından ortaya çıkan durum Ryle felsefesinde “makinedeki hayalet dogması” olarak adlandırılmıştır çünkü resmi öğretinin sonucunda gelen yer bedenin içerisine gizlice yerleştirilmiş bir zihindir.

İnsanın zihin ve beden ayrımına gidilmeksizin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini düşünen Ryle’in zihin felsefesinin amacı tıpkı fiziksel olayların gözlemlenebildiği gibi zihinsel durumların da gözlemlenebileceğidir. Böylelikle ortaya koyduğu zihin felsefesi, felsefi anlamda davranışçılığın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Somut ve ayakları yere basan bir zihin anlayışından yana olan Ryle için, temel sorun artık zihnin nasıl dışlaşabileceği olmuştur. Somut bir zihin anlayışına bizi

⁷⁹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 267.

getirecek olan kavram Ryle felsefesinde “zekâ” kavramı olmuştur. Zekânın dışlaşabilmesi de günlük hayatta kullandığımız zekâ ile ilgili olan kavramlarla (hünerli,dikkatli vb.) mümkün olmuştur. Kişiye bir takım zekâ ile ilgili sıfatların atfedilmesi de “nasıl’ın bilgisi” ile ilgilidir. Nasıl’ın bilgisi, bir şeyin hangi yol veya yöntemlerle yapıldığını içerir. Böylece zekâyâ ait kavramlar nasıl’ın bilgisiyle atfedilebilir bir hale gelmiş olur. Bir de “ney’in bilgisi” vardır, bu bilgi türü de bir şeyin teorik kısmını bilmekle ilgilidir. Ryle için önemli olan nasıl’ın bilgisidir çünkü bu bilgi türü pratikle ilgili oluşu için zihin kavramı üzerine konuşabilmeyi sağlamıştır.

Ryle için zekice bir edim salt ölçütlere uygun olanı yapmak değildir, aynı zamanda onu eleştirerek uygulamayı içerir. Zekice bir edim, zihnin herkese kapalı olan kısmında da gerçekleşen bir şey değildir; herkese açık davranışlar sayesinde anlaşılabilir bir yapıya sahiptir. Bu da dikkatli bir gözlem sayesinde gerçekleşir. Ryle felsefesinde zihin hakkında konuşabilmenin ikinci yolu ise yatkinlıklardır. Ryle’a göre insanların davranışlarını açıklamak için kullandığımız birçok sözcük olayları değil yatkinlıkları ifade etmektedir. Yatkinlıksallık içeren önermeler, insanın belirli bir kapasiteye yeteneğe ve eğilime sahip olabileceğini gösteren önermelerdir.

Zihin felsefesinin üzerinde durduğu temel konulardan biri de, diğer zihinler problemidir. Diğer zihinler probleminin çözümü Ryle’da; nasıl’ın bilgisi, anlama ve öz bilgisi konularıyla beraber işlemiştir. Nasıl’ın bilgisi bir şeyin hangi yolla veya yöntemle yapıldığını içeren bilgi türüydü. Anlama ise zekice gerçekleştirilmiş olan davranışları açıklayan bir bilgi türüdür. Anlama bilgi ve tecrübe gerektiren yapısıyla diğer zihinlerin varlığını kabul etmeyi ve onların düşüncelerini yorumlamayı içerir. Ryle, öz bilgisi eşittir diğer zihinler probleminden hareket ettiği için kendim hakkında ortaya koyduğum şeyleri, diğer zihinler hakkında da ortaya koymam mümkündür.

Ryle zihin üzerine yapılan çalışmalar sonucunda ortaya koyulan bilinç, öz bilgisi ve içe bakış gibi kavramların bu denli üst kavramlarmış gibi algılanmasını, mantıksal bataklıklar olarak görmektedir çünkü bu kavramlar zihnin kendisine ait, bedenden bağımsız olmasını sağlayan başka bir dünya olmuştur. Ryle felsefesinde bu kavramlar günlük hayatta kullandığımız biçimiyle ele alınmıştır bu sayede zihin; üst, gizemli ve fazlasıyla soyut olan anlayıştan sıyrılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise John R. Searle'ün zihin felsefesine yer verdik. Ryle'ın, eski zihin anlayışını eleştirmesi ve kendi zihin anlayışını oluşturmuş olması zihin felsefesinin müstakil bir alan olarak ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur, böylece zihin felsefesi alanında yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Zihin hakkında önemli görüşlere ve düşüncelere sahip olan bir diğer filozof da Searle olmuştur. Searle'de bu anlamda Ryle ile aynı doğrultuda giderek öncelikle düalist anlayışa eleştiriler getirmiş, kendi zihin felsefesini ortaya koymuş ve diğer zihinler problemini ele almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFESİ

2.1. John R. Searle'de Zihin Beden Problemi

Searle 17. yüzyıldan itibaren insanoğlunun evrenin nasıl işlediğini açıklayabileceği inancının ortaya çıktığını ve bu inancın en büyük örneklerinin ise Kopernik Devrimi, Newton fiziği ve Darwin'in evrim teorisi olduğunu söyler. İnsanlar tarafından artık anlaşılabilir olan evren daha da ulaşılabilir bir hale gelmiştir. Hatta bilimsel bilginin inançlar konusunda çelişkiler oluşturmadığı, aksine bu bilginin dini destekleyen ve tamamlayan bir unsur olarak görüldüğünü belirtir. Searle'e göre bu tarz bir inanış biçiminin bizi getirdiği yer zihinsel-fiziksel veya maddi-manevi ayrımı olmuştur. Fiziksel alanın sahibi bilim, zihinsel alanın sahibi ise din olmuştur. Zihinsel ve fiziksel alan birbirlerinden ayrılmış ikisi de kendi içlerinde doğrulanabilir hale gelmiştir. Searle göre bu ayrımı zirveye taşıyan kişi Descartes olmuştur.⁸⁰

Batı medeniyetleri evrenin mahiyetinin akıl ile kavranabileceği, düşüncesini benimsemiştir. Searle bu duruma "aydınlanma vizyonu" adını verir. Searle de aydınlanma vizyonunu benimsemiş bir filozoftur, aynı şekilde evrenin mahiyetini kavrayabilecek varlıklar olduğumuzu düşünür.⁸¹ Amacının aydınlanma vizyonuna bir katkı yapmak olduğunu belirtir. Genel felsefesindeki amaç zihin kavramından başlayarak onu yeniden ele almak ve onunla ilişkili olarak dil ve toplum gibi kavramları da açıklamaktır. Çalışmamızın üzerinde durduğumuz konu zihin üzerine olan düşünceleridir.

Searle'ün felsefe tarihindeki zihin-beden problemini okuması şu şekilde açıklanabilir: Zihni fiziksel alandan ayırdığımız müddetçe onu gizemli bir şey olarak görürüz ardından kendimizi töz düalizminin içinde buluruz. Searle düalist veya

⁸⁰ John R. Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, çev. Alaatin Tural (İstanbul: Yaylacık Matbaacılık, 2006), 8.

⁸¹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 10-11.

materyalist yaklaşımların zihin-beden problemini doğru bir biçimde çözme imkânının olmadığını düşünür. Bu durumun nedenin zihin beden problemini çözerken kullandığımız kavramlardan kaynaklanır.⁸² Searle bu noktada Ryle ile aynı görüşe sahiptir. Her iki filozofa göre düalist anlayış, bilinci alıp gizemli ve üst bir varlık statüsüne yerleştirmiştir. Bu durumda zihni fiziksel dünya ile ilişkilendirmemizi zorlaştırmıştır.

Searle'e göre materyalist görüşler problemi çözmeye çalışmakla uğraşmaz ve kolayca kaçıp bilincin varlığını maddesel olana indirgemeyi tercih eder. Düalizmin ve materyalizmin bizlere neden cazip geldiği hakkında Searle: İçerisinde bulunduğumuz dünya fiziksel özelliklere sahiptir. Biz insanlar ise hem fiziksel hem de zihinsel bir yana sahibiz. Zihinsel yanımızın olması sebebiyle deneyimlerimizin bu fiziksel dünyadan oldukça farklı bir yapıda olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle öldükten sonra tamamıyla yok olacağı düşüncesi insana rahatsızlık verir. Düalizm fiziksel ve zihinsel iki farklı tözümüzün olduğunu söyleyerek bizlerin hayatta kalma içgüdüğü hakkında tatmin edici bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden düalizm bizlere cazip gelir, öte yandan materyalizmin cazip gelmesinin nedeni dünyanın tamamıyla fiziksel maddelerden meydana gelmiş olmasından kaynaklıdır. Bilimsel çalışmaların hız kazandığı günümüz dünyasında fiziksel olmayan, zihin gibi bir kavramı fiziksel olanla, içerisinde nasıl ilişkilendireceğimiz bir sorun haline gelmiştir. Zihin, bilinç gibi kavramlar bilimsel çalışmaların içerisinde bir yer edinemediği için materyalizm bu kavramlardan kurtulmayı tercih eder.⁸³

Searle açısından materyalist ve düalist görüşler kabaca bu şekildeydi. Bu teorileri neden terk etmemiz gerektiği konusunu yakından inceleyecek olursak: Materyalist görüşler açısından bir bilince sahip olmadığımızı söylemek kolay değildir, bunun yerine bilinci toplumun kalıpsallaşmış bir eylemi olarak görmek ve onu bu şekilde materyalizme yaklaştırmak daha mantıklı bir yol olarak görülmüştür.⁸⁴

Searle'e göre materyalizm; inançlarımız, niyetlerimiz, isteklerimiz gibi zihinsel yetilerimizi değersizleştirmeye çalışır. Bunu yapan maddeci görüşlerden biri "eyleyici maddeci" görüştür. Bu görüş taraftarları, zihinsel durumlarımızın olmadığına inanırlar.

⁸² Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 58.

⁸³ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 53.

⁸⁴ John R. Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, çev. Muhittin Macit (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2021), 20-21.

Korku, acı, istek, inanç gibi duyguların yok sayılması söz konusudur. Bu görüşü destekleyen diğer bir teori ise “halk psikolojisi” teorisidir. Bu görüş, bu yaklaşımı daha da ileri götürerek insanların eylemlerinin nedenlerinin teorik bir listesi olduğunu savunur. İnsanlar susayınca su içer, acıkınca yemek yer gibi listelemeler vardır. Searle ise bu yaklaşımların sağduyudan uzak olduğunu; biz insanların inanç, istek, korku, acı gibi duygu durumlarına sahip olmasının tıpkı maddenin içerisinde proton ve nötron ve elektron olması kadar doğal olduğunu ifade eder.⁸⁵ Searle materyalist yaklaşımların bilincin varlığını bu denli kolayca kestirip atılmasının yanlış bir tutum olduğunu, bu yüzden bilinci doğal bir unsur olarak görmenin bizler açısından zihin-beden problemini çözmek için yardımcı olacağı görüşündedir.

Searle’ün eleştirdiği bir diğer materyalist yaklaşım davranışçılıktır. Burada bahsettiği yaklaşım Ryle’in önerdiği şekildeki davranışçı yaklaşımdır. Davranışçı yaklaşımda zihinsel yetiler görmezden gelinir ve bireyin öznel deneyimleri hissetmesine, düşünmesine yer yoktur. Bir diğer itiraz ise davranışların açıklamasını yapabilmek için zihinsel durumlara, zihinsel durumların açıklanmasının yapılabilmesi için davranışlara ihtiyaç olmasıdır, bu da bizi döngüsel bir probleme maruz bırakır. Davranışçılığa yapılan en temel itiraz da insanların taklit yapabilme yeteneğinden gelir, bir kişi hiç acı çekmese bile acı çekiyormuş taklidi yapabilir. Searle bu nedenle davranışçılığı zihin-beden probleminin çözümü için güçlü bir teori olmadığını düşünür.⁸⁶

Searle’ün Ryle’in zihin kavramı hakkında ortaya koyduğu bu eleştiride zannımızca hatalı bir kısım olabilir, bu hatalı kısım Ryle’in içsel yaşantıyı yani bireyin kendi içsel yaşantısını reddeden bir anlayışa sahip olarak görmesidir. Aksine Ryle “İmtiyazlı Giriş Olmadan Öz Bilgisi” başlığında daha öncede bahsettiğimiz gibi bireyin kendisi hakkında farkına vardığı durumlar, yetenek, kapasite, duygu ve motive eğilimlerini saptaması gibi durumlar öz bilgisini oluşturan bir niteliğe sahipti örneğin kişinin uzay çalışmaları konusunda ilgisi olduğu fark etmesi gibi.⁸⁷ Fakat Searle’ün eleştirisine katılabileceğimiz kısım şudur: Davranışın açıklanması için zihne, zihnin açıklanması için ise davranışa ihtiyaç olduğu ve bunun bizi döngüsel bir probleme

⁸⁵ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 21-22.

⁸⁶ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 54-58.

⁸⁷ Ryle, *Zihin Kavramı*, 268.

götürdüğü kısımdır. Zannımızca bu kısım da Searle'e katılabiliriz çünkü Ryle, kendim hakkında saptadığım zihinsel durumların bir başkası veya başkaları tarafından da fark edilmesi gerektiğini ancak bu şekilde bir zihinden bahsetmenin olası olduğunu ifade etmişti bu nedenle Ryle açıkça ifade etmektedir ki zihinsel durumdan bahsedebilmek için onun dışlaşmasına yani davranışa ihtiyaç vardır. Bu durumda doğal olarak bizleri zihnin açıklanması için davranışa, davranışın açıklanması için de zihne ihtiyaç duyulduğu döngüsel bir probleme götürmektedir.

Searle maddeciliğin iki bin yıl sonra geldiği noktada heyecan veren gelişmelerden birinin yapay zekâ olduğunu düşünür. Bu yaklaşım zihni, bilgisayarın içerisinde yer alan bir programmış gibi görür. Zihnin beyin ile kurduğu ilişki, bilgisayarın donanımının programla olan ilişkisi gibi görülmüştür. Searle yapay zekâyâ karşı gelen eleştirilerin çoğunda bilincin ve niyetliliğin göz ardı edildiğini düşünür. Bu konuda yapılan itirazları zayıf bulduğu için yapılabilecek en mantıklı itirazın kendisine ait olan “Çin Odası Argümanı” olduğunu düşünmüştür.⁸⁸

Searle'ün Çin Odası Argümanı kısaca şu şekildedir: Çince bilmeyen bir kişinin, ellerinde Çince sembollerle birtakım Çince sorulara cevap vermesi amacıyla bir odaya kapatıldığını düşünelim. Kişiye sorulan Çince soruların nasıl cevaplanacağına dair, kişinin kendi dilinde bir kılavuz verildiğini varsayalım. Kişi bu kılavuz sayesinde Çince bilen birisi gibi bu sorulara doğru yanıtları verebilsin. Tam da burada kişinin Çince bildiğini söyleyebilir miyiz? Bu soruya cevabımız tabii ki hayır, şeklinde olacaktır. İşte Searle'e göre bilgisayar veya yapay zekâ sahibi başka makineler biz insanların o makinelere yazdığı birtakım kodlar sayesinde çalışırlar. Kodlar olmadan bilgiyi işleyip bize bir çıktısını sunamazlar. Aynı şekilde bir dil öğrenmekte sembollerden ibaret değildir. Bu yüzden bu makineler hakkında, anlayabiliyor veya düşünebiliyor şeklinde bir yargı ortaya koyamayız.⁸⁹ Searle'ün temel düşüncesi yapay bir beyin oluşturabilmenin bir takım kodlar yazarak olamayacağı yönündedir. Çünkü onlar sadece birer kod yazılımından ibarettir. İnsana atfedilen düşünme ve anlama kavramlarını bu cihazlara karşın kullanmak doğru olmayacaktır. Fakat daha sonraki bölümlerde Searle bize önemli bir şey söyler, yapay bir beyin oluşturabileceğimizi fakat öncesinde

⁸⁸ Searle, *Zihnın Yeniden Keşfi*, 70.

⁸⁹ Ferhat Deniz, “John R. Searle ve Çin Odası Argümanı”, *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 9/1 (2016): 198-199.

canlılardaki fiziksel yapının hangi yolla bir bilinci meydana getirdiğini çözmemiz gerektiğini ardından önümüzde bir şeye düşünüyor veya anlıyor gibi kavramlar atfetmemizin önünde bir engel kalmayacağını düşünür.

2.1.1. Zihin Beden Problemini Zorlaştıran Faktörler

Searle zihin-beden probleminin çözümünü zorlaştıran dört unsurdan bahseder bunlar: bilinç, niyetlilik,⁹⁰ öznellik ve nedenselliktir. Bilinç insanın olmazsa olmaz bir özelliğidir, bilinç bir tür farkındalık durumlarından ibarettir. Bilinç olmadığı müddetçe konuşma, anlama, algılama ve duygu durumlarından bahsedemeyiz. Searle nedenini tam olarak bilememekle birlikte felsefenin ve psikolojinin bilinç hakkında bizlere bu denli az bilgi sunmasını tuhaf bir durum olarak görür. Tamamıyla fiziksel olan bir varlıkta bilincin nerede ve nasıl ortaya çıktığı bilinmeyen bir durum olduğu için bilinç zihin-beden probleminin çözümünü zorlaştırmıştır. Problemin çözümünü zorlaştıran diğer bir unsur niyetlilik (maksatlılıktır). Searle'ün zihin felsefesinde niyetlilik önemli bir yere sahiptir çünkü niyetlilik dünyanın geri kalanıyla ilişki kurabilmemize yarayan bir şeydir. Searle niyetliliğin sadece maksatlılığı, amacı kapsamadığını anlamının daha geniş olduğunu; bilinçli veya bilinçsiz tüm zihinsel ve duygu durumlarını kapsadığını belirtir. Niyetliliğin zihin-beden probleminin çözümünde bizleri zorlamasının nedeni zihin ve fiziksel dünya arasındaki temsil ilişkisinden kaynaklanır. Örneğin “Zihnimizdeki bir sözcük nasıl dış dünyadaki nesnelere tekabül edebiliyor veya onunla ilgili olabiliyor?” sorusu sorulur.⁹¹ Çözümü zorlaştıran bir diğer özellik olan öznellik ise yaşanan fiziksel veya zihinsel bir durumun kişiye özgü olması durumudur. 17. yüzyıldan bu yana bir şeyin bilimsel olarak incelenebilmesi için ona nüfuz edebilmek için nesnel olması gerektiği düşünülür. Burada problematik olan konu öznel bilinç durumlarının nesnellik çerçevesinde nasıl inceleneceğidir. Bu nedenle bilinç konusunu bilimsel incelemelere tabi tutmada çekince yaşanmıştır. Zihin-beden problemini zorlaştıran son özellik nedenselliktir. Nedensellik, zihinsel olarak kolumu kaldırma isteğimin ardından fiziksel olarak kolumu kaldırmamdır. İşte zihinsel ve fiziksel olan arasında nasıl bir ilişki vardır, sorusu berberinde: Bu ilişki nedensel bir ilişki midir,

⁹⁰ İngilizcesi *intentionality* olan kavram Türkçeye niyetlilik, niyetsellik, yönelimsellik, yönelmişlik amaçlılık, kasıtlılık, maksatlılık, amaçsallık, olarak çevrilmiştir. Searle'ün Türkçeye çevrilmiş eserlerinin hepsinde bu kavram niyetlilik olarak çevrildiği için çalışmamız boyunca niyetlilik olarak ele alınacaktır.

⁹¹ John R. Searle, *Akıllar Beyinler ve Bilim*, çev. Kemal Bek (Ankara: Yayıncılık Matbaası, 1996), 19-20.

yoksa kimyasal bir ilişki midir, gibi soruları getirmiştir. Searle bu dört özelliğin akılsal yaşamdaki gerçek özellikler olduğunu ve zihnin açıklamasını vermeye çalışan açıklamalarda yer edinmesi gerektiğini düşünmüştür.⁹² Zihin-beden problemini zorlaştıran faktörleri ortaya koymuş olan Searle için sıra artık “biyolojik natüralizm” görüşünü açıklamaya gelmiştir.

2.2. Searle’ün Zihin Felsefesi “Biyolojik Natüralizm ve Bilinç”

Searle’ün önerisi daha önce ortaya koyulmuş tüm görüşleri reddetmektir çünkü bu görüşler birbirini dışlayan yanlış kabullere dayanırlar. Felsefi tartışmalar sonucunda ortaya çıkmış olan zihin, zihinsel, fizik, fiziksel gibi tanımlamalardan vazgeçmemiz gerekir. Bu ikili yapı çalışma alanını tüketen bir yapıya sahiptir. Searle’e göre yapılması gereken bilince biyolojik bir görüngü olarak bakmaktır, bu bakış açısının bizleri düalizm ve materyalizmden kurtaracağını düşünmüştür. Nasıl ki, sindirim olarak adlandırdığımız biyolojik bir süreç varsa ve bu içerisinde mide bağırsak gibi bir takım organları içeriyorsa, Searle göre bilinçte beyinde meydana gelen biyolojik bir süreçtir.⁹³ Searle bu tarz bir düşünce ile hem materyalizme bilincin varlığının görmezden gelinemeyecek bir şey olduğunu gösterebileceğimizi, hem de düalizme karşı bilinci üst, gizemli bir şey olarak görmek yerine fiziksel dünyanın bir parçası olduğunu göstermiş olacağımızı düşünür.

Bilincin biyolojik bir görüngü olarak mantıksal kanıtlaması Searle tarafından şu şekilde yapılmıştır:

1. *Bilinç içsel, niteliksel, öznel durum ve süreçlerden oluşur.*
2. *Bir birinci şahıs ontolojisine sahip olduğu için, bilinç sıcaklık, akışkanlık ya da katılık gibi diğer doğal görüngüler için tipik olan tarzda bir üçüncü şahıs ontolojisine indirgenemez.*
3. *Bilinç her şeyin üstünde, biyolojik bir görüngüdür. Bilinç süreçleri biyolojik süreçlerdir.*
4. *Bilinç süreçlerine beyindeki daha düşük düzeydeki sinirsel süreçler sebep olur.*
5. *Bilinç beyin yapısında gerçekleşen daha üst düzeydeki süreçlerden oluşur.*

⁹² Searle, *Akılla Beyinler ve Bilim*, 21-22.

⁹³ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 61-63.

6. Bilince sebep olan ve bilinci gerçekleştiren yapay bir beyin oluşturmamamız için, bildiğim kadarıyla, hiçbir sebep yoktur.⁹⁴

Searle yaptığı bu mantıksal kanıtlama ile zihin-beden problemini ortaya çıkarmış olduğu materyalist ve düalist görüşlerin oluşmasına fırsat vermeden bilinci biyolojik bir süreç olarak tanımlamaya çalışmıştır artık karşı karşıya olduğumuz şey doğallaşmış bir bilinçtir. Bunun yanı sıra Searle son önermede bizlere beyinde bilince sebebiyet veren yapıyı keşfettiğimizde yapay bir beyin oluşturma önünde bir engel kalmayacağını söylemiştir.

Searle’ün adlandırdığı şekliyle “Benim bu görüşe verdiğim isim ‘biyolojik natüralizmdir’. ‘Natüralizm’dir çünkü bu görüşe göre, zihin doğanın bir parçasıdır; biyolojik’tir, çünkü zihinsel görüngünün varlığını açıklama tarzı biyolojiktir ve bu anlamda örneğin bilgisayar vari, davranışsal, toplumsal ya da dilsel açıklamalara zıttır.”⁹⁵ Zihin ve beyin hakkında bilinmesi gereken temel nokta onun bilgi işlem makinesi veya bir sistem olmadığıdır.⁹⁶ Bilinç artık beyindeki sistemin yüksek düzeydeki bir özelliğidir. Karşı karşıya olduğumuz ve Searle’ün istediği biçimde biyolojik natüralizmle, doğallaşmış bir bilinçle karşı karşıyayız.

Ayrıca Searle zihin-beden probleminin biyolojik tarafını çözmenin felsefi yanını çözmekten daha güç olduğunu düşünür. Yapılması gereken önce felsefi yanını çözmek daha sonra bilimsel kısmı çözmeye çalışmaktır. Felsefi anlamda çözümünde Searle’ün kendisinin ortaya koyduğu şekliyle, bilinç ile beyin arasındaki ilişkinin nedensel bir ilişki olarak görülmesiyle mümkündür.⁹⁷

Searle’de zihin ve beden etkileşim halindedir ama düalizmin aksine zihin ve beden birbirlerinden bambaşka şeyler değildir. Zihinsel olgular beyin bir özelliği olarak ortaya koyulmuştur. Burada Searle’ün iki eleştirisi olduğunu görmekteyiz ilki: Zihnin biyolojik ve fiziksel bir temeli olduğunu savunmasıyla düalist yaklaşımı saf dışı bırakmak istemesidir, ikincisi: biyolojik natüralizm görüşüyle, bilinci doğallaştırmasıyla materyalist anlayış tarafında da yer almamaktadır. Searle düalist ve materyalist

⁹⁴ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 64.

⁹⁵ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 65.

⁹⁶ Pelin Çift ve Sinan Canan, *Beynin Sırları* (İstanbul: Destek Yayınları, 2016), 10.

⁹⁷ John R. Searle, *Bilinç ve Dil*, çev. Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005), 76.

yaklaşımı sentezleyip kendisine özgü bir yoldan gitmiş olur.⁹⁸ Searle için önemli olan bize önceden sunulmuş olan, içleri ön kabullerle ve birtakım yanlış mantıksal çıkarımlarla dolu seçenekler arasından bir tercih yapmayıp, bunları reddedip yeni bir sav ortaya koymaktır. Bunu yaptığımız sürece felsefede yeni çalışma alanları ortaya çıkar ve ancak bu şekilde ilerleme kaydedebiliriz.

2.2.1. Bilinç

Searle bilinç konusunun yakın bir tarihe kadar ele alınıp incelenemediğini bu durumun nedeninde bilincin öznel bir alan olarak görülmesinden kaynaklı olduğunu söyler. Bilimsel olarak bu alanda ciddi bir çalışma olmadığı için bilinç gizemli bir unsur olarak kalmıştır. Gizemli olarak kalmasına neden olan bir başka unsur ise, beynin nasıl veya hangi yollarla bilince neden olduğu sorusudur. Searle bu tarz nedensel nitelikteki sorulara yanıt verebildiğimiz zaman bilincin gizemli bir şey olarak görülmesi durumunun ortadan kalkacağını düşünür.⁹⁹

Searle bilinci şu şekilde tanımlar: “Bizim tanımımıza göre bilinç; içsel, niteliksel, öznel duyarlılık ya da farkındalık durumları ve süreçlerinden ibarettir. Bilinç böyle tanımlandığında, sabahleyin rüyasız bir uykudan uyandığımızda başlar ve gece uykuya dalıncaya, komaya girince, ölünceye ya da bir şekilde ‘bilinçsiz’ denilen duruma gelinceye kadar sürer.”¹⁰⁰ Bilinç tüm farkındalık çeşitlerini içeren bir şeydir. Bilinç konusunu incelerken sahip olmamız gereken bakış açısı onun biyolojik bir görüngü olduğunu kabul etmek ve sindirim, mayoz, mitoz gibi sahip olduğumuz biyolojik geçmişin bir parçası olarak görmektir.¹⁰¹

Searle bilinçli durumların çeşitlilik arz ettiğini ifade eder: sıkılma, öfkelenme, ağrı, acı, problem çözme gibi birçok bilinç durumları söz konusudur. Bu bilinç durumlarının hepsinde ortak olan üç özellik vardır. Bunlar: içsellik, niteliksellik ve öznelliktir. Bilinçli durumlar içsel bir özelliğe sahiptir çünkü sahip olduğum bedenim ve zihnim içerisinde gerçekleşirler. Aynı zamanda bu sahip olduğum zihinsel durumlar, diğer zihinsel durumlarla da ilişkilidir. Bilinçli durumların birinci şahıs tarafından tecrübe edilmesi gerekir ve bu durumlar zihinde bir takım hatıralara yol açmalıdır. Bu

⁹⁸ Atakan Altınörs, “Zihin-Beden Problemine Searle’ün Yaklaşımı”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 9 (2018): 59.

⁹⁹ John R. Searle, *Bilincin Gizemi*, çev. İlknur Karagöz (İstanbul: Küre Yayınları, 2018), 150.

¹⁰⁰ Searle, *Bilinç ve Dil*, 64.

¹⁰¹ Searle, *Bilinç ve Dil*, 17.

da bilincin öznellik özelliğiyle ilgilidir.¹⁰² Bilincin bir diğer özelliği olan niteliksellik ise sahip olduğumuz tüm bilinçli durumların kendisine ait niteliksel yanları olmasıdır. Her bilinçli durumun kendisine has niteliksel bir karakteri söz konusudur. Örneğin müzik dinlemeye benzeyen bir şey vardır ve bu, kahve içmeye benzeyen bilinç durumundan oldukça farklıdır. Searle bu konuyu Nagel'in *Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?* adlı makalesinde yer alan yarasa örneğinden hareketle de kolayca kavrayabileceğimizi düşünmüştür.¹⁰³ Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında göreceğimiz üzere Nagel'in makalesindeki yarasa örneğinin temel savı şudur: Bizler yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu merak edip bu konuda bir yarasa gibi eyleyip, duyumsamaya çalışsak dahi başarılı olmayacağımızı söylenir. Çünkü yarasa olmak ancak bir yarasa için niteliksel özelliğe sahiptir. Yani insan bedeni ve bilinciyle bu durumun niteliğini tam olarak kavramamız mümkün değildir.

Searle'de tıpkı Husserl gibi bilincin her zaman bir şeyin bilinci olduğu görüşündedir. Her bireyin bilinç durumları kendisine özgüdür ve bu öznel bilinçli durumlar bizim her konuda kendimize ait perspektif ortaya koymamıza yardımcı olur.¹⁰⁴ Searle, bilincin öznel bir yapıya sahip olması ve bunun göz ardı edilmesi durumunun psikoloji ve felsefe açısından olumsuz etkilere sebebiyet verdiğini düşünür. Searle'ün bu sorunu çözmek için gösterdiği yol: "Gözü incelemek için gözü, beyni incelemek için beyni, bilinci incelemek için bilinci, dili incelemek için dili, gözlemi incelemek için gözlemi, özneliği incelemek için özneliği kullanabiliriz. Bunların hiçbirinde sorun olmaz."¹⁰⁵ Searle incelemeye tabi tuttuğumuz bir şeyi kendisi aracılığıyla incelemenin hiçbir sakıncası olmayacağını vurgulamış olur. Dolayısıyla bilincin öznellik özelliğiyle, özneliği incelemenin de bir sakıncası yoktur. Searle'ün yaptığı bu çözümünün ardından cevaplaması gereken soru öznel bilincin nasıl inceleneceğidir.

2.2.1.1. Öznel Bilinç Bilimsel Olarak Nasıl İncelenebilir?

Searle; öznellik özelliğine sahip olan bilincin, bilimsel açıdan neden incelemeye tabi tutulmamasının mantıksal çıkarımı hakkında:

¹⁰² Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 51-52.

¹⁰³ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 52.

¹⁰⁴ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 128-129.

¹⁰⁵ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 134.

- “1. Bilim, tanımı gereği nesneldir. (öznelin karşıtı olarak)
2. Bilinç, tanımı gereği öznelidir. (nesnelin karşıtı olarak)
3. O halde bilincin bilimi söz konusu olamaz.”¹⁰⁶

Searle bu mantıksal çıkarımın yanlış olduğunu kanıtlamaya çalışır. Bunu da öznellik ve nesnellik kavramlarını ele alarak yapar. Searle, epistemik nesnellik ve epistemik öznellik arasında bir ayrım yapar. “Kant 1724’te doğdu.”, ifadesi olgusal olduğundan epistemik nesnel bir cümledir. “Kant felsefe tarihinin en iyi filozofudur.”, cümlesi kişisel zevk ve kanaat ile ilgili olduğundan epistemolojik öznel bir cümledir. Epistemolojik açıdan öznel ve nesnel bu şekilde ele alınır.¹⁰⁷

Searle buna bağlı olarak öznellik ve nesnellik kavramlarının bir de ontolojik anlamından bahseder. Örneğin etrafımızda gördüğümüz nesneler nesnel var olma kipine sahipken acı, ağrı, mutluluk, huylanma, öznel var olma kipine sahiptirler. Öznel var olma kipine sahip olmalarının nedeni özne tarafından hissedildikleri müddetçe mevcut olmasındandır. Özne olmadığında bir mevcudiyetleri söz konusu değildir. Mantıksal çıkarım bize bilinç durumlarının öznel bir özelliğe sahip olduğu için bilimsel olarak incelenemeyeceğini söylemişti. Searle bu argümandan bu sonucun çıkarılamayacağı konusunda:

*Ayak parmağındaki ağrı ontolojik olarak öznel, fakat ‘JRS’nin ayak parmağında şu anda bir ağrı var’ ifadesi epistemolojik olarak öznel değildir. Bu (epistemolojik olarak) salt bir nesnel olgu meselesidir, (epistemolojik olarak) öznel bir olgu meselesi değildir. Gerçektende bilim, bilim adamlarının herhangi bir kişinin duygularından, tutumlarından ya da ön yargılarından bağımsız duyguları keşfetmeye çalışıyor olmaları anlamında epistemolojik açıdan nesneldir. Ancak yinede bu tür epistemolojik nesnellik ontolojik özneliği bir inceleme alanı olarak dışarıda tutmaz.*¹⁰⁸

Searle bilimin duyguları, tutumları dışarıda bırakarak epistemolojik nesnellığe ulaşmaya çalışırken ontolojik özneliği göz ardı edemeyeceğini bize kanıtlamaya çalışmıştır. Bilincin öznel yanı onun nesnel bir bilimine sahip olmamıza engel teşkil

¹⁰⁶ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 54.

¹⁰⁷ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 54.

¹⁰⁸ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 55.

etmemelidir.¹⁰⁹ Searle'ün bu iddiasından hareketle gündelik yaşamı düşünecek olursak tıp, psikoloji, sosyoloji gibi birçok alan çalışmalarını sürdürmekte zorlanır. Örneğin benim karnımdaki herhangi bir ağrının birçok nedeni olabilir. Yani benim ontolojik olarak sahip olduğum karın ağrısı epistemolojik nesnel bir olguya dönüşebilmesi gereklidir ki neyden kaynaklandığı ve nasıl tedavi edilebileceği bilinebilsin. Aynı biçimde bilincin öznellik özelliğine sahip olması onu üzerinde çalışma yapılamayan bir alana çevirmemelidir. Öznel bilinç epistemolojik nesnel olarak incelenebilmelidir.

2.2.2. Bilincin Yapısal Özellikleri

İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için bilince muhtaçtırlar. Gerçek dünyada hayatta kalmamıza yarayan davranışlar bilinçli davranışlarımızdır. Bilinci dışarıda bıraktığımızda davranışın bir anlamı olmaz çünkü bu görüşe sahip olduğumuzda bilinci doğanın bir parçası olmaktan çıkarmış oluruz. Yani düalizmi benimsemiş oluruz. Daha öncede belirttiğimiz gibi Searle açısından yapılması gereken bilincin fiziksel dünyanın doğal bir parçası olduğunu kabul ederek bilinç üzerinde çalışmaya başlamaktır.¹¹⁰

Searle bu noktadan başladığımızda ise artık bilincin niteliklerini ve yapısını açıklayabilecek duruma geldiğimizden bahseder fakat burada önümüze birtakım güçlükler çıkmaktadır bunlar: Bilinci betimlemeye çalıştığımızda yaptığımız şey, olay ve nesnelerin betimlemesini yapmaktan başka bir şey değildir. Bilinci betimlemek etrafımızdaki nesneleri betimlemeye benzemez çünkü burada gözlemleyebileceğimiz nesneler söz konusu değildir. Yani bilinci gözlemlerken gözlemlenen nesne ve gözlem arasında bir ayrım yapabilmemiz söz konusu değildir.¹¹¹ Bilinci yine kendisi aracılığıyla yani bilinçle incelememiz gerekmektedir.

Bilincin yapısını ortaya koyarken yaşadığımız bir diğer zorluk ise Descartes'tan itibaren süregelen düalizm fanatikliği ve bilinci yok sayan materyalizm görüşüdür. Bilinç bu tür felsefi görüşler ve buradaki kavramlar yüzünden ya çok gizemli bir hal alıp üzerinde çalışılmaya kapalı bir hale gelmiş ya da üzerinde çalışmanın önemsiz olduğu bir duruma gelmiştir.¹¹² Bilinç üzerinde çalışabilmek için bu anlayışı kırmak gerekmektedir. Searle artık bu görüşlerden vazgeçip zihin felsefesi alanında yeni bir

¹⁰⁹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 55.

¹¹⁰ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 75-76.

¹¹¹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 80.

¹¹² Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 80.

sayfa açmaya çalışır. Bilinci incelerken izleyebileceğimiz en iyi yol zihinsel ve fiziksel kategorilerinden kurtulmaktır çünkü hali hazırda sahip olduğumuz bu geleneksel yapıda zihinsel her zaman fizikseli, fiziksel de zihinsel dışlamıştır. Searle kendi çalışmaları bağlamında bilincin yapısal özelliklerini ortaya koymuştur.

Searle bilincin yapısal özelliklerini sıralar:

Bilincin en önemli özelliği daha önce de belirttiğimiz bir özellik olan özneliktir. Bir yerde bilinçli durum var ise bir özne olmalıdır. Felsefe tarihi boyunca en fazla dikkat çeken özellik olmasının yanı sıra materyalistlerin bilinci reddetmesinin temelinde yatan özellik olmuştur. Öznelik özelliği, bilincin incelenmesi açısından caydırıcı bir özelliktir. Bilinçli durumların en önemli özelliği öznel olmalarıdır çünkü bilinçli durumlar her zaman bir canlı tarafından tecrübe edilirler. Ağrı, acı gibi durumlar her zaman bir özne tarafından tecrübe edilirler, özne olmadan mevcudiyetleri söz konusu değildir.

Bireylerin sahip olduğu bilinç durumları sadece kendileri için erişilebilen bir yapıdadır. Ben bir başkasının bilinç durumlarına kendi bilinç durumlarıma eriştiğim gibi erişemem. Searle’ün bahsettiği bu erişim uzmanlık bilgisi içeren bir erişim değildir. Bazen insan kendi yaşadığı bilinçli durumlardan hareketle karşısındakinin bilinçli durumunu daha iyi anlayabilir. Kişi kıskançlık içeren eylemlerde bulunuyorsa ve kıskandığının farkında değilse, kişinin kıskançlık yaşadığını kendi deneyimlerimizden hareketle kolayca anlayabiliriz.¹¹³

Bilincin bir diğer özelliği olan birlik, bilinci anlayabilmemiz açısından önemlidir. Sahip olduğumuz bilinç durumları bizlere birleşik bir form olarak gelir. Searle bu özelliği şu şekilde örneklendirir: “Ayağımdaki ayakkabının baskısını, felsefi bir probleme ilişkin düşünceyi, arka plandaki trafiğin sesini, ötedeki tepelerin görünüşünü sadece algılamakla kalmam bütün bu deneyimlerin hepsine tek bir birleşik deneyimin parçası olarak sahibimdir.”¹¹⁴ Bu birbirinden farklı deneyimler beynimizin sayesinde birleşik bir hale gelir bu beynimizin bir özelliğidir ve beynin bu şeyi nasıl yaptığı konusunda henüz bir bilgiye sahip değiliz.¹¹⁵

¹¹³ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 52-53.

¹¹⁴ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 86.

¹¹⁵ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 86-87.

Sahip olduğumuz bilincin birlik özelliğinin, Searle iki türde ortaya çıkabileceğini söyler bunlardan ilki dikey, ikincisi ise yatay bütünlüktür. Hafıza, bilinç için büyük bir önem arz etmektedir. Sahip olduğumuz bilinç durumlarını anlayabilmek için hafızaya ihtiyaç duyarız. Bir cümle kurmaya başlayıp konuştuğumuzda anlamlı bir cümle olabilmesi için başlangıçta kurduğum kelimeleri aklımda tutmalıyım ki sonunda anlamlı bir cümle kurabileyim. İşte bunun için hafızaya ihtiyacım vardır. Bu durumu Searle bilincin birlik özelliğinin yatay bütünlüğü olarak adlandırır. Searle bilinci incelemenin ve yapısal özelliklerini ortaya koymanın en iyi yollarından birinin, bilinç bozuklukları ile ilgili hastalıkları incelemek olduğunu söyler. Yatay bütünlüğü bozuk olan hastalarda beyin ardışık, kesintisiz olan bilinç durumlarını oluşturamaz. Yani beş dakika önce tanıştığını kişiyi beş dakika sonra unutabilir.¹¹⁶

Diğer bir birlik türü olan dikey birlik ise birlik özelliğini açıkladığımız örnekteki gibi çeşitli bilinç durumlarının aynı anda farkında olunması durumudur.¹¹⁷ Dikey bütünlüğün bozuk olduğu hastalarda beynin loblarını birbirine bağlayan kısımlar kopuktur. Bu hastalar birbirinden bağımsız iki tane bilince sahip gibidirler. Searle bunu şu şekilde örnekler: Ayrık beyne sahip hastanın sol gözünü kapattığımızda, sol göz beynin sağ tarafı ile ilişkili olduğundan, hastaya görüp görmediğini sorduğumuzda bize hiçbir şey görmediğini söyleyecektir çünkü dil ve konuşma yeteneği beynin sol tarafı ile ilgili olduğundan bir şey görmediğini söylemesi gayet doğal bir durumdur. Bilincin bütünlüğü (birliği) bozulduğu için bu tarz klinik vakalarla karşılaşmak mümkündür.¹¹⁸

Searle için bilincin en önemli özelliği niyetliliktir. Hepsi için söyleyemeyecek olsak da genel anlamda bilinç durumlarımız niyetlidir. Niyetli olmayan bilinç durumları bizlerin nedensiz olarak yaşadığı sıkıntı, sevinç, üzüntü gibi ruh hallerimizdir. Searle, Husserl'in her bilinç bir şeyin bilincidir sözündeki bilincin niyetlilik durumlarına işaret ettiğini düşünür.¹¹⁹ Bilincin niyetlilik özelliğiyle nesnelerle ve karşılıklı ilişki durumları ile ilgili oluruz. Searle felsefi alanda kullanılan niyetlilik kelimesinin geniş bir yelpazesi olduğunu söylemiştir. Felsefi alandaki niyetlilik: korku, istek, argo, inanç, umut, niyet gibi birçok zihinsel durumları kapsar.¹²⁰

¹¹⁶ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 86-88.

¹¹⁷ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 168.

¹¹⁸ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 88.

¹¹⁹ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 196.

¹²⁰ Searle, *Bilinç ve Dil*, 73.

Bilincin niyetlilik özelliği bizlerin dış dünya ile bir ilişki kurup hayatta kalmamızı sağladığı için elzemdir. Niyetlilik bizlerin biyolojik yaşam tarihimizin vazgeçilmez bir özelliğidir. Niyetlilik, bilinç gibi beyindeki mikro düzeydeki sinirsel hücrelerden meydana gelen bir yapıdır ve yine tıpkı bilinç gibi niyetliliğinde indirgenmesi söz konusu değildir.¹²¹ Niyetlilik Searle'ün zihin felsefesi açısından önemli bir yere sahip olduğu için ilerleyen bölümler de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Searle sahip olduğumuz tüm bilinçli durumların bizlerde ruh halleri bıraktığını söyler.¹²² Bu nedenle bilincin özelliklerinde birisi de ruh halleridir. İçerisinde bulunduğumuz ruh hali bilinçli durumlarımızı kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Örneğin üzgün hissettiğimiz anda bir mekânda çalan bir şarkı bizi daha da üzgün bir hale getirebilir. Ruh hali denildiğinde akla her zaman üzgün veya mutlu durumlar gelmemelidir. Ruh hallerimiz nötr de olabilir ve onlar geniş bir yelpazeye sahiptir. Ruh halleri her zaman niyetlilik arz etmez ve daha çok bilinçli durumlarımızın rengini belli eden bir yapıya sahiptir.¹²³

Searle ekler:

*Benim tahminime göre, ruh halinin iyi bir nörobiyolojik açıklamasını, söz gelişi duygulardan çok daha kolay yapacağız. Ruh halleri yayılmıştır ve oldukça basittirler çünkü özellikle temel bir niyetliliğe sahip değildirler ve hatta bazı ruh hallerinin biyokimyasal bir açıklaması bile olabilir. Zaten, klinik depresyonu hafifletmek için ilaçlar kullanıyoruz.*¹²⁴

Searle bilinç konusuna biyolojik bir bakış açısı koruyarak yaklaştığı için ruh hallerinin de biyokimyasal biçimde açıklanabileceğini düşünmektedir.

Ruh hallerinin diğer bir özelliği ise bilinçli deneyimlerin hepsini kapsayan bir yapıya sahip olmasıdır. Mutlu bir kimse için; bir ağacı, bir gökyüzünü, bir manzara görmek büyük bir zevk verir. Searle bireyin normal halinin aşağı veya yukarı yönde, beklenmedik bir sevince veya sıkıntıya doğru hareket edebileceğini, köklü bir şekilde değiştiğinde bu ruh halinin bilinçli durumlarını kaplamış olduğunu fark edeceğini

¹²¹ Vedat Çelebi, “John R. Searle Bilinç ve Yönelimsellik”, *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*,18 (2014): 27.

¹²² Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 90.

¹²³ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 180.

¹²⁴ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 181.

belirtir. Searle birçok insan için sıkıntılı ruh halinin, sevinçten daha yayın bir ruh hali olduğunu belirtmiştir.¹²⁵

Bilinçli durumların bir diğer özelliği de yapılandırılmış olmalarıdır. Bu durum Gestaltçı psikolojide karşımıza çıkmaktadır. Gestaltçı psikolojinin bize kanıtlamaya çalıştığı şey: Beynimize karışık veya dağınık halde gelen uyarıları beynimizin uyumlu, tutarlı, düzenli bir hale getirebileceğidir. Searle bu psikolojinin sadece görme duyusu konusunda değil, bilinçli deneyimlerimizin hepsinde tutarlı bir şekilde yapılandırılabilirliğini düşünür. Farklı bir kuş türü ile karşılaştığımızda, beynimiz sahip olduğumuz diğer kuş görüngülerinden hareketle o canlıyı yine bir kuş türü olarak algılar.¹²⁶ Yani Gestaltçı yapı zihne karmaşık halde gelen uyarıları toparlayıp düzenleyen bir yapıya sahiptir.

Gestaltçı yapının bir diğer özelliği ise dikkatimizi yönelttiğimiz nesneye ait deneyimlerimizi her zaman bir arka plana sahip olacak şekilde bizlerde etki bırakmasıdır. Örneğin: Bir kalemi, arka planda bir kitabın üzerinde duruyor olarak algıları. Böylece Gestaltçı yapının iki temel özelliği olmuş olur bunlar: Deneyimleri bir bütün haline getirip yapılandırabilmesidir ve dikkatimizi verdiğimiz nesnelere ait deneyimleri bir arka plan ile beraber sunabilmesidir.¹²⁷

Bilinçli deneyimlerimiz bize farklı dikkat seviyelerinde gelir. Bazı deneyimler dikkatin merkezinde yer alırken bazıları çevresinde yer alır. Örneğin öğretmenini dinlemeye odaklanmış bir öğrenci için dikkat merkezi öğretmenken, dışarıdan gelen bir araba sesi öğrencinin dikkatinin çevresinde yer alır. Bir şeylere merkez olarak odaklanmamış olsak dahi, etrafımızda olup biten birçok şeyin bilincinde oluruz. Merkezde olan olgular çevreye, çevrede, olan olgular merkeze kayabilirler.¹²⁸

Searle, William James'in "Bilinç ihtiyaç duyulmadığı yerden uzaklaşır" sözünü dikkat ihtiyaç duyulmadığı yerden uzaklaşır olarak algılamamızın merkez çevre ilişkisi bakımından daha doğru olacağını düşünür. Searle bu duruma örnek olarak: ayakkabılarımızı ilk defa giydiğimizde onların baskısı ve hissi bilincimizin merkezinde olduğunu fakat masaya oturup ders çalışmaya başladığımızda ayakkabılarımızın baskısı ve

¹²⁵ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 181.

¹²⁶ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 90.

¹²⁷ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 171.

¹²⁸ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 91.

bana verdiği hissin dikkatimin çevresine doğru çekilmiş fark edeceğimizi söyler çünkü artık merkeze geçen şey üzerinde çalıştığım şey olmuştur.¹²⁹ Searle bilinç dışı kavramını gündelik dilde çoğunlukla dikkatin çevresinde meydana gelen bilinçli olguları, bilinç dışı olarak değerlendirdiğimizi bu kullanımın yanlış olduğunu bilinç, bilinç dışı, merkez ve çevre kavramlarının birbirinden ayrılması gerektiğini vurgular.¹³⁰

Bilincin bir diğer özelliği sınır şartlarına sahip olmasıdır. Searle, sınır şartlarını bilinçli deneyimlerin, yer ve zaman belirten bir duygu ile beraber bize ulaşması anlamında kullanılır. Biz adımızı hangi şehirde yaşadığımızı, hangi yılda olduğumuzu, hangi ülkenin vatandaşı olduğumuzun farkındayız fakat bunlar bizim her an düşündüğümüz durumlar değildir. Bunlar bilinç durumlarının bir genişliğidir. Farkında olduğumuz tüm bu bilinçli durumlarımız yerleşik zaman, mekân, sosyal ve biyolojik konumumuzun bir parçasıdır. Searle bilinci incelemenin en iyi yolunun yine bilinç ile ilgili hastalıkları incelemek olduğunu söyler. Çünkü herhangi bir hafıza kaybı sonucu kişi kendi adını nerede yaşadığını vb. unutabilir. Bu da kişi de bir boşluk oluşturur. Bir nevi kişide kimlik kaybı gerçekleşmiş olur.¹³¹ Searle'ün anlattığı anlamda kişide sınır şartları kaybolmuş olur.

Bilinçli deneyimlerimiz bizlere farklı aşinalık derecelerinde ulaşırlar. Bu da bilincin tanıdıklık (aşinalık) özelliğidir. Bir şeyleri algılamak en aşina olduğumuzdan, en az aşina olduğumuz şeylere göre algılarız. Searle her zaman evimize girdiğimizde gördüğümüz nesneleri aşina olduğumuz nesneler olarak algıladığımızı hatta farklı bir ülkeye gittiğimizde dahi ortamdaki evler, yapılar, insanların giyim tarzı vs. çok farklı bile olsalar evler yine ev, insanlar yine insan olarak algılanır. Bu durumu açıklayabilecek en iyi örnek Searle'e göre sürrealist ressamların resimleridir. Çünkü sürrealistler yapmış oldukları resimlerle aşinalık durumumuzu kırmaya çalışırlar. Sürrealist resimlerde görülen erimiş gibi duran saatler, farklı insan suretleri veya iki nesneyi birbirine birleştirmeye çalışan bir hayal gücü söz konusudur. Fakat sahip olduğumuz aşinalık yönümüz sayesinde resimdeki erimiş saat figürü yine bir saat, farklı insan suretleri de yine bir insan sureti olarak algılanır. Çünkü bilinçli deneyimin

¹²⁹ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 179.

¹³⁰ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 178.

¹³¹ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 179.

aşinalık yönünü kırmak güçtür.¹³² Bilincin aşinalık özelliği gündelik hayatımızın düzenini sağlar. Biz odamızı veya iş yerimizi her gittiğimizde tekrar tekrar tanımaya çalışmayız. Tanıdıklık (aşinalık) yönümüz sayesinde orayı benim odam veya benim iş yerim olarak algılarız.¹³³ Aşinalık yönü düzenleyici bir etkiye sahip olmasının yanı sıra kırılması da oldukça güç olan bir bilinç özelliği, olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilinçli deneyimlerimizin bir diğer özelliği ise taşmadır. Taşma bilinçli deneyimlerimizin her zaman kendinden önceki şeylere göndermede bulunmasıdır. Hiçbir zaman sade, yalın deneyimlere sahip olamayız. Deneyimlerimiz her zaman sahip olduğumuz deneyimlerin ötesine geçmeye çalışır. Bu zincirleme olarak gerçekleşir, bir düşünceye sahip olduğumuzda hemen ardından diğer düşünceler gelir. Örneğin eski bir arkadaşım aklıma geldiğinde o arkadaşın bana okul yıllarımı hatırlatması, okulun bana öğretmenleri hatırlatması, öğretmenlerin bana dersleri hatırlatması gibidir. Bu düşünce silsilesinden de anlıyoruz ki bilinçli deneyim taşma özelliğine sahiptir.¹³⁴

Bilinçli deneyimlerimiz öyle veya böyle bizde keyif veya keyifsizlik durumları meydana getirir. Keyif ve keyif vermeyen durumların da dereceleri mevcuttur. Sahip olduğumuz tek bir deneyim önce keyif sonra keyifsizlik verebilir. “Her bilinç durumu için daima bir soru vardır: Hoşunuza gitti mi? Eğlenceli miydi? Mutlu musunuz? Mutsuz musunuz? Canınız sıkkın mı? Hoş vakit geçirdiniz mi? Eğlendiniz mi? Öfkeli misiniz?”¹³⁵

Searle böylece bizlere bilincin yapısal özelliklerini sıralamış olur. Searle’ün zihin felsefesinin temel amacı sahip olduğumuz geleneksel zihin anlayışının dışına çıkmak ve zihin felsefesinde yeni bir alan açmaktır. Bunu yaparken bilinç konusuna bu denli önem vermesinin birkaç sebebi vardır: Searle bilinç hakkında ortaya koyulan çalışmaların bilincin bu dünya ile nasıl uyum sağladığını göstermek amacıyla yapıldığını fakat bu durumun kendisine her zaman yetersiz geldiğini söyler. Bunu yapmaya çalıştığımızda, gözden kaçırdığımız nokta bilincin gerçeklik için vazgeçilmez bir unsur olduğunu gözden kaçırmamızdır. Searle her şeyin bilinçle olan ilişkisi bakımından bir değere ve öneme sahip olduğunu düşünür. Bizler bilinçli varlıklar olduğumuz için iyiye, güzele, adalete, etiğe kısaca hayata değer veriyoruz. Bilinçli varlık olmadıkça bu

¹³² Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 92.

¹³³ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 174-175.

¹³⁴ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 93.

¹³⁵ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 93.

unsurların da bir anlamı olmayacaktır.¹³⁶ Searle'ün bilinç hakkında ortaya koyduğu bu özellikler zannımızca zihin felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü Searle zihin kavramını yeniden ele almış, biyolojik natüralizm teorisini ortaya koyup bilinci kullanarak bilincin özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Zihin felsefesi alanında kendisine özgü bir yoldan gitmiştir.

2.2.3. Bilinç ve Niyetlilik

Niyetlilik, Searle'ün zihin felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle bu konuyu ayrı bir başlık altında inceledik. Searle, zihnin amacının dış dünya ve diğer insanlarla ilişki kurmak olduğunu ifade etmiştir. Bilincin bu özelliğine Searle “niyetlilik” adını verir. Searle niyetliliği *Zihin Dil ve Toplum* adlı eserinde şu şekilde açıklamıştır:

*Benim öznel durumlarım beni dünyanın geri kalanı ile ilişkilendirir ve bu ilişkinin adı 'niyetlilik'tir. Bu öznel durumlar inanç ve arzuları, niyet ve algıları, aynı zamanda aşkları ve nefretleri korkuları ve umutları içerir. Tekrar etmek gerekirse; 'niyetlilik', zihnin nesneler ve dünyadaki şey durumlarına yönelmesini ve onlara dair olmasını sağlayan çeşitli biçimlerin hepsinin genel terimidir.*¹³⁷

Niyetlilik bizim öznel durumlarımızın tümünü dışarı yansıtmamızı sağlayan bir özelliktir. Searle'ün ortaya koyduğu diğer özellikler bilincin daha çok kapalı boyutuna yönelikken, niyetlilik bunun aksi bir özellik gösterir. Bilincin varlığını devam ettirebilmesi için niyetlilik elzemdir.

Searle bilinç ve niyetlilik arasındaki ilişkiyi çözmek için daha önce ortaya konmuş ön kabulleri, reddetmiştir. Bilinç ve niyetlilik arasındaki ilişkinin çözülememesindeki temel neden insanların ve hayvanların sahip olduğu niyetliliği, simgesel (sözcük, cümle, tablo aracılığı ile üretilen) niyetlilik türünden ayırt etmemesinden kaynaklandığını belirtir. İçsel ve türetilmiş (simgesel) niyetliliğin yanı sıra -mış gibi olan niyetlilik türü vardır.¹³⁸ Searle niyetlilik türleri arasında ayırma gitmiştir, bunlar:

¹³⁶ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 97.

¹³⁷ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 99.

¹³⁸ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 107.

“1. Şu anda çok açım

2. Fransızcadaki “Ja”ai grand faim en ce moment’ ifadesi, ‘şu anda çok açım anlamına gelir.’

3. Bahçemizdeki bitkiler besin açlığı duyuyorlar.”¹³⁹

Searle bu cümlelerdeki niyetlilik türlerinin farkına dikkat çekerek birinci örnekteki cümle içsel niyetliğe gönderme yapar çünkü burada öznel (içsel) bağımsız bir durum söz konusudur. İkinci örnek cümlede atıfta bulunduğu niyetlilik türü, ilk cümlede olduğu gibi öznel bir niyetlilik değildir. Bu, Fransızların niyetliliğini (açlığını) belirtmek için kullanılan ortak olarak ortaya koyulmuş türetilmiş bir niyetliliktir. Üçüncü cümle ise bir niyetliliğe atıfta bulunmaz. Burada -mış gibi, metaforik bir açıklık söz konusudur çünkü insanlar ve hayvanlardan hareketle bir benzetme kurularak gerçekte olmayan bir niyetlilik bitkilere atfedilmiştir.¹⁴⁰

Searle esas itibarıyla iki tür niyetliliğin olduğunu söylemiştir, bunlar: İlk cümledeki içsel niyetlilik türü ve ikinci cümledeki türetilmiş niyetlilik türüdür. Searle metaforik, -mış gibi olan niyetlilik türünün olmayan bir durumu varmış gibi gösterdiği için bir niyetlilik türü olarak ele alınamayacağını belirtir. İçsel niyetlilik türü gözlemciden bağımsız yani sadece bizim ne düşündüğümüz ve ne hissettiğimiz ile ilgiliyken türetilmiş niyetlilik gözlemciye bağlı yani kolektif olarak üzerinde uzlaşmış şeylerle ilgilidir. Türetilmiş niyetlilik biçimi başta içsel niyetliliği içerir daha sonra türetilmiş niyetliliğe dönüşür.¹⁴¹

Searle’ün niyetlilik konusundaki temel amaçlarından birisi de tıpkı bilinci doğallaştırdığı gibi niyetliliği de doğallaştırmaktır. Niyetlilik türlerinden içsel niyetliliği doğallaştırmayı amaç edinir.¹⁴² Eğer üretilmiş veya metaforik niyetlilik türlerini ele alıp onları doğallaştırmaya çalışırsak bu durumda niyetlilik gizemli bir yapıya bürünecektir. Bu burada sahip olduğumuz görüngülere niyetlilik ekleyen bir aracıya ihtiyaç duymak zorunda kalırız.¹⁴³

¹³⁹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 107-108.

¹⁴⁰ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 108.

¹⁴¹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 108.

¹⁴² Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 109.

¹⁴³ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 113.

Searle niyetli durumlarımızın yerine getirilme şartları olduğundan bahseder: Yerine getirilme şartları inançların doğruluğunu, isteklerin (arzuların) gerçekleştirilme şartlarını icra etme şartlarını kapsayan bir kavramdır. İnançlarımız gerçek dünyaya uyma özelliğine sahiptir, bu duruma Searle “uygunluk” yönü ismini verir. Uygunluk yönü sayesinde inançların veya hipotezlerin gerçek dünyayla uygunluğu olup olmaması sonucunda doğru veya yanlış olduklarını çıkarırız. Uyum sağlamak inancın bir görevi olarak ortaya çıkar fakat diğer taraftan sahip olduğumuz arzular veya niyetler zihnimizden çıkıp dış dünyaya uyma zorunluluğu taşımazlar. Arzular ve niyetler tatmin edilemezlerse bunun sorumlusu dış dünyadır. Bu konu ile ilgili olarak Searle “İnançlar, algılamalar, hatıralar zihinden dünyaya uyma yönü taşırlar; çünkü amaçları şeylerin oldukları durumu temsil etmektir. Arzular ve niyetler ise, dünyadan zihni uyma yönü taşırlar; çünkü amaçları şeylerin oldukları durumu değil, olmalarını istediğimiz ya da öyle olmalarını sağlamak üzere planladığımız durumları temsil etmektedir.”¹⁴⁴

Niyetlilik içeren durumlarda açıklanması gereken bazı şeyler vardır. Karşımıza çıkan ilk açıklanması gereken güçlük, niyetlilik taşıyan her durumun içerik olarak tam önerme taşımayabileceğidir. Örneğin birine duyduğumuz sevgi ve nefret o kişiye karşı olan tutumumuzu oluşturur.¹⁴⁵ İkinci zorluk ise önce niyetliliğin, daha sonra eylem veya tutumun gelmesi durumunun tam zıddının yaşanmasıdır. Yani bazen önce eylem daha sonra niyetlilik ortaya çıkar. Örneğin kar yağdığı için seviniyorsak burada sevinmek için ön koşul olan şey karın yağmasıdır. Searle bunları “etkisiz uyuma yönüne sahip durumlar” olarak adlandırır.¹⁴⁶ Ayrıca bir şeyi yapmaya kesin bir niyetimiz olduğunu söylediğimizde, yapmayı istediğimiz şeye karşın bir eğilim göstermediğimiz sürece kendimize gerçekten bir niyet atfedip atfetmediğimizden şüphe duyulabiliriz.¹⁴⁷

Searle niyetliliğin bir diğer özelliğinin de nedensellik olduğunu söyler çünkü zihnimiz dış dünya ile sürekli olarak nedensel bir temas halindedir. Zihnin temsil yeteneği ve dış dünya ile kurduğumuz nedensel ilişkiler birbiriyle ilişkilidir. Bunlar bir araya gelerek niyetli nedenselliği meydana getirir. Buradaki nedensellik temsili

¹⁴⁴ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 118.

¹⁴⁵ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 118-119.

¹⁴⁶ John R. Searle, *Intentionality: An Essay In The Philosophy Of Mind* (England: Cambridge University Press, 1983), 1. (Erişim Tarihi 13.04.2021), https://books.google.com.tr/books?id=nAYGcftgT20C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

¹⁴⁷ Abdullah Durakoğlu ve Volkan Ay, “Descartes ve Searle’de Zihin Problemi” *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2012): 196.

nedenselliktir. Neden sonucun temsili veya sonuç nedenin bir temsilidir. Acıktığımızda yemek yemek gibidir.¹⁴⁸

Searle bazen niyetlilik içeren durumların kendi kendine gönderme yaptığından bahseder: Örneğin kolumuzu kaldırma niyetinde olduğumuzda bu durum tekrar kolumu kaldırma niyetine gönderme yapmalıdır ki kolumu kaldırma eylemi gerçekleşebilsin. Buradan anlaşıldığı üzere; niyetler nedensel olarak kendi kendilerine göndermede bulunabilir bir yapıya sahiptir.¹⁴⁹ Aynı zamanda “Bu argümanla Searle bilincin fiziksel eyleme yol açtığını ve bilincin kendisinin sahip olduğu elektrokimyasal özellikler nedeniyle beynin kendisinden kaynaklandığını iddia etmektedir.”¹⁵⁰

Niyetlerin kendi kendisine gönderme yaparken öncelikle temsil ettiği bir olay olmalıdır, daha sonra temsil ettiği olayın gerçekleşmesini sağlamalıdır. Niyetliliğin doyurulması şartı da kendi kendine gönderme yapması koşuluyla olur. Aksi halde doyurulamazlar. Niyetlilik burada istekten farklıdır çünkü istekler bir aracı tarafından doyurulabilir fakat niyetlilik söz konusu olduğunda, nedensellik özelliğinden dolayı bu mümkün olmaz.¹⁵¹

Niyetli durumların kendilerine gönderme yapmaları durumu yalnız iradi durumlarda değil, aynı zamanda hafıza ve algı ile ilgili durumlarda da vardır. Searle bu durumu şu şekilde ifade etmeye çalışır: Örneğin gittiğimiz bir okul gezisini hatırlıyorsak burada hatırlamamıza yol açan şey sadece gezide bulunmuş olmamız değildir. O gezinin bizde hatıraya yol açma özelliğine sahip olmasıdır. Bu tür hatıra veya algılama konularında zihinden dünyaya ve dünyadan zihne doğru olan bir nedenselliğe sahibiz. Hatıra ve algılamada dünyadan zihne bir uyum söz konusuyken irade ile ilgili durumlarda ise niyetin kendi kendine gönderme yapması sonucu uyum gerçekleşir.¹⁵²

Searle ayrıca niyetli nedenselliğin öneminin insan davranışlarının açıklanması, anlaşılması konusunda da önemli olduğunu vurgular. Yaptığımız bir eylemi, neden yaptığımızı açıklarken sahip olduğumuz niyetin nedensel bir açıklamasını vermiş oluruz. Örneğin: Arkadaşıma sinirlendiğim için saçını çektim, Searle bu tür

¹⁴⁸ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 212.

¹⁴⁹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 212.

¹⁵⁰ Mehtap Doğan, “Biyolojik Doğalcılık Ekseninde John Searle ve Zihin Beden Problemi”, *Meta Zihin Yapay Zeka Ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 1/2 (2018): 236.

¹⁵¹ Çelebi, “John R. Searle Bilinç ve Yönelimsellik”, 20.

¹⁵² Searle, *Intentionality: An Essay In The Philosophy Of Mind*, 12.

açıklamaların biçim olarak determinist bir açıklama olmadıklarını vurgular çünkü neticede saç çekme eylemini gerçekleştirme zorunluluğu yoktur. Burada bir eylemi gerçekleştirmeden önce taşıdığımız arzular, inançlar ve fiiller (eylemler) vardır. Searle bu arzular, inançlar ve fiillerimiz arasında bir boşluk bulunduğunu söyler. Bu boşluğun nedeni de sahip olduğumuz niyetli nedenselliğin eylemi gerçekleştirmeye yetmemesinden kaynaklıdır. Searle irade özgürlüğü olarak adlandırdığımız şeyin de bu boşluğun diğer ismi olduğunu ifade eder.¹⁵³ Görüldüğü üzere niyetlilik davranış, eylem, duygular, irade özgürlüğü gibi birçok konuyla ilgilidir. Böylece Searle zihninin somut yanına da işaret ederek bilincin niyetlilik özelliğiyle bizim dış dünya ile ilişki kurabilmemiz için bir kapı açmış olur.

2.2.3.1. Niyetliliğin Arka Planı

Niyetlilik konusu ile ilgili olarak Searle'ün üzerinde durduğu bir diğer önemli kavram “arka plan” kavramıdır. Niyetli görüngüler kendi başına iş göremez yapıda olduğu için bir arka plana ihtiyaç duyarlar. Arka plan eğilim, alışkanlık, huy, varsayım, yetenek gibi durumları içerir. Searle bir inanç veya isteğe sahip olabilmemiz için bu arka plana ihtiyacımızın olduğunu söyler. Bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışır: İş çıkışı bir restoranda yemek yemeyi istediğimizde; bu istekte bulunabilmemiz için bir ağ bağlantısını ihtiyacımız vardır. Ağ bağlantısını verdiğimiz örnek üzerinden açıklayacak olursak; restoranda yemek yeme isteğinde bulunabilmeniz için restoranın yemek yapıp satan bir yer olduğunu, günün belli saatlerinde karşılığında hizmet verdiğini biliriz. İşte ağ bağlantısı bir takım inançları içerir. Searle'ün bahsettiği bu ağ bağlantısında bir arka plana ihtiyaç duyar, ağ bağlantısı böyle bir ilkenin var sayılmasını gerektirir çünkü kendi kendini uygulayamaz.¹⁵⁴ Searle bu durumu kısaca aşağıdaki mantıksal çıkarım ile açıklar:

1. Niyetli durumlar kendi başlarına işlemezler. Tek başlarına karşılama şartlarını belirtmezler.
2. Her bir niyetli durumun işlemesi için diğer niyetli durumları içeren bir Ağ Bağlantısına ihtiyacı vardır. Karşılama şartları ancak bu Ağ Bağlantısına bağlı olarak belirlenir.

¹⁵³ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 122-123.

¹⁵⁴ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 218-219.

3. Hatta Ağ Bağlantısı da yeterli değildir. Bu Ağ Bağlantısı ancak bir arka plan yetileri kümesiyle bağlantılı olarak işler.¹⁵⁵

Arka plan, niyetliliğin eylem ve algı içerisinde var olabilmesi için çalışır. Arka plan tek başına bir eylem gerçekleştirme potansiyeli taşımaz bunu ancak niyetlilikle birlikte yapabilir.¹⁵⁶ Arka plan zihinsel olarak sahip olunan yetiler, tavırlar, davranışlar, tutumlar ve benzerinden oluşur. Bu durumların ortaya çıkabilmesi de niyetli görüngüler sayesinde olur.

2.3. Searle'de Diğer Zihinler Problemi

Searle dünyanın tamamıyla nesnel olduğu görüşünün, deneyimlerimizden hareketle ne denli tutarsız olduğunu görsek dahi, bu görüşün üzerimizde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ve bu etkiyi kırmakta zorlandığımızı ifade eder. Searle bu etkiyi kırmanın kolay bir yolunun olmadığını fakat az da olsa zihin ve davranış arasında çok önemli içsel bağların bulunduğu düşüncesini kırmak gerektiğini düşünür. Searle bu etkiyi birtakım düşünce deneyimleri ile kırmaya çalışmıştır. Bu düşünce deneyimleri: silikon beyinler ve bilinçli robotlardır.¹⁵⁷

Searle'ün silikon beyinler örneği şu şekildedir: Varsayalım ki beynimizdeki fonksiyonlar bizde yavaş yavaş körlüğe neden olacak biçimde kötüleşmeye başlasın. Bizim için gelinebilecek son noktadaki tedavi de, beynimize yerleştirilebilecek silikon çipler olsun. Bu çipler sayesinde tekrar görebilelim. Bu silikon çiplerin beynimize yerleştirilmesi sonucunda görme duyumuzun eski haline geldiğini düşünelim. Fakat daha sonra beynimizin giderek daha kötü hale geldiğini ve doktorların daha fazla çip yerleştirdiğini düşünelim. Sonunda tahayyül ettiğimiz şey beynimizin silikon çiplerle yer değiştirmesi olacaktır.

Searle böylesi bir durumda ortaya çıkabilecek ihtimaller üzerinde durmuştur. Bu ihtimallerden ilki: Bu silikon çiplerin zihinsel fonksiyonlarımıza zarar vermemesi yani hatıralara, düşüncelere sahip olmaya devam etmemiz; zihinsel hayatımızın düzeninin bozulmaması durumudur fakat bu durumda da bu çiplerin zihinsel girdi çıktı yapabilme özelliğine sahip olduğunu var saymamız gerekir. Searle böyle bir ihtimalin gerçek dünyada imkânsız olduğunu söyler çünkü nöronların nedensel güçlerinin

¹⁵⁵ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 219.

¹⁵⁶ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 240-241.

¹⁵⁷ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 93.

silikonlara kopyalanamayacağını düşünür. Fakat bu bir düşünce deneyimi olduğu için her ihtimal değerlendirilmelidir ki, savunulan şey daha güçlü bir argüman haline gelebilir.¹⁵⁸ Bu vakada çiplerin beynin sahip olduğu nedensel gücün ve çalışma prensibinin aynısına sahip olduğunu düşündük.

İkinci ihtimal ise silikon çipler yüzünden bilinçli deneyim alanında bir daralma, bir büzülme meydana gelmesidir. Fakat bu durum bizim davranışımızda hiçbir değişikliğe neden olmaz çünkü çipler sayesinde dışarıdan gözükten davranışlarımız normaldir. Bu durumu fark etmemiz ancak şu şekilde gerçekleşebilir: Bize kırmızı bir nesne gösterildiğinde ve bunun hangi renkte olduğu sorulduğunda, nesnenin kırmızı renkte olduğunu söylesek dahi orijinalde sahip olduğumuz o alan küçüldüğü için hiçbir şey göremiyorum ve kör oluyorum şeklinde bir şey söyleyemeyiz. Çünkü kendimizi bu kırmızıdır, derken duyarız. Kısaca dışa dönük başkaları tarafından gözlemlenebilir olan davranışlarımız aynı kalırken sahip olduğumuz bilinçli deneyim hiçliğe doğru yol almaktadır.¹⁵⁹ Burada da zihin ve davranış arasındaki bağın kırıldığını hayal ettik. Çipler beynin sahip olduğu nedensel güce sahip olmadı, yani davranış etkilenmedi fakat zihinsel durumlar ortadan kalktı. Searle bize bu düşünce deneyinde herkes tarafından gözlemlenebilen davranışlarımız aynı kalsa bile, içsel zihinler durumlarımızın kolayca sıfıra indiğini tahayyül edebileceğimizi göstermiş olur. İçeriden bilince sahip bir zihinsel hayatımızın olmaması, içsel ölüm fikrine yaklaştığımızın kanıtıdır.

Searle bu düşünce deneyinde bir de üçüncü ihtimalden bahseder: Bu ihtimal silikon çiplerin beynimize aşamalı olarak yerleştirilmesi ve zihinsel hayatımızda herhangi bir değişiklik oluşturmamasıdır. Fakat bu durumda da düşüncelerimizi, niyetlerimizi ve duygularımızı giderek artacak şekilde eyleme koyamayacak bir duruma geldiğimizi düşünelim. Bu durumda da düşüncelerimiz, duygularımız ve niyetlerimiz aynı kalsa da gözlemlenebilen davranışlarımızda bir felce gidiş vardır.¹⁶⁰ Bu ihtimalde de sahip olduğumuz zihinsel hayatın devam ettiğini fakat zihinsel görüngülerin davranışsal belirtileri olamadığını hayal ettik yani zihinsel görüngüler kaybolmadı fakat davranış ortadan kalktı.

Bu düşünce deneyinden çıkarılacak sonuçlar:

¹⁵⁸ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 95.

¹⁵⁹ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 95.

¹⁶⁰ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 96.

Varlık bilimsel açıdan konuşulursa davranış, işlevsel rol ve nedensel ilişkiler bilinçli zihinsel görüngülerin varlığı ile ilgili değildir. Deneyisel olarak; diğer insanların bilinçli zihinsel durumları hakkında kısmen onların davranışlarından bilgi ediniyoruz. Nedensel olarak, bilinç girdi-uyaran ve çıktı-davranış arasındaki nedensellik ilişkisine aracılık eder. Ve evrimci bir bakış açısından, bilinçli zihin nedensel olarak davranışı kontrol işlevi görür. Fakat varlık bilimsel olarak konuşulursa, söz konusu görüngüler herhangi bir davranışsal çıktıdan bağımsız olarak bütünüyle var olabilir ve kendi özsel niteliklerine sahip olabilirler.¹⁶¹

Varlık bilimsel açıdan davranış ve bilinçli zihinsel görüngüler arasında bir bağlantı söz konusu değildir. Zihinsel durumlar davranış olmadan da var olabilirler veya davranışın olması herhangi bir zihinsel durumun varlığını gerektirmeyebilir. Searle bu düşünce deneyimiyle zihin ve davranış arasındaki bağı kırmaya çalışmış ve davranışın hemen ardından bir zihne sahip olunduğu varsayımının güçsüz bir varsayım olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Çıkarılacak ilk sonuç zihinsel olanın ontolojisi esas olarak bir şahıs varlık bilimi olduğudur. (Her zihinsel durum kişinin kendisine aittir.) Diğer bir sonuç ise zihinsel durumların birinci şahıs (öznel) görüngüler olarak var olmasıdır. Birinci şahıs bakış açısı, üçüncü şahıs bakış açısından farklıdır. Üçüncü şahıs bakış açısından bir kimsenin bilinçli olup olmadığı konusunda herhangi bir sıkıntı yoktur. Ben tamamıyla bilinçli olsam dahi, karşımdaki benim bilinçdışı olduğumu düşünebilir. Birinci şahıs bakış açısından da bilinçli olmamda bir sıkıntı yoktur.¹⁶²

Searle bilinçli robotlar örneğini ilk düşünce deneyimini desteklemek amacıyla verir. Bilinçli robotlar örneği şu şekildedir: Bir üretim hattında kullanmak üzere robotlar ürettiğimizi varsayalım, başta ürettiğimiz bu robotlar üstünkörü yapılmış ve az gelişmiş robotlar olsun. Diğer yandan bilincin nasıl ortaya çıktığını beyindeki hangi sürecin bilince sebep olduğunu öğrendiğimizde düşük düzeyde bilince sahip robotlar ürettiğimizi ve bu robotların diğerlerine nazaran daha iyi iş görme becerisine sahip olduklarını düşünelim. Bu düşük düzeyde bilinç sahibi olan robotların bir süre sonra yaptığı işten mutsuz olduklarını varsayalım. Bu robotlardan, o işi devam ettirebilecek

¹⁶¹ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 97-98.

¹⁶² Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 99.

robotlar üretmelerini fakat onların bilinçdışı olmalarını istediğimizi varsayalım. Searle bu düşünce deneyimi hakkında:

Bu bana iyi tanımlanmış bir araştırma projesi gibi geldi: işlevsel olarak konuşursak bilim adamlarımızın bilince neden olmayacak veya bilinci sürdüremeyecek bir 'donanım' olan fakat bilince neden olacak veya bilinci sürdürecektir bir 'donanımı' olan bir robotla aynı girdi çıktı işlevleri olan bir robot tasarlamaya çabaladıklarını farz edebiliriz. Sonra onların, tümüyle bilinçdışı ama davranış güçleri ve yetenekleri bilinçli robotların davranış güçleri ve yetenekleri ile aynı olan bir robot inşa ettiklerini düşünebiliriz.¹⁶³

Önceki gibi bu deneyimde amacı bilincin varlık biliminin geliştiği sürece davranışın konu dışı olduğunu göstermekti. Bu örnekle iki farklı sistemde biri bilinçli diğeri tamamıyla bilinçdışı iki özdeş davranışa sahip olabiliyoruz.

2.3.1. Deneycilik ve Diğer Zihinler Problemi

Diğer zihinler probleminde genel kanı davranıştan yola çıkarak bir zihne sahip olunmasının var sayılmasıdır. Searle yaptığı bilinçli robotlar ve silikon beyinler örneğiyle bu anlayışın etkisini az da olsa kırmayı hedeflemiştir. Artık amacı diğer insanların ve üst düzey hayvanların az çok bizimkine benzeyen zihinsel durumlara sahip olmasının deneysel temellerinin açıklamasını vermektir.

Searle birtakım deneysel gerçeklerin tüm gözlemciler tarafından eşit olarak erişilebilirliğinin olmadığını savunur.¹⁶⁴ Örneğin bir kuş gibi uçmanın nasıl bir şey olduğunu merak ettiğimizde bunun bir insan için uçmanın nasıl olacağını merak ettiğimizi söyler fakat bu Nagelci anlamda yarasanın bir yarasa için nasıl bir şey olduğunu tahayyül etmek değildir. Bu deneyim, bir insan için nasıl olurdu sorusunu sormak zaten başta kuşun uçuşma deneyimine sahip olduğunu varsaymak koşulunu gerektirir. Kuşların manyetik alan belirleyerek yaptığı uçuşma deneyimi, deneysel testlerin standart biçimleri ile erişilemez. Searle zaten bu durumu anlamsız bulur; Searle göre dünyadaki tüm olguların standart üçüncü şahıs testleri ile eşit oranda

¹⁶³ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 100.

¹⁶⁴ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 101.

erişilebilirliğe sahip olamaz. Bu deneysel olgulara doğrudan ulaşamamak bile dolaylı yollardan ulaşmak mümkündür.¹⁶⁵

Searle'e göre köpeğimin bilinç sahibi bir canlı olduğunu sadece onun davranışlarından hareketle çıkarıyorsam bu yanlıştır. Sadece davranıştan hareketle bir zihne sahip olduğu kanısına varamam. Köpeğimin bir zihne sahip olduğunu söylememin nedeni onun fizyolojisindeki davranışın nedensel temelini benimkine uygun olmasıdır. Bir köpeğin, göze kulağa sahip olduğunu söylememiz bile onların bizim göz ve kulaklarımızın yaptığı tarzda işlev yaptığını örtük olarak söylememiz anlamına gelir. Köpeğin bilincine doğrudan erişimim yoktur fakat onun bir bilince sahip olduğu iyi kanıtlanmış deneysel bir olgudur ve gayet ikna edici kanıtlarla doğrulanmıştır. Searle filogenetik anlamda daha aşağıda yer alan canlılar ve hayvanlar söz konusu olduğunda örneğin çekirge, pire, yengeç vb. onların bilince sahip olduğu konusunda bu denli emin olmadığını belirtir.¹⁶⁶ Bu durumun nedeni köpeği gözlemlediğimiz zeminin, filogenetik açıdan aşağıda yer alan canlılar söz konusu olduğunda bulunmamasıdır. Köpeğimin veya bir başka canlının bilinç sahibi olduğunu sadece davranıştan hareketle çıkarırsamam yanlıştır bunun yerine onun bilinçli olduğunu iddia etmemin en büyük nedeni davranışındaki nedensel temel bana uygun olmasındandır. Acıktığında yemek yemesi veya bir şeyden korktuğunda irkilmesi gibidir.

Searle içinde olduğumuz dünyada diğer zihinler probleminin olmadığını iddia eder. Bunun nedeni diğer insanların deneyimlerini nedensel temellerinin, sahip olduğumuz deneyimlerin nedensel temelleri ile neredeyse özdeş olmasından kaynaklıdır. Hayvanlar fizyolojik açıdan bize benzediği için bu ilkenin kanıtlanabileceği bir test vakası sağlarlar. “Bir kez, diğer hayvanlara zihinsellik atfetmenin nedensel temelini anladıktan sonra, ‘başka zihinler’ problemine yönelik çeşitli geleneksel şüpheli problemlerin kolay bir çözümü olur.”¹⁶⁷

Dikkat ederseniz ‘diğer zihinler problemi’ne yönelik bilimde ve gündelik yaşamda kullandığımız bu çözüm, diğer varlıklara zihinsel görüngüleri doğru olarak atfetmek için yeterli şartları sağlasa da, zorunlu şartları sağlayamaz. Bu

¹⁶⁵ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 102.

¹⁶⁶ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 103-104.

¹⁶⁷ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 104-105.

*bölümde daha önce de öne sürdüğüm gibi, bilincin zorunlu şartlarına ayırt edebileceğimizi varsaymak için, hayal edebileceğimiz herhangi bir şeyden çok daha zengin bir nörobiyolojik bilinç teorisine ihtiyacımız var.*¹⁶⁸

Kısaca bir şeye bilinçli veya bilinçsiz diyebilmek için zengin bir nörobiyolojik bilinç teorisine ihtiyaç vardır. Searle'ün amacı davranış ve zihin arasındaki bağlantının, eski anlayışın etkisini kırmaktır. Sonuç olarak kendi zihinsel durumlarımı zihinsel durum olma kriteri olarak belirlediğimde davranış zihinsel durumların varlığını kanıtlamak için ne yeterli ne de zorunludur.

Searle diğer zihinler probleminin gündelik hayatta olmadığını ve bu durumun sadece felsefede var olduğunu ekler. Çünkü gündelik yaşamda diğer insanların veya nesnelerin bilinç sahibi olup olmadığına dair bir tahmine veya inanca sahip değiliz. Davranış belirli bir arka plana ve çeşitli tarzlara sahiptir diğer insanların bilinç sahibi olduğuna kanaat getirmenin kurucu öğeleri de bunlardır.¹⁶⁹

Searle'ün zihin felsefesini özetleyecek olursak: Searle'ün temel düşüncesi zihin, fiziksel alandan ayrı bir şey olarak görüldükçe onun gizemli bir şey haline geleceği ve kendimizi doğal olarak töz düalizmi içerisinde bulacağımızdır. Searle'e göre materyalist ve düalist yaklaşımlar zihin-beden problemini doğru bir biçimde çözme imkânına sahip değildir, çünkü materyalist yaklaşımlar kolaya kaçıp zihnin varlığını maddeye indirgemeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra düalist yaklaşım da zihin ve beden arasında keskin bir ayrım yapıp zihni gizemli bir yere yerleştirmiştir, dolayısıyla bu durum zihin üzerine konuşmayı zorlaştırmıştır.

Searle'ün önerisi daha önce ortaya koyulmuş tüm yaklaşımları reddetmek olmuştur. Searle'e göre yapılması gereken bilince biyolojik bir süreç olarak bakmaktır. Bilinç, tıpkı sindirim gibi beyinde meydana gelen biyolojik bir süreçtir. Searle'e göre bilince sebep olan şey, beyindeki daha düşük düzeydeki sinirsel süreçlerdir. Searle'ün bu görüşe verdiği isim “biyolojik natüralizm” olmuştur. Biyolojiktir çünkü zihnin varlığını açıklama biçimi biyolojiktir. Natüralisttir çünkü zihin doğanın bir parçası olarak görülmüştür. Searle kendisinin ortaya oyduğu bu biyolojik natüralist görüşle birlikte, materyalizmin bilincin varlığını görmezden gelemeyeceğini, düalizmin de zihni gizemli bir unsur olarak bırakmış olmasının önüne geçileceğini düşünmüştür.

¹⁶⁸ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 107.

¹⁶⁹ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 107-108.

Biyolojik natüralist görüşü ortaya koyan Searle'ün sonraki adımı bilincin özelliklerini analiz etmek olmuştur. Searle, bilincin birçok yapısal özelliğini ortaya koymuştur fakat bunlardan en önemlisi Searle'e göre "niyetlilik" özelliğidir çünkü bilincin diğer yapısal özellikleri onun içsel yanına işaret ederken niyetlilik özelliği bilincin daha çok dışarıya dönük olan yanını ortaya koymaktadır. Niyetlilik, öznel durumlarımın beni dünyanın geri kalanıyla ilişkilendiren bir özelliğe sahiptir. Searle niyetliliğin de beyindeki mikro düzeydeki sinirsel hücrelerin yardımıyla ortaya çıktığını düşünmüştür.

Searle'e göre diğer zihinler probleminin ortaya çıkmasının temel nedeni zihin ve davranış arasında çok sıkı bağlar olduğunun düşünülmesidir. Bu problemi çözmek için Searle'ün amacı zihin ve davranış arasında bu denli sıkı bağlar bulunduğu anlayışını kırmak olmuştur. Bu bağı kırmak için silikon beyinler ve bilinçli robotlar örneğini vermiştir. Bu iki örnekteki temel olarak savunulan durum şudur: Biri tamamıyla bilinçli, diğeri ise bilinçsiz olan iki aynı eylemin ortaya çıkabileceğidir. Bu nedenle davranış tek başına bir şeye zihinsellik atfetmek konusunda yeterli şartı sağlayamayan bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

Diğer zihinler probleminin çözümü Searle'de davranışın temelindeki nedensellik ilkesiyle çözülebilir bir şeydir. Benim davranışımın temelindeki nedensel ilke başkasınıkiyle örtüşüyorsa bir varlığa zihinsellik atfetmem mümkün hale gelir. Fakat buradaki nedensellik ilkesi de Searle'e göre bir şeye bilinçlilik atfetmek için yeterli veya zorunlu şartları da sağlamaz. Searle, filogenetik açıdan yukarıda yer alan canlıların davranışlarındaki nedensellik ilkesinin bizimkiyle aynı olduğunu gördüğümüzü fakat filogenetik açıdan daha aşağıda yer alan canlılar söz konusu olduğunda onların bir bilince sahip olup olmadığı hakkında belirli kıstaslara sahip olmadığımızı söylemiştir. Searle'e göre bu kıstaslara sahip olabilmenin yolu nörobiyolojik açıdan zengin bilinç teorilerine sahip olmaktan geçer.

Searle'ün ardından çalışmamızda yer ereceğimiz bir diğer filozof Thomas Nagel'dir. Nagel'in de üzerinde durduğu konu diğer filozoflarda olduğu gibi zihin konusunda yeni bir başlangıç yapmaktır, fakat Nagel bu başlangıcın nasıl yapılacağı üzerinde daha fazla yoğunlaşmış bir filozoftur. Burada eleştirileri hep materyalist açıklamaların zihnin konusuna bir açıklama getirememeleri üzerine olmuştur. Nagel'in

üzerinde yoğunlaştığı bir diğer konu ise diğer zihinler problemidir. Diğer zihinler problemini yarasa örneğinden hareketle ele almış olması onun felsefesinin dikkat çekmesine neden olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

THOMAS NAGEL'İN ZİHİN FELSEFESİ

3.1. Thomas Nagel'de Zihin-Beden Problemi

Nagel, analitik felsefe geleneğinde kendisini göstermiş bir düşündürüdür. Bilinç ve zihin hakkında yaptığı çalışmalarla zihin felsefesi alanına önemli katkılar sağlamıştır. Nagel'in zihin felsefesi alanındaki en etkili çalışması *Yarasa Olmak Nasıl Bir şeydir?* adlı makalesidir. Bu makaledeki düşünce deneyi etkili bulunduğu için fazlaca alıntılanmıştır.¹⁷⁰

Nagel'e göre şüpheciliği bir kenara bırakıp fiziksel dünyanın mevcut olduğunu düşündüğümüzde ve her birimizin bilinçli olduğunu varsaydığımızda cevaplanması gereken soru şudur: Bilinç ve beyin arasındaki ilişki nasıl bir ilişkidir? Günümüzde herkesin bildiği üzere bilinçte gerçekleşen durumlar bedende gerçekleşen durumlara bağlıdır. Ayağımızı taşa çarpmak bedende gerçekleşen bir olayken acı hissinin zihinde hissedilir. Yine bizler biliyoruz ki bilincimizde bir şey meydana gelmesi için beynimizde bir şeyler meydana gelmelidir. Ayağımızı, bir yere çarptığımızda ayağımızdaki sinirler beynimize dürtüler gönderir bunun sonucunda acı hissine sahip oluruz. Fakat Nagel burada bir ayrıma gitmiştir. Fiziksel hallerde bu tarz durumlar söz konusuysa ve bilinebilir bir niteliğe sahipken “Derse yetişebilecek miyim?” tarzında bir düşünceye sahip olduğumuzda, kafamızın içerisinde neler döndüğünün bilinmeyeceğidir. En azından sadece beyin hücrelerinde kimyasal, elektriksel değişimlerin meydana geldiğini biliriz fakat diğer şeyleri bilemeyiz.¹⁷¹

¹⁷⁰ Dursun Aksayan, “Bilinç Tartışmaları Bağlamında Nagel'de Bilincin İndirgenemezliği” (Yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019), 16-17.

¹⁷¹ Thomas Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, çev. Hakan Gündoğdu (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 53.

Nagel yine birçok durumda zihnin, beyni nasıl etkilediğini bildiğimizi söylemiştir. Bu durumlar: görme olayı gerçekleştirirken başımızın arkasına yakın olan beyin hücrelerinin uyarıları sayesinde gerçekleşmesi, belirli şeyleri tutarken; uzanırken, atarken gibi durumlarda da beyindeki hücrelerin kaslarımıza uyarı gönderdiğini biliriz ve bu konuların bilimin araştırma konusu olduğunu da biliyoruz. Bu tarz konular bilimin konusu ise burada felsefenin ilgileneceği problem alanı nedir? diye sorulduğunda Nagel’e göre felsefenin üzerinde durması gereken problemi şudur: “Zihin beyinden farklı bir şey midir veya beyinden mi ibarettir? Yine bunların yanında düşüncelerimiz, duygularımız, isteklerimiz, algılarımız beyindeki fiziksel durumlara ek olan şeyler midir veya onlar da bir çeşit fiziksel süreç midir?” İşte felsefenin ilgilenmesi gereken konular bunlardır.¹⁷²

Nagel bu durumun bir örnekle açıklamaya çalışır, bu örneği vermesindeki amaç tecrübelerimiz, algılarımız gibi zihinsel durumlarımızın beynimizdeki fiziksel hallerden ibaret olmayacağıdır.

*Eğer bir bilim insanı siz çikolata yerken kafatasınızı açıp da beyninizin içine bakarsa, göreceği şeyin hepsi sadece gri renkli bir sinir hücreleri yığını olur. Eğer içeride ne olup bittiğini ölçmek için bazı aletler kullanırsa, kafanızın içinde farklı türden birçok karmaşık fiziksel işlem meydana geldiğini görecektir. Fakat acaba orada çikolata tadı diye bir şey bulabilir mi? Çikolata tadını alma tecrübeniz başka herhangi biri tarafından gözlemlenemeyecek şekilde beyninizin içinde kilitli olduğu için, öyle görünüyor ki bu bilim insanı kafanızı açıp da beyninizin içine baksa bile orada bu türden hiçbir şey bulamaz. Tecrübeleriniz beyninizin kafanızın içinde oluşan farklı bir tür “içeride olma” ile zihninizin içindedir. Başka birisi kafanızı açıp içine bakabilir, ama en azından aynı şekilde zihninizi kesip de içine bakamaz.*¹⁷³

Tecrübelerimiz, algılarımız, duyularımız, düşüncelerimiz bunlar zihnimizin içerisinde yer alırlar ve bir başkasının erişimine kapalıdır. Her birimiz kendi tecrübemize sahibiz başkalarınınkindi hakkında bir fikrimiz yoktur. Bunlar beynimizdeki fiziksel hallerin bir uzantısı da değildir; yani somut bedenimizden daha fazlasına sahibiz.

¹⁷² Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 34.

¹⁷³ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 34-35.

Nagel, bedenimizden daha fazlasına sahip olduğumuz sonucuna vardığımızda düalist görüşe yani bir beden ve bir ruhtan oluştuğumuz düşüncesine gittiğimizi fakat düalist görüşün, günümüz modern bilimin geldiği noktada modası geçmiş bir anlayış olarak görülmesi nedeniyle fiziksel yapının zihinsel ortaya çıkardığı görüşe yani materyalist düşünceye yöneldiğimizi ifade eder.¹⁷⁴ Nagel, fiziksel nesneler söz konusu olduğunda materyalist (fizikalist) görüşün işler bir yapısı olduğunu, nesneleri atomlarına ayırıp nasıl bir yapıya sahip olduğunu anladığımızı fakat söz konusu zihin olduğunda bunu yapma ihtimalimizin olmadığını düşünür çünkü suyun hidrojen ve oksijen atomlarından oluşması gibi, zihin üzerinde bu tarz bir incelemenin yapılması mümkün değildir.¹⁷⁵

Nagel, iki görüşün yanında diğer bir görüş olan, nitelik düalizminden bahseder: Bu görüşe göre yine birbirinden farklı iki tip nitelik vardır bunlar: zihinsel ve fiziksel niteliktir. Bu görüşte yine genel anlamda fizikalist bir yapıya sahiptir. Sahip olduğumuz zihinsel durumların beynin belirli bir düzene, yapıya ulaşması sonucunda ortaya çıktığını savunan görüştür. Zihinsel durumların kendi başlarına, bağımsız bir varlığı söz konusu değildir. Yani fiziksellik ortadan kalkınca zihinsellikte ortadan kalkar. Nitelik düalizmine göre yine bir çikolata tattığımızda bizde iki yönlü bir süreç başlar. İlki elektriksel ve kimyasal süreçtir ve bu gözlemlenebilen bir yöndür diğeri ise zihinsel yöndür ve bu dış gözleme kapalıdır, sadece bizim hissettiğimiz bir şeydir. Nagel'in zihin-beden problemi hakkındaki düşüncesi de nitelik düalizmi ile paralellik gösterir ve şöyle söyler: “[...] Diğer bilinçli tecrübelerin, ne kadar karmaşık olurlarsa olsun fiziksel uyarım ve davranışla ilgili herhangi bir nedensel ilişkiler sistemi açısından yeterince analiz edilemeyeceğine inanıyorum.”¹⁷⁶ Nagel bilimsel açıdan deneyimin nesnel niteliğinin bir yere kadar açıklanabileceği düşüncesindedir. Görüldüğü üzere Nagel fiziksel ve materyalist görüşlerin zihin-beden probleminin açıklığa kavuşturulmayacağı görüşündedir. İncelenmesi gereken durum iki yönlüdür.

Nagel bu noktada şunu da ekler: Fiziksel yanımızın nasıl olup da zihinsel, bilinçli yanımızı oluşturduğunu açıklayınca kadar dünyanın kendisi hakkında da genel bir tasavvura sahip olamayız. “Fiziksel bilim zihni açıklamaya çalıştığı şeyin

¹⁷⁴ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 36.

¹⁷⁵ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 38.

¹⁷⁶ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 38.

dışında bırakarak ilerlemektedir; fakat belki de dünyada sadece fiziksel bilimle anlaşılabilir olanlardan daha fazla şey vardır.”¹⁷⁷ Nagel’in bu konuda Searle ile aynı doğrultuda düşündüğünü fark etmekteyiz çünkü Searle’de beynin, nasıl bilince sebebiyet verdiğini öğrendiğimizde bilinç hakkında konuşmanın veya bir şeye bilinç atfetmenin daha kolay olacağını düşünmekteydi.

3.1.1. Zihin-Beden Problemi Neden Önemlidir?

Thomas Nagel, felsefenin meşru görevlerinden birinin evreni açıklamaya yönelik geliştirilmiş teorilerin, sınırlarının araştırılması olduğuna dikkat çeker. Bunu yaparken bilimsel gelişmelerin büyümesine kapılmamamız gerekir. Nagel zihin-beden probleminin sadece beyin ve davranış arasındaki ilişkilerle sınırlı olamayacağını bu problemin bizim daha geniş bir şekilde evreni anlama ve açıklama şeklimizle bağlantılı olduğunu vurgular ve temel savı hep bu yöndedir. Günümüzde herkes tarafından ve özellikle de bilim insanları tarafından benimsenen görüş indirgemeci materyalizm olmuştur. Nagel indirgemeci materyalizmin bu denli taraftarının olmasının sebebini idealizm, düalizm ve geleneksel materyalizmden kaynaklandığını düşünür. Nagel materyalist açıklamaları ve bununla beraber gelen evrimsel teorilere inanmanın güç olduğunu ifade eder ve evren hakkında ortaya konmuş teorilerin ne sağlam temellere sahip olduğunu ne de sağduyu çerçevesinde ortaya koyduklarını düşünür.¹⁷⁸

Bu genel durum değerlendirmesinin ardından Nagel’in amacı; biyoloji, fizik ve kimya çalışmalarından hareketle kapsamlı, evrendeki bütün her şeyin eksiksiz olarak açıklanabileceği bir dünya görüşü ortaya koyulabileceğini göstermektir.¹⁷⁹ Yeni bir dünya görüşü koymak isteyen Nagel öncelikle eleştiriye tabi tuttuğu görüş Neo-Darwinizmdir.¹⁸⁰ Neo-Darwinist görüşü benimsediğimiz de ortaya iki farklı soru çıkar. İlki, yaşam formlarının kimyasal ve fiziksel yasaların işlemesi sonucu kendiliğinden meydana gelme olasılığı nedir, ikincisi ise bu yaşam formlarının ortaya çıkarmış olan yasaların doğal seleksiyona ve mutasyonlara imkân verme ihtimali nedir?¹⁸¹ Nagel

¹⁷⁷ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 40.

¹⁷⁸ Thomas Nagel, *Zihin ve Evren*, çev. Özge Çağlar Aksoy (İstanbul: Jaguar Yayınları, 2015), 10-11.

¹⁷⁹ Nagel, *Zihin ve Evren*, 10.

¹⁸⁰ Neo-Darwinizm: Darwin’in temel görüşleri ile Mendel’in kalıtım kuramının sentezlenerek türlerin evrimini açıklamayı amaç edinmiş modern bir evrim teorisidir. Bu görüş evrimi doğal seleksiyon, mutasyon, rekombinasyon, rastgele kalıtsal sürüklenme ve gen akışı kavramları ile açıklamaya çalışır.

¹⁸¹ Nagel, *Zihin ve Evren*, 12.

içerisinde yaşadığımız evreni bir dizi fiziksel rastlantı ile açıklamaya çalışan bu görüşe inanmamızı şaşırtıcı bulur. Bizlerin bu durumu benimsemeye başlamasının nedeni olarak da diğer açıklamaların bilimsellik içermemesi ve bilimin kutsal veya dokunulmaz bir alan olarak görülmeye başlanmasına bağlar.

İçerisinde bulunduğumuz durumdan hareketle nasıl bir anlayış benimsenmelidir konusunda Nagel, dünyanın gerçek anlamda bir bilgisine sahip olmak istiyorsak öncelikle bazı şeylerin rastlantısal olarak ortaya çıktığından vazgeçmemiz gerektiği ve sahip olduğumuz tüm bilgileri bir çatı altında toplayabilecek doğa düzeni ortaya koymamız gerektiğini belirtir. Nagel materyalizm ve idealizmi bu amaca ulaşamayan başarısız girişimler olarak görürken (bu görüş aynı zamanda teizmi içerisine alamayan bir yapıya sahiptir) kartezyen düalizmin de bir ideal ortaya koyma amacını reddeder.¹⁸²

Bugün ise geldiğimiz durum Nagel'in perspektifinden şu sözlerle açıklanabilir:

*Fen ve biyoloji bilimlerindeki büyük ilerlemeler, zihnin fiziksel dünyanın dışında tutulması ile mümkün kılınmıştır. Bu, dünya hakkında zamandan bağımsız, matematiksel olarak formüle edilmiş fiziksel yasalarla ortaya konan nicel düşünce biçiminin var olmasını sağlamıştır. Ancak Zihni de içeren daha kapsamlı bir düşünceye ulaşmak için yeni bir başlangıç yapmak bir noktada kaçınılmaz olacaktır. [...] Zihin, hayatın bir gelişimi olarak bu uzun kozmolojik tarihin en son aşaması olarak resme dâhil edilmelidir ve kanımca, zihnin ortaya çıkışı, tüm bu süreci ve sürecin dayandığı öğeler ile ilkeleri gölgede bırakmaktadır.*¹⁸³

Fen ve biyoloji bilimindeki ilerlemeler, zihnin çerçevenin dışında tutulmasıyla gerçekleşmiştir ve bu sayede bilim, ölçülebilir bir niteliğe sahip olmuştur. Nagel ortaya koyacağımız yeni düşünce sisteminde, zihnin açıklamasını ve zihnin bilimsel işleyişe dâhil edilmesi gerektiğini savunur çünkü zihnin nerede ve nasıl ortaya çıktığı konusu bizim dünyayı anlama ve açıklama biçimimizi etkileyen bir yapıya sahiptir.

Nagel bugün içerisinde bulunduğumuz durum hakkında: Bir yandan evrendeki her şeyin fen bilimleri sayesinde temel düzeyde açıklanabileceğini düşünen indirgemeci yaklaşımın var olduğunu söylerken diğer yandan bilinç, değer, anlam, amaç, düşünce gibi kavramların fiziksel evren içerisinde ele alınamayacağına dair şüpheleri olan anti

¹⁸² Nagel, *Zihin ve Evren*, 14.

¹⁸³ Nagel, *Zihin ve Evren*, 14.

indirgemeci yaklaşımın var olduğunu ifade etmiştir. Fakat Nagel bu iki yaklaşım arasındaki uzlaşmazlıkların, bizi yeni felsefi görüşlerinin temelini oluşturmada yardımcı olacağı düşüncesindedir.¹⁸⁴

Nagel, zihinsel kapasitelerimiz fiziksel yaratılışımıza dayandığı için organizmaların nasıl var olduğunu açıklayan teorilerin zihnin varlığı konusunda da açıklık getirilmesi gerektiğine inanır. Temelde bu teorilerin zihin hakkında cevap vermesi gereken soru şudur: “Zihin nerede ve nasıl ortaya çıkmıştır?” Fen bilimlerinin temel amacı fiziki dünyayı araştırmaktır. Eğer zihin fiziksel bir şey değilse bunun fen bilimleri tarafından açıklanması mümkün değildir. Bunun açıklaması yapılamıyorsa bu durumda Nagel’e göre yapılması gereken şey zihni fizikselin bir sonucu olarak görmek değil, başta zihni merkeze alarak peşinden diğer unsurları açıklamaktır.¹⁸⁵ Yani Nagel açısından zihni fiziksele indirgemek bir hatadır çünkü böyle yapıldığı takdirde materyalistlerin yaptığı hataya düşülür, zihin tüm bu fiziksellüğün içerisinde kendisine bir yer edinemez. Bu nedenle önce zihni ve onun ardından bedeni, fizikseli açıklamak daha doğru bir tutumdur çünkü zor olan zihnin açıklanabileceği bir platform bulmaktır.

Nagel’e göre dikkat edilmesi gereken ilk olgu, zihni sonradan oluşmuş veya rastlantı sonucu ortaya çıkmış bir yapı olarak görmemektir. Bilim “anlaşılabilirlik” varsayımına dayanarak ortaya çıkmıştır. Bilim temelde içerisinde yaşadığımız deneyimlerle bilgi ettiğimiz bir dünyada yaşadığımızı varsayar ve bu dünyanın tanımlanabileceği, anlaşılabilenliği görüşündedir. Anlaşılabilirlik olgusu olmadan bilimsel keşifler yapılamaz.¹⁸⁶ Nagel için bilimin anlaşılabilirlik varsayımından hareket etmesinin sonucunda geleceğimiz en nihai nokta “Bu bir şekilde böyledir.” şeklinde bir açıklamadır. Fakat Nagel bu biçimde düşünmenin bilimsel dünya görüşünü anlamaya engel ve bilimsel çalışmaları hafife alan bir yaklaşım olduğunu düşünür.¹⁸⁷

Nagel aynı durumu açıklamaya çalışan iki açıklamadan birini diğerine tercih etmemizin sebebinin yeter sebep ilkesi ile ilgili bir durum olduğunu belirtir. Bir açıklamayı diğerine tercih etmemizin sebebi ne kadar az sayıda rastlantısal öge içerdiğine bağlıdır. Bilim anlaşılabilirlik varsayımına dayandığı için başta bizlere

¹⁸⁴ Nagel, *Zihin ve Evren*, 21.

¹⁸⁵ Nagel, *Zihin ve Evren*, 23.

¹⁸⁶ Nagel, *Zihin ve Evren*, 24.

¹⁸⁷ Nagel, *Zihin ve Evren*, 25.

rastlantısal olarak gözükten şeyler bile başka nedenlerle açıklanabilir.¹⁸⁸ Nagel'in kendi kişisel fikri tüm gerçekliğin görünüş olduğu şeklinde değildir. Her bilim insanının bir ideale sahip olması gerektiğini ve sadece ampirizmin evreni anlama ve açıklama konusunda yeterli olamayacağını düşünür.¹⁸⁹

*Dünyanın anlaşılabilir olması tesadüf değildir. Bu bağlamda zihin doğa düzeniyle iki misli ilişkilidir. Doğa, zihinleri olan bilinçli varlıklar meydana getirecek ve bu varlıklarca anlaşılacak niteliktedir. Dolayısıyla bu varlıklar kendilerini de anlayabilecek nitelikte olmalıdır. Ve tüm bunlar zihni hesaba katmadan yapılan açıklamalarda olduğu gibi şans eseri oluşumların yan ürünleri değil, evrenin temel özellikleridir.*¹⁹⁰

İçerisinde yaşadığımız evren anlaşılabilir, açıklanabilir bir yapıya sahipse bu düzenin parçası olan bizler de kendimizi anlayabilecek nitelikte varlıklar olmalıyız fakat bunu yaparken zihni rastlantısal bir oluşum gibi gösteren açıklamalardan uzak durmalıyız.

3.2. Nagel'in Zihin Felsefesi “Birleştirici Evren Görüşü ve Bilinç”

Fiziğin ve felsefenin en önemli sorularından birisi şudur: Dünyanın hangi yol veya yollarla anlaşılabilir. ¹⁹¹ Dünyayı anlama yollarımızdan biri doğa bilimidir. Bilimin “anlaşılabilirlik” sloganından hareket etmesi dünyayı anlayabilmemiz açısından önemlidir. Peki, fen bilimleri tarafından evrenin ne kadar anlaşılabilir veya açıklanabilir yapıya sahiptir? Bu sorunun cevabı hem fen bilimleri hem de felsefe için önemlidir çünkü geride kalan ve anlaşılmayı bekleyen kısım için farklı düşünce formlarının aranması gerekir.¹⁹²

Nagel “Fizikalizm” adlı makalesinde fizikalizmi şu şekilde açıklar: “Fizikalizm ile bir kişinin tüm psikolojik nitelikleriyle birlikte, tüm fiziksel özellikleriyle vücudunun üstünde ve ötesinde hiçbir şey olmadığını anlıyorum.”¹⁹³ Nagel'in fizikalist

¹⁸⁸ Nagel, *Zihin ve Evren*, 25.

¹⁸⁹ Nagel, *Zihin ve Evren*, 26.

¹⁹⁰ Nagel, *Zihin ve Evren*, 26.

¹⁹¹ Thomas Nagel, “The Core of Mind and Cosmos”, The New York Times: The Opinion Pages. 18. (Erişim Tarihi 15.12.2021), <https://opinionator.blogs.nytimes.com/2013/08/18/the-core-of-mind-and-cosmos/>

¹⁹² Nagel, *Zihin ve Evren*, 26.

¹⁹³ Thomas Nagel, “Physicalism”. içinde *The Philosophical Review*, (North Carolina: Duke University Press, 1965) 339. (Erişim Tarihi 14.11.2021), <https://www.jstor.org/stable/2183358>

yaklaşımlardan bu denli rahatsızlık duymasının sebebi de burada yatar çünkü bizler salt fizik maddeden oluşmuş canlılar değiliz bundan fazlasıyız.¹⁹⁴ Nagel, eserlerinde indirgemeci yaklaşımlardan kimi zaman fizikalist, kimi zaman da materyalist yaklaşım adıyla bahsetmiştir. İndirgemecilerin düşüncesi, bu dünyadaki her şeyin fiziksel yasalar aracılığıyla açıklanabileceği yönündedir.¹⁹⁵ Bu görüşe göre zihninde bilimsel bir açıklamasını vermek mümkündür. Bunun yapılabilmesi için ise materyalist çerçevenin genişletilmesi gerekir. Bu da ancak kimyasal mutasyonları ve doğal seçilimi fizik yasalarının bir sonucu olarak görmekle mümkün olur. Bu düşünce de zaten bizi evrim teorilerine götürür. Materyalist anlayışa sahip olmak temelde biyolojinin zaten fizik ve kimya tarafından açıklanmış olduğunu varsaymayı gerektirir. Nagel bu sistemde bilinç nasıl ortaya çıktı sorusunun cevabının olmadığını tam da bu sebeplerden bu teorinin bu denli benimsenmiş olmasını ve tartışmaya kapalı olmasını anlaşılmaz bulur.¹⁹⁶ Genel itibarıyla materyalist düşüncelerdeki temel sıkıntı bilinç sahibi varlıkların nerede ve nasıl ortaya çıktıklarını açıklayamamasıdır.

Materyalist görüş açısından yasalar vazgeçilmez bir şey olarak görüldüğü takdirde bu yasaların neden geçerli olduğu sorusu cevapsız kalacaktır. Yasalar komplike değil, basit yapılara sahip olmalıdır. Ne kadar basit olurlarsa o denli yeterli olurlar ve düzenin o şekilde olacağına inancımız artar. Bilimsel yasalar söz konusu olduğunda da temelde bir inanç vardır. İnanç olmadan yasa ortaya çıkamaz. Yapılması gereken alternatif açıklamalar ortaya koymaktır. Bu açıklamalarda zihin, anlam, değer, madde, zaman ve mekânı içermelidir. Zaten cansız dünya fizik ve kimya tarafından açıklanmış ve açıklanmaya devam etmektedir. Yine fiziksel öğelerden oluşmuş bu dünyayı anlamaya ve açıklamaya çalışan bedene, beyine, bilince sahip düşünen varlıkların nasıl var olduğunu açıklamak için fazlasına ihtiyacımız vardır. Nagel bu konu hakkında: “Eğer dünyayı bütünüyle anlamak istiyorsak yeterli çeşitlilikte verilerle işe başlamanız gerekir. Ve bu veriler kendimiz hakkında apaçık gerçekleri de içermelidir.”¹⁹⁷ Nagel nereden başlamanız gerektiği sorusuna ilk olarak fazlaca teori çeşitliliğine ihtiyacımız olduğunu belirtmiştir. Bu teorilerin itiraz edilemeyecek kadar açıklık içermesi gerektiğini vurgulamıştır.

¹⁹⁴ Nagel, “Physicalism”, 356.

¹⁹⁵ Antti Revonsuo, *Bilinç Özneliliği Bilimi*, çev. Selim Değirmenci (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 54.

¹⁹⁶ Nagel, *Zihin ve Evren*, 27-28.

¹⁹⁷ Nagel, *Zihin ve Evren*, 29.

Materyalist görüşlere tamamen zıt yapıda olan bir diğer görüş ise teizmdir. Teizmde fizik yasaları zihnin bir sonucu olarak görülür. Teizmde, bilimdeki anlaşılabilirlik varsayımı amaç veya yönelim açısından değerlendirilir. Gidilmesi gereken son nokta ilahi zihindir. Nagel bu teizmin de tıpkı materyalist düşüncede olduğu gibi arayış sürecini eksik bıraktığını ifade eder. Çünkü teizm zihinsel durumlarımızı, daha kapsamlı olan zihinsel kaynağın neden olduğu yaklaşımına sahiptir. İnsanın zihinsel yanı Tanrı sayesinde bizlere tecelli eder. Geldiğimiz durumda hem materyalist hem de anti-materyalist açıklamalar tek tip düşünme biçimi ortaya koyarlar. Bu düşünce tarzlarıyla varoluşumuzu açıklamaya çalıştığımızda bunu kendimizden hareketle değil, farklı kaynaklara başvurarak anlamaya çalışırız. Teizm aşkın varlık düşüncesine doğal ve psikolojik bilgilerden yola çıkarak ulaşır. İndirgemeci materyalizm ise bizden ve diğer her şeyden yola çıkarak belli bir bilimsel düşünce biçimine ulaşır.¹⁹⁸ Böylelikle Nagel, bizden doğan ve bizi aşan bir düşünce biçimine ikna edilmeye çalışıldığımızı bize göstermeye çalışmıştır.

“Sahip olduğumuz bilgiyi doğruluğundan şüphe edilmez şekilde sağlama alan bir dayanak bulmaya değil, kendimizle ilgili bilgi sağlarken o bilgiye gölge düşürmeyen bir düşünce biçimi bulmaya çalışmak gerekir. Amaç dünyanın nasıl bir parçası olduğumuzun akla uygun bir resmini sunmaktır.”¹⁹⁹ Nagel bu sözleriyle insanın bu dünyanın nasıl bir parçası olduğu konusunda yapılacak olan açıklamanın hiç şüphe bırakmayacak biçimde olabileceğine zaten olanak vermemektedir. Fakat en azından zihin gibi bir konuyu çerçevenin dışında bırakarak yapılan açıklamaların, insan hakkında bilgi sağlamaya çalışılırken büyük bir çelişki oluşturacağını düşünür ve bunlar geri tarafta fiziksel olan hakkında inşa edilmiş yapıyı da kolayca bozma potansiyeline sahiptir. Sonuç olarak bu unsurları da dikkate alarak akla uygun bir resim ortaya koyma amaç edinilmelidir.

Nagel ortaya çıkaracağımız yeni anlayışta veya yeni projede, materyalist ve deist anlayışlardan vazgeçilmesi imkânsız bir hale geldiği için daha genişletilmiş bir yapı oluşturulması gerektiğini düşünür. Bu yeni anlayışın; hayatın ortaya çıkışı, bilinç, bilgi, mantık gibi kavramları rastlantısal olarak veya doğaya dışarıdan edilen bir müdahale sonucu olarak değil, dünyayı içeriden yöneten bir düzenin sonucu olarak açıklaması

¹⁹⁸ Nagel, *Zihin ve Evren*, 30-31.

¹⁹⁹ Nagel, *Zihin ve Evren*, 33.

gerekir.²⁰⁰ Amacımız genişletilmiş ve birleştirici bir açıklama olduğu için fen bilimlerinin yasalarının yanı sıra teolojik ögelere de yer verilmesi gerekecektir. Şu aşamada felsefenin üzerine düşen görev de çözüm önermekten çok problemin farkına varmaktır.

3.2.1. Bilinç Konusuna Yaklaşımın Dünü Bugünü ve Yarını

Nagel bilinç olgusunun indirgemeci görüşlerin önündeki en büyük engeli oluşturduğunu savunur, bu nedenle bizi bu duruma getiren problemin tarihçesine kısa bir şekilde değinmiştir. Modern dönemde zihin-beden probleminin ortaya çıkışı 17. yüzyıldaki bilimsel devrimin nesnel fiziksel gerçeklik kavrayışının sonucudur. Galileo ve Descartes bu dışsal fiziksel gerçekliğin matematiksel olarak kesin bir tanımının yapılması gerektiğine inanmıştır. Bu gerçeklik John Locke felsefesinden aşına olduğumuz birincil nitelikleri içermelidir. Bu nitelikler büyüklük, biçim, durum gibi niteliklerdir yani fiziksel cisimlerden bizlere yansıyan niteliklerdir. İde, bilgi ve öznelliği içeren ikincil nitelikler ise fiziksel dünyanın dışında bırakılmak istenmiştir. Yani kişiye özgü fiziksel durumların dışarıda bırakılmak istenmesi durumudur. Bu durum er ya da geç sorgulanacak bir durum haline gelmiştir.²⁰¹

Nagel'e göre insanın, kendi varlığını da içerisine alacak olan bir resim çizme çabası her zaman olacaktır fakat bu resim çizilirken bazı önemli ögeler dışarıda bırakılırsa bu bizlere gerçekliği aktarma konusunda zayıf kalacaktır. İndirgemeci yaklaşım dışarıda bıraktığı bu ögeleri de resme dâhil etmeye çalışma çabasına girişmiştir. Bu açığı kapatmaya çalışan alan moleküler biyolojidir. Moleküler biyoloji, fiziksel yapımızın işleyişi ve gelişimi hakkında bize bilgi veren bir alandır. Fiziksel olayları moleküler boyutta incelemeye çalışır. Bu alan zihinsel durumları fiziksel durumlarımıza bağlı olarak açıklanabileceği görüşündedir. Moleküler biyolojiyi destekleyen diğer bir alan ise nörofizyolojidir.²⁰²

Nagel, bilinç konusunun geçmişiyle ilgili olarak Descartes'ın düalist yaklaşımını hatırlatır. Bu görüşe göre zihin ve beden birbirlerinden tamamen farklı iki tözdür. Bunlar hiçbir şekilde birbirine indirgenemez bir yapıya sahip olmuştur. Düalist görüşün, fen bilimlerinin ilerlemesine katkı sağlayabilmesi için zihinsel olguları dışarıda

²⁰⁰ Nagel, *Zihin ve Evren*, 42.

²⁰¹ Nagel, *Zihin ve Evren*, 44.

²⁰² Nagel, *Zihin ve Evren*, 44.

bırakması şarttır. Descartes'in görüşlerinden birkaç yüzyıl sonra temel gerçekliğini zihin olduğunu ve fizik dünyanın bir biçimde zihinsele indirgenebileceği görüşü revaçta olmuştur. Buradaki en kritik isim ise Berkeley'dir. Fizikselin zihinsele indirgenebileceğini düşünen Berkeley için birincil ve ikincil nitelikler ayrımı yoktur. Fiziksel dünyayı Tanrının zihnindeki düşünceler olarak görür. 20. yüzyıla gelindiğinde bu yaklaşımın tersinden bir anlayış oluşturulmuştur yani fizikselden zihinsele giden bir yol izlenmiştir. Bilimsel alandaki hızlı gelişmeler idealist yaklaşımı büyük ölçüde saf dışı bırakmıştır.²⁰³

Nagel materyalist yaklaşımın fiziği, felsefi alt yapı olarak kusursuz gördüğünü düşünür. Nagel, zihni fizik dünyaya dâhil etme stratejilerinden birinin Ryle'in davranışçılık kuramı olduğunu ifade eder.²⁰⁴ Ryle, Descartesçi zihin-beden öğretisine "makinedeki hayalet" ismini vermişti çünkü bu anlayışa göre zihin başlı başına farklı bir tözdü ve tam olarak açıklanamayan bir yapıya sahipti. Bu nedenle Ryle zihni fizik bedeninin içerisine yerleştirilmiş bir hayalete benzetmiş ve makinedeki hayalet doğması olarak adlandırmıştı.²⁰⁵ Nagel'e göre Ryle ve Wittgenstein gibi filozoflar için zihinsel durumlar fiziksel veya fiziksel olmayan şeylerle tanımlanamazlar, zaten bu filozoflarda zihinsel durumlara gönderme yapabilecek bir literatüre sahip olmadığımız düşüncesi hâkimdir. Nagel bu indirgemeci yaklaşımların her birinin doğrulamacı bir yapıya sahip olduğunu yani zihinsel durumlar olarak adlandırılan şeylerin ancak diğer zihinler sayesinde doğrulanabilir bir yapıya sahip olduğunu vurgular. Ayrıca Nagel zihni davranışa veya başka şeylere indirgeme durumu başarıya ulaşıyorsa bu durum kolayca materyalist çerçeveye dâhil edileceğini ve zaten zihin kavramının bu denli büyük bir problem haline gelmeyeceğini düşünür.²⁰⁶

Nagel zihinsel durumlarımızın davranışsal göstergeleri olduğunu kabul eder ve bunu diğer zihinlerin varlığının kanıt olduğunu söyler. Fakat bütün bu ortaya koyulan yaklaşımlarını zihnin yapısını ortaya çıkarmada başarısız olduğunu düşünür çünkü bu yaklaşımların dışarıda bıraktığı şey, öznenin kendi bilinçli durumlarıdır. Sahip olduğumuz öznel deneyimler davranıştan fazlasını içerirler.²⁰⁷

²⁰³ Nagel, *Zihin ve Evren*, 45.

²⁰⁴ Nagel, *Zihin ve Evren*, 46.

²⁰⁵ Ryle, *Zihin Kavramı*, 81-85.

²⁰⁶ Nagel, *Zihin ve Evren*, 46.

²⁰⁷ Nagel, *Zihin ve Evren*, 46-47.

Nagel, 1950’lerde bu durum için yeni bir yol önerildiğinden bahseder bu yol şöyledir: “Zihinsel olanın içimizde bir şey olduğunu, dışarıdan gözlemlenebilir davranışın ise sadece bir gösterge olduğunu savunan bir görüş. Bu, U.T.Place ve J.J.C. Smart tarafından kavramsal bir analiz olarak değil, bilimsel bir hipotez olarak sunulan psiko-fiziksel özdeşlik teorisiydi.”²⁰⁸ Nagel bu yaklaşımı da eleştiriye tabi tutar çünkü bu yaklaşıma göre zihinsel olaylar eşittir fiziksel olaylar denkleminde hareket edilir. Aynı zamanda bu özdeşlik biçimi $H_2O=Su$ şeklinde bir özdeşlik biçimi değildir ve şu an sahip olduğumuz bilimsel araçlarla doğrulanamaz. Bu denklem bizi fiziksel olanı zihinsel yapan özellik nedir sorusuna getirir. Bu soruya verilen yanıt zihinsel duruma sebebiyet veren fiziksel davranışların olmasıdır. Fakat bu da yeterli bir açıklama olarak görülmez. Nagel, $H_2O=Su$ şeklinde bir denklem ortaya koyduğumuzda suyun iki hidrojen ve bir oksijenden oluştuğunu bildiğimizi fakat su ile ilgili deneyimlerimizin bize H_2O ’yu veremeyeceğini, aynı şekilde zihinsel durumlar eşittir fiziksel durumlardır denkleminde hareket ettiğimizde buradaki fizikselliğin bize zihinselini açıklamasını yapamayacağını savunur.²⁰⁹

Nagel için zihin-beden probleminin bizi getirdiği karmaşık durumun çözümü yeni bir terminoloji oluşturmaktan geçer. Zaten büyük bilimsel gelişmeler de yeni kavramların ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Fiziksel evrimin birtakım gözleri, kulakları, beyinleri olan yaratıklar meydana getirdiğini açıklamaya çalışırken bunun yanında bu yaratıkların nasıl bilinçli olduğu konusunda da açıklama getirilmesi gerektiğini belirtir. Evrim teorilerinin bu konuyu tesadüfî akıl dışı bir şekilde açıklama çabaları, hiç şüphesiz yetersiz bulunmuş ve bulunacaktır. Nagel’in sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir:

Bizim gibi organizmaların bir şekilde bilinçli oluverdiğini söylemek mümkün değildir; dolayısıyla bu organizmaların fiziksel yapısı hakkındaki açıklamalar aynı zamanda zihinsel yapılarına da açıklama getiremiyorsa yeterli olmayacaktır. Diğer bir deyişle materyalizm, dünyayı açıklayan fiziksel bir teori olarak bile eksiktir çünkü bilinçli organizmalar fiziksel dünyadaki en çarpıcı varlıklardan biridir. [...] Bilinç, salt materyalist bir biyolojik anlayışla dünya

²⁰⁸ Nagel, *Zihin ve Evren*, 47.

²⁰⁹ Nagel, *Zihin ve Evren*, 47-49.

*hakkında muazzam açıklanamaz akıl dışı bir gerçek olarak görülmek zorunda olacaktır.*²¹⁰

Nagel bilinçli varlıkların ortaya çıkışının açıklanması konusunda, psikofiziksel²¹¹ yaklaşım evrim teorisine dâhil edilse bile karşımıza çıkacak sorundan bahseder. Nagel, organizmaların neden ve nasıl bilinçli yaşantıya sahip olduğu açıklansa bile psikofiziksel yaklaşımın bu organizmaların dünyadaki yaşamında tarihsel açıdan nerede ve nasıl ortaya çıktığının açıklanamayacağını bu sebeple yine bütüncül bir yaklaşıma erişemeyeceğimizi düşünmüştür.²¹²

*Bilincin varlığı dünya ile ilgili hem en bilindik hem de en şaşırtıcı şeylerden biridir. Onu beklenen bir şey olarak değerlendirmeyen hiçbir doğa düzeni açıklaması, eksiksiz bir çerçeve çizdiği iddiasında bile bulunamaz. Ve eğer fen bilimi, hayatın kaynağı hakkında ne söylerse söylesin, bizi bilinç konusunda aslında karanlıkta bırakıyorsa, dünya hakkında temel anlaşılabilirliği sağlayamamış olacaktır. Düzenin neden bu şekilde olduğunun akla uygun farklı bir resmi olmalıdır ve bu resim fiziksel dünyayı da içermelidir; çünkü problem zihinle sınırlandırılmaz.*²¹³

Nagel materyalist açıklamalar nerede ve nasıl bilinçli varlıklar olduğumuz konusunda bizi aydınlatmıyorsa bütüncül bir resim çizemeyeceğini bizlere ifade etmeye çalışmıştır. Nagel materyalist açıklamalar söz konusu olduğunda bilincin bu açıklamalar içerisine dâhil edilememesi durumunu sanki yapbozun bütününe dâhil edilemeyen bir parça gibi algılamıştır.

Peki, psikofiziksel yaklaşım reddettikten sonra bilinç sahibi canlıların ortaya çıkışı hangi yollara başvurularak açıklanabilir sorusu karşımıza çıkar. Nagel bu soruya üç şekilde yanıt bulunabileceğini söyler. İlki nedensel açıklamadır. Bu nedensellik yasaları birbirine bağlı etkili nedensellik sayesinde olabilir. Nagel, nedensel açıklamada varacağımız açıklama biçiminin yine indirgemeci yaklaşımlara dayanacağını belirtir. İkinci açıklama biçimi olan teolojik açıklamada ise, zihnin davranışı her şekilde yönetebildiği yasalar ortaya çıkar. Bu yasaların yanı sıra yasalarla ve açıklama

²¹⁰ Nagel, *Zihin ve Evren*, 54-55.

²¹¹ Psikofiziksel Yaklaşım: Zihin ve beden birbirinden farklı yapıda iki şey olduğunu fakat bu yapıların birbirlerini etkileyen ve birbirlerini dönüştüren bir yapısı olduğunu ortaya koyan görüştür.

²¹² Nagel, *Zihin ve Evren*, 60.

²¹³ Nagel, *Zihin ve Evren*, 63.

getirilemeyen kendiliğinden bir araya gelmiş ilkeler ve bunların karmaşık yapısı ile karşı karşıya kalırız. Üçüncü yolla yani yönelimsel tarzda bilinci ve bilinçli varlıkları açıklamaya çalıştığımızda ise doğanın bilinçli organizmalar oluşturabileceğini var saymamız gerekecektir ve bu yapısal ögeleri bir araya getirilebilecek bir güce ihtiyacımız olacaktır. Bu da bir tanrının varlığını gerektirecektir veya psiko-fiziksel yaklaşıma başvurulmak durumunda kalınacaktır. Sonuç olarak bize tatmin edici bir açıklama sunulamayacaktır.²¹⁴

Nagel izlememiz gereken yol hakkında: Öncelikle kendimiz ve diğer zihinlerin evrenin bir yandan fiziksel diğer yandan zihinsel özelliğinin dışa yansımaları olarak görmemiz gerektiğini belirtir. Zihni, evreni kavrama biçimimize dâhil etmeye çalışırken şu tarz bir eleştiri gelebilir, bu eleştiri: Fizik evreni anlamak yeterince zorken, zihni işin içerisine dâhil etmenin işleri içinden çıkılmaz hale getireceğidir. Nagel bu eleştiri hakkında zihni araştırmaya devam etmenin fiziksel evreni daha iyi anlamamız konusunda bize yardım edeceğini düşünür. Bu tarz bir yaklaşımın bize hayatı ve doğal düzenin açıklamada katkı sağlayacağı görüşündedir. Aynı zamanda unutulmaması gereken bir husus vardır, bu husus: Bir teorinin cevaplaması gereken sorular artarsa, güvenilirliği ve gücü de aynı oranda artacaktır. Bu izlenmesi gereken yolda Nagel felsefenin yapması gereken şeyin, açıklamalardaki eksikleri bulmak ve şu anki koşulların bizlere hangi konuda destek hangi konuda engelliler çıkardığını dikkat çekmek olduğunu söyler. “Felsefe bu gibi açıklamalar üretmez; sadece büyük eksikliklerine ve bu açıklamaları şu an mevcut olan malzemelerle oluşturmanın önündeki engellere dikkat çekebilir.”²¹⁵ Nagel’in önerdiği yolda ilk olarak zihin hakkındaki çalışmaların devam etmesi ve artması gerektiğini görmekteyiz. Bu çabamızın boşa olduğu söylene bile çalışmalara devam edilmelidir. Diğer yandan felsefenin görevinin de ortaya koyulan teorilerdeki eksikliklere dikkat çekmesi gerektiğini görmekteyiz bu sayede bütüncül bir evren teorisi yolunda ilerleme sağlanabilecektir.

Nagel, felsefenin görevinin karşılaştırarak devam etmek olduğunu bunu yaparken de yeni kavramlar üretmesi gerektiğini düşünür. Olabilecek başka alternatifler üzerinde düşünmenin vakti gelmiştir. Bunun yanı sıra sekülerlik etkisinde kalıp

²¹⁴ Nagel, *Zihin ve Evren*, 69.

²¹⁵ Nagel, *Zihin ve Evren*, 79-80.

materyalizme veya Darwinizme bu denli bağılı kalmaya gerek yoktur. Hatta onlardan vazgeçebileceğimiz yeni teoriler ortaya koyarsak bizim için bir ilerleme olmuş olur. Nagel bize en başından beri bu yaklaşımların evrenin ve canlıların nasıl meydana geldiğine dair yeterli olabilecek yapısal veya tarihsel bir açıklama getiremediğini göstermeye çalışmıştır.²¹⁶ Nagel evrenin hayatı ve zihni oluşturabilme potansiyelinin olduğunu düşünmenin, materyalist bakış açısından radikal bir kopuşu gerektireceğini düşünür. Bunun nedeni de zihni açıklamaya veya anlamaya çalışırken fiziksel olaylar ve durumlar için kullandığımız terminolojidir.

3.3. Nagel’de Diğer Zihinler Problemi

Nagel diğer zihinler probleminin ortaya çıkışını şu şekilde açıklamıştır:

*Zihninizin var olan yegâne şey olduğunu varsaysanız bile, kendi bedeniniz dâhil, görür ve hisseder gibi olduğunuz etrafınızdaki fiziksel dünyanın gerçekten var olup olmadığının bir problem olmaya devam ettiği öznel bir tür şüphecilik vardır. Bu, kendi zihninizin veya tecrübelerinizi dışındaki başka tecrübelerin ya da zihinlerin mahiyeti ve hatta varlıkları hakkındaki şüpheciliktir.*²¹⁷

Nagel kendi zihnimizin ve bedenimizin var olan tek gerçek olduğunu düşündüğümüzde dahi, şüpheciliğin devam edeceğini bu şüphenin diğer zihinlerin mahiyeti ve fiziksel varlıklar hakkında olacağını ifade eder.

Biz sadece insanların fiziksel olarak yaptıklarını gözlemleyebiliriz. Onların zihninde olup bitenler hakkında herhangi bir fikre sahip değiliz. Onların ne hissettiğini ne düşündüğünü öğrenmemizi sağlayacak bir yol söz konusu değildir. Diğer zihinlerin varlığına inanmamızı sağlayan tek şey onların fiziksel davranışlarını gözlemleyebilmekten ibarettir.²¹⁸ Buna benzerlik argümanı adı verilir. Bize benzeyen varlıkların, bizimkine benzer zihinsel durumları olduğunu düşünürüz çünkü onlarda bizim davranışlarımıza benzer davranışlar sergilemişlerdir. Fakat bu benzerlik analojisi güçlü bir analogi olarak görülmez.²¹⁹

²¹⁶ Nagel, *Zihin ve Evren*, 141.

²¹⁷ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 25.

²¹⁸ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 25.

²¹⁹ Vedat Çelebi, “Nagel’in Bilinç Kuramından Hareketle Diğer Zihinlerin Bilgisine Doğrudan Erişim Probleminin Değerlendirilmesi”, *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2020): 358.

Nagel, bizlerin diğer zihinlerin var olduğuna dair inancımızın tamamen bu şekilde yetiştirilmemizden kaynaklı olduğunu düşünür.²²⁰ Nagel *Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?* adlı makalesinde diğer zihinler probleminde iki tür ayrıma gitmiştir. Bunlardan biri, aynı türler arası deneyimin öznel niteliğiyle diğeri, farklı türler arası deneyimin öznel niteliğidir. Nagel türler arası deneyimin öznel niteliği hakkında:

*Uyarımlarla tecrübe arasındaki uyum herkes için tamamen aynı olmayabilir. İki insanın aynı çeşit dondurma hakkındaki renk ve koku tecrübesi arasında küçük farklar olabilir. Aslında insanlar fiziksel olarak birbirlerinden farklı oldukları için bu o kadar da şaşırtıcı değildir. Fakat yine de tecrübe de ki farkın öyle çok büyük bir fark olmadığını ya da onun başka birine anlatılabileceğini söyleyebilirsiniz. Örneğin çikolatalı dondurma arkadaşınıza bir limonun size verdiği tadı veremez; eğer aksi olsaydı yediğinde yüzü buruşurdu.*²²¹

Görüldüğü üzere Nagel aynı türler arasındaki deneyimin öznel niteliği hakkında uyarımlar ve tecrübeler arasındaki ilişkinin her bireyde farklılık gösterebileceğini ancak bu farklılığın çok fazla seviyede olamayacağını söylemiştir. Örneğin bir biberdeki acılık herkes için aynı oranda acı olmayabilir, birisi için orta acıyken diğeri için fazla acı gelebilir. Fakat bu görecelik durumlarını çok ileri boyuta taşımamak gerekir çünkü bu bizi radikal şüpheciliği götürür.

Nagel söz konusu insanlar ve hayvanlar olduğunda onların bir şekilde bilinçli olduklarına inandığımızı fakat neden bir bitki veya tek hücreli bir canlı söz konusu olduğunda onların bilinçli olmadığını varsaymamız üzerinde durur. Örneğin bir ağacın dalını kestiğimizde onun canının yanmadığını nereden biliyoruz? Sadece hareket etmiyor olması nedeniyle bu duruma tepki göstermediği için onları bilinçsiz varlıklar olarak görmemiz doğru mudur? Bu nedenle Nagel bir şeye bilinçlilik atfetmek konusunda gerçekten sağlam temellere sahip olup olmadığını sorgulamamız gerektiğini düşünür ve ekler: Nagel için bilinç bir yaşantı şeklidir. Yaşantı biçimi farklı canlılarda farklı seviyelerde meydana gelir.²²² Nagel'in bu konuda Searle ile aynı fikirde olduğunu görmekteyiz çünkü Searle'de filo genetik açıdan aşağıda bulunan

²²⁰ Thomas Nagel, *The View from Nowhere* (Oxford: Oxford University Press, 1986), 19. (Erişim Tarihi 14.11.2021), https://kupdf.net/download/nagel-the-view-from-nowhere-pdf_59f5674ae2b6f5b609912f7a_pdf

²²¹ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 27.

²²² Çelebi, "Nagel'in Bilinç Kuramından", 357.

canlıların bilinç sahibi olup olmadığı konusunda bir fikre sahip olmadığımızı bunun nedenin de zengin bir bilinç teorisine sahip olmamamızdan kaynaklandığını belirtmişti.

Nagel bilinçli deneyimin yaygın ve canlı yaşamının birçok düzeyinde mevcut olduğunu fakat bilincin en önemli özelliğinin yeterince anlaşılmamış olduğunu ifade eder. Bilincin en önemli ve gözden kaçırılan özelliğini Nagel, *Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?* adlı makalesinde şu şekilde anlatır:

*Evrende, diğer güneş sistemlerindeki ve gezegenlerde, bizim için tamamen hayal edilemez nitelikteki çok farklı formlar olduğuna şüphe yoktur. Ancak form ne kadar değişiklik gösterirse gösterebilir, bir organizmanın en küçük şekilde de olsa bilinçli bir deneyim yaşaması, o organizma olmak gibi bir şeyin mevcut olduğu anlamına gelir. [...] Ancak temelde bir organizma ancak ve ancak o organizma olmak diye bir şey -o organizma için olan bir şey- varsa bilinçli zihinsel durumlara sahiptir. Buna deneyimin öznel niteliği diyebiliriz.*²²³

Bilinçli deneyim varsa o organizma olmak diye bir şey söz konusudur. Nagel bu durumunda deneyimin öznel niteliğine gönderme yaptığına dikkat çeker.

Zihin felsefesinde deneyimi öznel karakteri “qualia” olarak adlandırılmıştır. Qualia algılanan ‘şeylerin’ zihinde meydana getirdikleri öznel karaktere sahip hislerdir. Biberin acılığı, başımızdaki ağrı, vs. birer qualia örneğidir. Qualianın sorusu “Nasıl bir his?” sorusudur.²²⁴ Nagel’in ulaşmak istediği boyutta bu qualia boyutudur.

Deneyimin öznel olması durumu açık bir gerçek olduğu halde indirgemeci yaklaşımların hiçbirinde ortaya konulmamıştır. Çünkü bu durumu hesaba katmamak onların yararına olmuştur; amaç nesnel olgular ortaya koymak amacıyla öznel olgulardan sıyrılmaktır. Nagel’e göre var olan tüm her şeyin fiziki maddeden oluştuğunu varsayan fizikalizmin akla yatkın bir yanı olabilmesi için zihnin öznel deneyim boyutunu dışarıda bırakmaması gerekir.²²⁵

Nagel türler arası gerçekleşen deneyimin öznel niteliği hakkında: Yarasaların deneyim yaşadığını bildiğimizi ön bir kabul olarak ele alır. Yarasalar diğer memeli canlılara kıyasla bizimle daha benzer özelliklere sahiptir fakat bizden çok farklı

²²³ Thomas Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, içinde *Zihin Ve Evren*, ed. Gizem Ayvaz, (İstanbul: Jaguar Yayınları, 2015), 147.

²²⁴ Aksayan, “Bilinç Tartışmaları Bağlamında Nagel’de Bilincin İndirgenemezliği”, 59.

²²⁵ Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, 148.

harekete ve donanıma sahipler. Çoğumuzun bildiği üzere yarasalar sahip oldukları sonar sistem sayesinde nesneleri algılayabilirler. Bizim gözümüzü kullanarak yaptığımızı onlar sonar sistemleri sayesinde yaparlar. Diğer yandan biz insanlar da buna benzer bir sistem söz konusu değildir. Bu noktada bizim için yarasa olmanın nasıl bir deneyim olabileceği zor bir konuya dönüşür. Bu durumda yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamak için kendi içerisinde bulunduğumuz durumlardan hareketle, yarasanın kendi içsel dünyası hakkında çıkarım yapabilme imkânı verip vermediğini, vermediği takdirde ise alternatif yollar olabileceğini dikkate almalıyız.²²⁶ Temel mesele, kendi fizyolojik yapımızdan hareketle yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalışmaktır fakat bu gerçekleşmiyorsa alternatif yollar üzerine düşündürmektir.

Yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu anlayabilmek için ilk başvurulacak yeti, hayal gücü olabilir. Hayal gücümüze temel malzemeyi sağlayan şey ise kendi deneyimlerimizdir. Yarasalar gibi zayıf bir görme duyusuna sahip olduğumuzu, kolumuzda uçmayı sağlayan kanatlar olduğunu, ağızımızda böcek yakalamayı sağlayan ağılar olduğunu ve etrafımızdaki nesneleri algılamaya yarayan bir sonar sistemimiz olduğunu düşünebiliriz. Nagel bunları düşünebileceğimizi fakat bunun işe yaramayacağını zaten bu konuda da çok da başarılı olamayacağımızı söyler. Bunun nedeni bu hayalin sadece yarasa gibi davranma konusunda yararı olabileceğidir. Fakat bizim peşinde olduğumuz ve anlamaya çalıştığımız şey yarasa olma durumunun, bir yarasa açısından nasıl bir şey olduğudur fakat bunu anlamaya çalışırken kullanabileceğimiz tek şey kendi deneyimlerimizdir; bu deneyimler de sınırlı, yetersiz kalmaktadır.²²⁷

Nagel'in vurgulamaya çalıştığı nokta sahip olduğumuz fiziksel yapı değişmedikçe deneyimim yarasanın veyahut bir başka canlının deneyimlerine benzemeyeceğidir. Yarasa olmanın neye benzediği konusunda sadece hayal gücü veya yarasanın davranışlarına benzer davranışlar sergilemeye çalışmanın bize sadece şematik bir fikirden fazlasını veremeyeceğidir.

Nagel'in yazısının takıntılı noktası budur: kendi deyimiyle “biz olmanın nasıl bir şey olduğunu hayal edemeyecek varlıklar için (insan deneyiminin gerçek yapısının) anlaşılabilir bir tanımını vermenin” mümkün olup olmadığını

²²⁶ Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, 149.

²²⁷ Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, 149-150.

*öğrenmek istiyor. [...] Kendisi için bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmek istemiyor. Öznel olarak nasıl bir şey olduğunu, nesnel olarak bilmek istiyor.*²²⁸ Nagel'in amacı yarasanın öznel deneyiminin bilgisine, nesnel olarak ulaşmaktır.

Biz diğer canlıların yapılarına ve davranışlarına bakarak onların deneyim sahibi olduğunu söyleyebiliyoruz. Bu nedenle yarasaların nesneleri algılama konusunda biz insanlarınkinden farklı bir duyuya yani sonar sisteme sahip olduğuna inanıyoruz. Aynı zamanda bu deneyimin bizlerin kavrama yetisinin ötesinde öznel bir niteliğe sahip olduğunu varsayıyoruz.²²⁹

Nagel bu durumun sadece başka canlıların deneyimi ile sınırlı kalmadığını, bunun yanı sıra insanlar arasında da söz konusu olduğunu söyler. Doğuştan görme engelli veya duyma engelli olan bir kişinin de deneyiminin öznel niteliği benimkine benzemez. Benim için onun deneyimi anlaşılabilir olmadığı gibi benim deneyimim de onun için ulaşılabilir değildir. Öznel nitelikleri açıklamak konusunda farklılıklar ve güçlükler olsa da bunların var olduğunu biliriz fakat her öznel niteliğin anlaşılmasını sağlayacak kavram kapasitesine sahip olmadığımızı aşikârdır. Zaten bu kavramlar oluşturulurken de bizden hareketle; bizim deneyimlerimizden hareketle bir kavrama geliştirilmiş olur. Fakat tam anlamıyla kavrayamadığımız düşüncesine kapılıp anlamaya, kavramaya çalışmaktan da vazgeçmemiz Nagel açısından doğru bir tutum olarak görülmez.²³⁰

Nagel deneyimin öznel niteliğinin bir kişiye ait olmadığını bunun bir türe ait olabileceği düşüncesindedir; Yani insan olmak, yarasa olmak veya Marslı olmak gibi tür farklılaştıkça deneyimin anlaşılması güç hale gelir. Diğer yandan aynı türler arasındaki deneyimlerin öznel niteliğinin anlaşılması daha kolaydır. Aynı türler arasında gerçekleşen deneyimlerde de öznel ve nesnel boyutu söz konusudur fakat esnel boyut daha fazla ağır basmaktadır.²³¹

Nagel, bir insanın diğerini sadece anlamının yetersiz olacağı görüşündedir. Farklı türlerin deneyimini anlamak konusunda ise bu durumun daha da azalacağını fakat

²²⁸ Douglas R. Hofstadter ve Daniel C. Dennett, *Aklın Gözü*, çev. Füsun Doruker (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2005), 396.

²²⁹ Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", 151.

²³⁰ Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", 152.

²³¹ Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", 154-155.

küçük bir boyutunun hâlâ kalabileceğini düşünür. Buna örnek olarak görme engelli bir kişi sonar sistem özellikli bir cihazla etrafındaki nesneleri tespit edebileceğini söyler. Buradan yarasanın nasıl bir deneyime sahip olduğu paralel olarak anlaşılabilir fakat özellikle vurguladığı ve anlatmak istediği şey yarası olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamak konusunda dahi kişinin yarasanın bakış açısının kullanması gerektiğidir. “Sonuçta yarasanın bakış açısı ortadan kaldırılacak olursa yarası olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında geriye ne kalır?”²³²

Peki, “Bu durumda neler yapabiliriz, nasıl bir yol izleyebiliriz?” sorusunu sorduğumuzda Nagel’in bize önerilerini şu şekilde sıralar: İlki, zihin ve beyin ilişkisini kısa bir süre için bir kenara koymak ve daha nesnel bir zihin anlayışına ulaşmaya çalışmaktır. İkincisi, deneyimin öznel niteliğini yaşayan özne açısından anlamayı gerçekleştirecek donanıma sahip olmadığımızı kabul etmektir. Üçüncüsü, yeni kavramlar oluşturma amaç edinilmelidir. Bu kavramlar empati veya hayal gücüne bağlı olarak geliştirilmemelidir. Amaç nedensel olgusalılık olmalıdır. Sonuncusu, her şey net bir şekilde ortaya koyamayacak olsak dahi deneyimin öznel niteliğinin anlaşılmasını, belirli bir dereceye kadar o deneyimi yaşayamayacaklar için belirli düzeyde anlaşılabilir hale getirmeyi hedef edinmektir.²³³

Yarasanın algılama şeklini açıklayabilmek için sonar sistem kavramını kullanıyorsak bunu kendi türümüzün deneyimlerini anlamak için de kullanabiliriz. Örneğin doğuştan görme engelli birisine görme olayının nasıl gerçekleştiğini açıklamak için yeni kavramlar ortaya koyulabilir fakat Nagel bunu yaparken betimlemenin işe yaramayacağını söyler. Çünkü betimleme o deneyimi daha önce yaşamamış birisi için anlamsız kalacaktır. Onun yerine nesnelliğe yaklaşan kavramlarla iş görmek ve yenilerini ortaya koymak daha mantıklı olacaktır. Sonunda hiçbir yere varamayacak olsak dahi en azından kesin ve doğru olan ifade yöntemi geliştirmeye çalışmış oluruz. Nagel bir noktayı da atlamamız gerektiğini ifade eder bu nokta: Tamamen, öznel deneyimlerin sunduğu görüşleri bir kenara bırakmamaktır çünkü onlar nesnel tanımlamaya bizi yaklaştıran şeylerdir.²³⁴

²³² Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, 154-155.

²³³ Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, 163.

²³⁴ Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, 163-164.

3.3.1. Diğer Zihinler Problemine Nagel'in Önerisi: Nesnel Fenomenoloji

Bu açıklamaların ışığında Nagel açısından diğer zihinler problemini özetlemek gerekirse, Aynı türler arasındaki deneyimin öznel niteliğinin anlaşılması farklı türler arasındaki deneyimin öznel niteliğinin anlaşılmasından daha kolaydır. Farklı türler arasındaki bilincin öznel deneyimini aşmak ve ortadan kaldırmak daha zordur ve deneyime ulaşma konusundaki başarıda aynı oranda azalacaktır. Nagel diğer zihinler problemine karşın, solipsist bir yaklaşımın benimsenmesini de doğru bulmamaktadır. En azından şunu biliyoruz ki diğer insanların sahip olduğu bilinçli deneyime kısıtlı bir seviyede de olsa ulaşmak mümkündür.²³⁵ Ayrıca kavramsal çerçevemiz değişir ve gelişirse farklı türler arasındaki bilinçli deneyiminde anlaşılması konusunda etkili bir adım atılmış olur.

Nagel *The View From Nowhere (Hiçbir Yerden Bakış)* adlı eserinde diğer zihinler probleminin epistemolojik bir problem olmaktan ziyade kavramsal bir problem olduğuna vurgu yapar. Nagel nesnel bir zihin anlayışına geçmemiz gerektiğini düşünür. Nagel için nesnellik bir anlama yöntemidir.²³⁶ Nesnel bir zihin anlayışına geçmemizin şartı ise kendi deneyimlerimizi dışarıdan izlemektir. Bu mümkünse diğerleri de bu olayları tasavvur edebilir ve kişi başkalarının deneyimlerini dışarıdan da tasavvur edebilir. Bu şekilde düşünebilmek için bir dış temsil yetisi değil, genel bir düşünce kullanmalıyız.²³⁷

Nagel bilincin nesnel bir açıklamasının verilemeyeceği iddiasında değildir. Nagel bilince nesnel bir açıklama getirebilmek amacıyla bilinçli halleri fiziksel analize açmanın yararlı olacağını düşünür. Nesnel fenomenolojide amaç öznel deneyimlere öznel bir şey olarak yaklaşmak yerine nesnel araştırma konusu olabilecek kavramsal biçime girdirmektir. Bu durumu bir sonuç olarak görmek yerine bir yol olarak görmeyi hedef edinmemiz gerekir. Nagel nesnelliği bir anlama yöntemi olarak görür. Sahip olduğumuz kavramsal çerçeve hakkında öyle bir yeniliğe gitmeliyiz ki, en öznel gözükten deneyimleri dahi nesnel analize açık hale getirebilelim.²³⁸ Nesnel fenomenoloji

²³⁵ Çelebi, "Nagel'in Bilinç Kuramından", 365.

²³⁶ Thomas Nagel, "Limits Of Objectivity" (Cambridge: Cambridge University Press, 1980), 77.

²³⁷ Nagel, *The View from Nowhere*, 19-20.

²³⁸ Serdal Tümkaya, "Thomas Nagel'in 'Fizikalizm' ve 'Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir' Makalelerinin Bilince Nesnel Bir Açıklama Vermesi Arayışı Açısından Kıyaslaması", *Beyülhikme*, 7/1 (2017): 36-37.

önerisi öznel ve özel, gibi gözüken deneyimin öznel karakterini artan oranda öznel arası ulaşılabilirliğini sağlama çabasıdır. Özneli, nesnel yani öznel-arası şekilde anlama çabasının kuvvetli bir savunusu Nagel'in projesinin ana karakteridir.²³⁹

Daha öncede bahsettiğimiz gibi Nagel zihin ve beden arasındaki ilişkinin H₂O=Su ilişkisi gibi bir ilişki olmayacağı görüşündedir. Fakat Nagel ve Searle bilinç konusunun gelecekte çözülebileceğine inanmaktadır. Searle bu durumun çözülebilmesinin ancak ve ancak bilincin beyindeki hangi süreçlerin meydana getirdiğinin anlaşılmasıyla mümkün olacağını düşünürken Nagel'de aynı şekilde bilinç üzerine yapılan araştırmaların artması ve belirli bir seviyeye gelmesiyle bilinç üzerine konuşmanın daha kolay olacağını düşünmüştür.²⁴⁰

Nagel'in zihin felsefesini özetleyecek olursak: Nagel, zihin-beden problemi konusunda Searle ile aynı düşünceyi paylaşır yani bir zihnin varlığını kabul ettiğimizde kendimizi düalist anlayış içerisinde bulmamız gerektiği anlayışından vazgeçmemiz gerekir. Nagel'e göre düalist anlayış günümüzde modası geçmiş bir anlayış olarak görülür çünkü materyalist görüşler dünyayı anlamada ve açıklamada daha işlevsel bir yana sahip olmuştur. Fakat Nagel zihin söz konusu olduğunda materyalist görüşlerin işlevsel bir yapıya sahip olmadığını savunmuştur.

Nagel zihin-beden probleminin çözümünün sadece felsefi alanı etkileyen bir şey olmadığını, aynı zamanda bu problemin çözümünün bizlerin evreni anlama ve açıklama biçimimizle doğrudan bağlantılı olduğunu düşünmüştür. Nagel, felsefenin görevlerinden birinin evren hakkında ortaya atılmış olan teorilerin sınırlılıklarına dikkat çekmek olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak materyalist (fizikalist) ve teist anlayışların zihin-beden problemini ele alış biçimlerini eleştirmiştir. Burada ilk eleştiriye tabi tuttuğu görüş Neo-Darwinizm olmuştur. Nagel'in Neo-Darwinizmi eleştirmesinin nedeni yaşam formlarının rastgele ortaya çıkmış bir şeymiş gibi ele almasıdır. Nagel'e göre insanlar ve canlılar tesadüfi bir şekilde ortaya çıkmış olan varlıklar olmazlar. Ayıca dünya hakkında bilgi sahibi olmak istiyorsak öncelikle bir şeylerin tesadüfi olarak ortaya çıktığı anlayışından vazgeçmemiz gerekir. Bu tarz fizikalist görüşlerin tamamında hâkim olan bakış açısı insanın sadece bedenden,

²³⁹ Sedal Tümkiye, "Nesnel Fenomenoloji Projesi Aracılığıyla Thomas Nagel Bilinci Nesnel Bir Şekilde Açıklamaya Çalışır", *Ethos: Felsefe Ve Sosyal Bilimlerde Diyaloglar*, 10/2 (2017): 156.

²⁴⁰ Vedat Çelebi, "Searle ve Nagel'in Bilinç Kuramlarında Fizikalizm Eleştirisi Bağlamında Yapay Zekânın Sınırı Tartışması", *Beytülhikme*, 9/2 (2019): 374-375.

maddeden ibaret bir varlık olduğu ve materyalist çerçeve genişletildiğinde zihnin de bir açıklamasının verilebileceği düşüncesi olmuştur. Nagel'e göre materyalist görüşlerin hepsinde ortak olan ve yanıt bulamadıkları soru: "İnsan nasıl ve nerede bilinçli bir varlık haline gelmiştir?" sorusudur. Nagel materyalist görüşlerde bu sorunun cevabının olmamasını ve bu teorilerin bu denli benimsenmiş, tartışmaya kapalı bir hale gelmiş olmasını da anlamsız bulmaktadır.

Nagel'in teist görüşleri eleştirmesinin nedeni zihni ilahi bir şey olarak görmelerinden kaynaklıdır. Nagel'e göre bu görüş arayış sürecini eksik bırakan bir yapıya sahiptir. Teist görüşlerde zihnin kaynağı ilahi bir varlık olan Tanrı'dır. Bu nedenle Nagel'e göre zihnin kaynağı Tanrı'dır demek veya zihnin kaynağı maddedir demek arasında bir fark yoktur çünkü ikisi de, tek tip bir açıklama olup arayış sürecini eksik bırakmıştır.

Nagel zihin konusunda yapılması gerekenler hakkında: Dünyanın nasıl bir parçası olduğumuzun akla uygun bir resmini sunmamız ve amacımızın birleştirici ve bütünleştirici bir teori olması gerektiğini ifade etmiştir. Nagel'e göre bu teoriler ortaya koyulurken bilimsel görüşlerin yanı sıra teolojik görüşlere de yer verilmesi gerekir. Evren teorilerinin yapması gereken şey: zihin, anlam, değer, madde, zaman ve mekânı da içeren çeşitli teoriler ortaya koymaktır. Yapılması gereken bir diğer şey ise diğer filozoflarda da olduğu gibi yeni bir terminoloji oluşturmaktır çünkü büyük bilimsel gelişmeler de her zaman yeni kavramların ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir.

Nagel diğer zihinler problemi hakkında: Kendi zihnimizin ve bedenimizin var olan tek gerçeklik olduğunu düşündüğümüzde, diğer zihinlerin varlığına dair öznel bir şüphenin her zaman devam edeceğini söylemiştir. Nagel'e göre diğer zihinlerin varlığına kanaat getirmemizin ilk nedeni bu zamana kadar bu şekilde yetiştirilmiş olmamız ve ikincisi ise fiziksel davranışlardır. Nagel diğer zihinler problemini iki türde ele almıştır bunlardan ilki, aynı türler arası deneyimin öznel niteliğiyle diğeri ise farklı türler arası deneyimin öznel niteliğidir. Nagel'e göre aynı türler arası deneyimin öznel niteliği ulaşılabilir bir yapıya sahiptir çünkü aynı fizyolojik yapı söz konusudur sadece bir takım küçük farklılıklar olabilmektedir yani aynı türler arası deneyimin öznel niteliğinde, nesnel boyut öznel boyuta daha ağır basmaktadır. Nagel'in daha çok üzerinde durduğu konu farklı türler arası deneyimin öznel niteliğidir. Bu konuyu *Yarasa*

Olmak Nasıl Bir Şeydir? adlı makalesinde yarasa örneğinden hareketle ele almıştır. Nagel'in burada araştırdığı şey yarasanın öznel deneyiminin ulaşılabilir olup olmadığıdır. Araştırmanın sonunda vardığı sonuç sahip olduğumuz fiziksel yapı değişmedikçe yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunun anlaşılamayacağıdır. Bu nedenle farklı türler arası deneyimin öznel niteliği ulaşılamayan bir yana sahip olmuştur.

Nagel farklı türler arası deneyimin öznel niteliğinin araştırılması için bir öneri sunmuştur. Bu öneri öznel deneyimleri, nesnel araştırma konusuna tabi tutabilecek kavramsal biçime girdirmektir. Bu yöntemin adı “nesnel fenomenoloji”dir. Buradaki nesnellik bir anlama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem sayesinde deneyimin öznel niteliği, belirli bir yere kadar herkes için ulaşılabilir bir forma gelebilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RYLE, SEARLE VE NAGEL'İN ZİHİN FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmamızın bu bölümünde ele aldığımız filozofların zihin felsefelerinin karşılaştırılmasına yer verdik. Bu karşılaştırmayı girişte bahsettiğimiz üzere üç başlık adı altında toplamaya çalıştık. Bu başlıklar şunlardır: zihin-beden problemi, zihin anlayışı ve diğer zihinler problemidir.

Filozoflarımız ilk olarak Descartes ile birlikte zirveye taşınmış olan zihin-beden ayrımını ortadan kaldırmayı amaç edinmişlerdir. Ryle, düalist yaklaşım konusunda öncelikle Descartes'tan bu yana süregelen töz düalizmi anlayışını “resmi öğretisi” olarak adlandırmıştır.²⁴¹ Bu anlayış, bedeni açıklamaya çalıştığımız terminoloji ile zihni de açıklayabileceğimizi düşündüğü için bir “kategori hatası” yapmıştır. Ryle zihin ve bedenin birbirinden tamamen farklı yapıya sahip, iki farklı tözün insanda bir arada bulunması ve bunların birbirleri ile olan etkileşiminin açıklanamaması durumunu “makinedeki hayalet” olarak adlandırmıştır çünkü düalist anlayışta zihin, bedenin içerisine gizlice yerleştirilmiş bir şeydir. Ryle'a göre insan zihin ve beden ayrımına tabi tutulmadan bir bütün olarak incelenmelidir.²⁴²

Searle zihin-beden problemi konusunda Ryle ile paralel görüşlere sahiptir. Searle, zihin ve beden arasında bu denli keskin bir ayrım yapıldıktan sonra bu iki tözün birbirleriyle olan ilişkisinin açıklanamaması durumunun, doğal olarak güç bir hale geldiğini ifade etmiştir. Searle, materyalist ve düalist anlayışların bu problemi doğru bir şekilde çözme imkânlarının olmadığını düşünmüştür çünkü materyalizm, zihnin varlığını maddeye indirgemeye çalışmış ve bilincin varlığını kestirip atmıştır. Bunun yanı sıra düalist anlayışlarda ise zihin; hakkında konuşulamayan, gizemli bir şey haline

²⁴¹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 75.

²⁴² Çelebi, “Gilbert Ryle'in Düalizm Eleştirisi ve Kategori Hatası Saptaması”, 138-148.

gelmiştir, bu da zihin üzerinde felsefe veya bilimsel çalışmalar yapmayı güç bir hale getirmiştir.²⁴³

Nagel'e göre ise felsefe, evreni anlamaya ve açıklamaya çalışan bir yana sahip olduğu için evren hakkında ortaya atılmış teorilerin eksikliklerine ve sınırlılıklarına dikkat çekmelidir. Bu noktada zihin-beden problemi önemli bir yere sahip olmuştur çünkü bu problemin çözümü dünyayı anlama, açıklama ve algılamamızla doğrudan ilgilidir. Nagel bu problemin çözümü için ortaya atılmış teorilerin eksikliklerine dikkat kesilmiştir. Problemin çözümü için ortaya atılmış yaklaşımlardan materyalizm, bu dünyadaki fiziksel olayları açıklamada başarılı olsa da söz konusu zihin olduğunda bu başarıyı elde edememiştir. Materyalizmin, zihni geri planda bırakmak istemesinin temel nedeni bu alanı sübjektif bir alan olarak görmesidir.²⁴⁴

Zihin-beden problemin çözümü konusunda filozofların hepsinde ortak olarak benimsenen görüşler şu şekilde sıralanabilir: İlki, eskiden beri süre gelen bu problemin çözümü için ortaya koyulmuş kavram mirasını reddetmektir burada özellikle filozoflarımız tarafından hedef alınan felsefe Descartes felsefesi olmuştur. Problemi çözmek için ortaya koyulmuş olan kavramlar, problemin çözümünü kolaylaştırmak yerine zorlaştırmıştır çünkü zihinsel fizikseli, fiziksel ise zihinsel olanı dışlayan bir yapıya sahip olmuştur. Bu nedenle problemin bir çözümüne ulaşmak istiyorsak bu tarz kavramların bir kenara bırakılması gerektiği düşünülmüştür. İkincisi, insanın zihin-beden ayrımı yapılmaksızın bir bütün olarak ele alınması olmuştur çünkü bir kere zihinsel ve fiziksel olan arasında keskin bir ayrım yaptıktan sonra bu ikisinin birbirlerini nasıl etkilediğini açıklamak güç bir durumdur. Üçüncüsü ise problemin çözümü için yeni kavramlar ortaya koyulmasıdır. Yeni kavramların ortaya koyulması demek zihin üzerine yapılacak olan çalışmaların gelişimine büyük katkı sağlamak demektir.

Bir diğer konu başlığımız olan filozoflarımızın zihin anlayışlarından bahsedecek olursak: Ryle düalist yaklaşımın aksine; kendi zihin felsefesini dilsel ve mantıksal çözümle yöntemiyle ortaya koymuştur, amacı somut, ayakları yere basan ve sağduyuya dayalı bir zihin anlayışı olmuştur. Zihin kavramının; biyoloji, nörofizyoloji veya psikoloji alanında değil, öncelikle felsefi platformda çözülmesi gerektiğine dikkat çeken ilk filozof Gilbert Ryle olmuştur. Ryle'ın zihin felsefesi, psikolojideki davranışçılık

²⁴³ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 58.

²⁴⁴ Nagel, *Zihin ve Evren*, 10-11.

kuramına benzetilmiştir. Fakat Ryle, görüşlerinin bu kategori içerisinde değerlendirilebileceğini *Zihin Kavramı* adlı eserinde önceden ön görmüştür. Psikolojideki ve genel psikoloji alanındaki anlayışlar deney, gözlem içeren ve oradan bir takım yasalar çıkarmaya yönelik bir yapıya sahiptir bu nedenle Ryle kendi zihin felsefesinin böyle bir amacı olmadığını ve davranışçılıkla bağlantısının sadece dışarıdan gözlemlenebilen davranışları gözlemlemesi bakımından paralellik gösterdiğini düşünmüştür.²⁴⁵

Bununla bağlantılı olarak Ryle’da bir zihinden bahsedebilmenin koşulu davranıştır. Davranış, zihnin dışlaşmasına yardımcı olur ve zihin hakkında konuşabilmemize imkân verir. Zihinsel süreçlerin özelliği, bir eğilim veya olay ortaya koyabilmeleridir. Davranışlardaki zihinsellikte “zekâ” adı altında nitelendirilir. Zekâ başlığı adı altında çıkan dikkatli, hünerli, zeki, duyarlı gibi sıfatlar kendisini davranışta ortaya koyan iş görebilme yetkinlikleridir.²⁴⁶ Böylece zihin uygulamada dışlaşan yetkinlikler bütünü olarak ortaya çıkmıştır.

Searle’de bir zihinden bahsedebilmenin yolu kendisinin ortaya koyduğu “biyolojik natüralizm” görüşü ile mümkündür. Çünkü bu anlayış bizi materyalist ve düalist anlayışlardan kurtarabilecek bir yapıya sahiptir. Biyolojik natüralist yaklaşım sayesinde bilinç; ne düalist anlayıştaki gibi gizemli, üst bir şey olarak algılanacak ne de materyalist anlayıştaki gibi varlığı görmezden gelinilecektir.²⁴⁷ Biyolojik natüralizm, bilinci fiziksel dünyanın bir parçası olarak görmemizi sağlayan bir yapıya sahiptir. Biyolojik natüralist görüşe göre, bilinç beynin yapısında gerçekleşen daha üst düzeydeki süreçlerden meydana gelir. Bilinç doğal bir sürecin sonucunda ortaya çıkar, tıpkı sindirimin vücutta doğal bir süreç olarak ortaya çıkması gibidir.²⁴⁸

Searle’ün zihin felsefesi ele aldığımız diğer filozoflardan farklı olarak bilincin özelliklerini analiz eden bir yapıya sahiptir. Bu zor bir eylemdir çünkü incelenmek istenen şeyin, yine kendisi aracılığıyla incelenmesi söz konusudur. Searle’ün felsefesinde bilincin en önemli özelliği niyetliliklerdir. Bilincin diğer özellikleri daha içsel

²⁴⁵ Gödelek, *Zihin Felsefesi*, 108-109.

²⁴⁶ Ryle, *Zihin Kavramı*, 96.

²⁴⁷ Altınörs, “Zihin-Beden Problemine Searle’ün Yaklaşımı”, 59.

²⁴⁸ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 65.

bir yana sahipken niyetlilik bizlerin dış dünya ile ilişki kurması bakımından önemli bir yere sahiptir. Sahip olduğumuz öznel durumları dışarıya yansıtmamızı sağlar.²⁴⁹

Ryle ve Searle zihin üzerinde konuşabilmek, onu dışlaştırebilmek için felsefelerinde bir takım kavramlara başvurmuşlardır. Ryle’da bir zihinden bahsedebilmenin koşulu zekâ ve yatkınlıklar ile mümkünken Searle felsefesinde bu durum niyetlilik kavramı ile mümkün olmuştur. Zekâ, yatkınlık ve niyetlilik gibi kavramlar zihnin dışlaşmasına olanak sağlamıştır. Nagel ise zihin üzerinde konuşabilmek için felsefi davranışçılık veya biyolojik natüralizm gibi görüşleri yeterli bulmamıştır, çünkü bu tarz yaklaşımların bizleri materyalist görüşlerin bir türevine götürdüğünü düşünür. Yapılması gereken şey düalizme veya materyalizme kaymadan birleştirici ve bütünleştirici bir zihin anlayışı ortaya koyabilmektir.

Diğer zihinler problemi bağlamında: Ryle’a göre düalist anlayış zihin ve beden arasındaki ilişkiyi açıklayamadığı için diğer zihinler konusuna da açıklık getirememiştir ve gelinen durumda birbirlerinin söylediklerini ve eylediğini anlayamayan insanlar ortaya çıkmıştır. Ryle’a göre diğer zihinler problemi, düalist yaklaşımın düşündüğü kadar girift ve soyut bir problem değildir. Bir kişinin eylemleri onun düşüncelerini izlememize fırsat verir ve bu da onun bir zihne sahip olduğunun kanıtıdır. Ryle’ın felsefesinde diğer zihinler problemi anlama, nasılın bilgisi ve öz bilgisi ile beraber işlemiştir. Ryle için biz sadece karşımızdaki varlığın davranışlarını görüyor ve gürlütülerini işitiyor değiliz aynı zamanda onu anlıyoruz. Bu nedenle onun bir zihne sahip olduğunu söyleyebiliyoruz.²⁵⁰ Diğer taraftan Ryle, öz bilgisi eşittir diğer zihinler probleminden hareket ettiği için kendim hakkında ortaya koyduğum şeyleri, başkaları hakkında da ortaya koymam mümkündür.²⁵¹ Ryle davranışı zihin felsefesinin temele yerleştirdiği için birçok şey açık yapıp etmelerimden ortaya çıkabilme potansiyeli taşımaktadır. Davranışlarım zihin çalışmalarımın bir göstergesidir, dolayısıyla bir zihne sahip olduğumun da kanıtı olmuş olur.²⁵² Bu nedenle Ryle, diğer zihinler probleminin çözümü için kendi ortaya koyduğu felsefi davranışçılık yaklaşımını yeterli bulmuştur.

Searle diğer zihinler problemi konusunda, problemin çözümü için Ryle felsefesinde kullanılan felsefi davranışçı yaklaşımın yeterli olmayacağı görüşündedir.

²⁴⁹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, 99.

²⁵⁰ Ryle, *Zihin Kavramı*, 129.

²⁵¹ Ryle, *Zihin Kavramı*, 267.

²⁵² Ryle, *Zihin Kavramı*, 289.

Searle diğer zihinler problemini çözebilmek için öncelikle davranış ve zihin arasında çok önemli ilişkiler bulunduğu anlayışını kırmamız gerektiğini düşünmüştür.²⁵³ Zihin ve davranış arasında düşünüldüğü gibi sıkı bağlar söz konusu değildir. Searle bu anlayışı, silikon beyinler ve bilinçli robotlar düşünce deneyimleriyle bu ilişkiyi kırmayı başarmış gibi gözükmektedir. Diğer zihinlerin varlığına kanaat getirmemizin nedeni Searle'e göre davranışın temelindeki nedensel temelin, bizimkine uygun olmasıdır.²⁵⁴ Sadece davranışa bakmak, diğer zihnin varlığına dair bir kanıt değildir. Searle tüm varlıklar için direkt olarak bir zihne sahiptir veya değildir diyebilmemiz için zengin bilinç teorilerine ihtiyacımız olduğunu da vurgular.²⁵⁵

Nagel diğer zihinler problemi hakkında onların varlığına inanmamızı sağlayan şeylerden bir tanesinin tamamen bu şekilde yetiştirilmiş olmamız ve fiziksel davranışlardan hareketle zihin varlığına işaret etmemizden kaynaklı olduğunu söylemiştir. Fakat Nagel diğer zihinler problemi konusunda radikal şüpheciliğe gitmeyi de doğru bulmaz.²⁵⁶ Nagel, aynı türler arası deneyimin öznel niteliğini anlamının daha kolay olacağını düşünür çünkü bu deneyimler birbiriyle benzerlik gösteren bir yapıya sahiptir.²⁵⁷ Diğer yandan farklı türler arasındaki deneyim, söz konusu olduğunda bunu anlamak güç bir hale gelmektedir çünkü sahip olunan fizyolojik yapı farklılık gösterir.²⁵⁸ Nagel farklı türler arasındaki deneyiminde anlaşılabilirliği için farklı yollar olabileceğini düşünür. Bu yollar şu şekilde sıralanabilir: nesnel bir zihin anlayışına ulaşmak, yeni kavramlar oluşturmak, deneyimin öznel niteliğini anlayabilmek için yeterli donanıma sahip olmadığımızı kabul etmektir. Nagel bu anlayışın benimsenmesi doğrultusunda, farklı türler arasındaki deneyimin öznel niteliğine belirli bir seviyeye kadar ulaşabileceğimizi düşünmüştür.²⁵⁹

Diğer zihinler problemi Nagel için epistemolojik bir problem olmaktan ziyade kavramsal bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum için Nagel'in önerisi "nesnel fenomenoloji"dir. Bu yöntemi uygulayabilmenin yolu kendi eylemlerimizi dışarıdan izlemekten geçmektedir. Nesnel fenomenolojinin amacı öznel deneyimleri

²⁵³ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 93.

²⁵⁴ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 103-104.

²⁵⁵ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 107.

²⁵⁶ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 25.

²⁵⁷ Nagel, *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, 219.

²⁵⁸ Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", 149.

²⁵⁹ Nagel, "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?", 163.

nesnel araştırma konusu olabilecek kavramsal yapıya getirmektir. Nagel bugüne kadar bilinç hakkında yapılmış olan çalışmaların az ve yetersiz olmasını, yeni kavramların ortaya çıkmamış olmasına bağlar. Bunun için yapılması gereken eski terminolojiyi bir kenara bırakmak ve zihin konusu için yeni bir terminoloji oluşturmaktır.²⁶⁰

Diğer zihinler probleminin ortaya çıkış nedeni ele aldığımız filozofların hepsinde farklıdır. Ryle’ da bu probleme neden olan şey düalist anlayışken Searle’de davranış ve zihin arasında sıkı bağlar bulunduğunun var sayılmasıdır. Nagel’de ise diğer zihinlerin varlığından her zaman ufak bir şüphe duyulmasıdır. Ryle ve Searle için diğer zihinler problemi günlük yaşamda olmayan sadece felsefî alanda ortaya çıkmış bir problemidir. Ryle’da diğer zihinler probleminin çözümü kendi felsefesi içerisinde yapılırken Searle ise konuyu ayrı bir şekilde ele almış davranış ve zihin arasındaki bağın kırılmasına odaklanmıştır. Nagel diğer zihinler problemini en ayrıntılı biçimde ele alan filozof olmuştur, problemin epistemolojik boyutu ile ilgilenmiştir. Nagel ve Searle’ün bu problem konusunda ortak düşüncüyü paylaştığı kısım ise filogenetik anlamda bilincin ne kadar aşağıya kadar indiğini henüz bilmediğimiz için zengin bilinç teorilerine sahip olmayı hedeflememiz gerektiğidir. Yine her iki filozofta diğer zihinler probleminin gelecekte çözülebilecek bir problem olduğunu düşünmüştür.

²⁶⁰ Tümkaya, “Nesnel Fenomenoloji Projesi Aracılığıyla Thomas Nagel Bilinci Nesnel Bir Şekilde Açıklamaya Çalışır”, 156.

SONUÇ

Zihin, açıklanması ve anlaşılması zor bir kavram olagelmıştır. Zihnin her birimizde var olması yani ontolojik varlığı bir hakikat olsa da, epistemolojik olarak zihin kavramı üzerinde bir aletheia ortaya koymak ve üzerinde çalışmalar yapmak istediğimizde ortaya bir takım engeller çıkmaktadır. Ele aldığımız filozoflar zihin kavramının yeniden düşünülmesi konusunda büyük bir çaba ortaya koymuş ve problemin çözümü için kendi açtıkları yoldan gitmişlerdir.

Çalışmamızda yer verdiğimiz filozofların zihin anlayışlarını kendi perspektifimizden ele alacak olursak: Filozoflarımızın söylediği gibi zihin çalışmaları için yeni bir terminolojinin oluşturulması elzemdir bu yapılmadığı takdirde zihin hakkında ortaya koyulmuş olan görüşlerin hepsi materyalist açıklamaların bir türevi olarak görülmeye mahkûm kalacak gibi gözükmemektedir. Zihin ve beden arasında yapılmış olan bu keskin ayırım felsefenin değil bilimin işine yarayan bir durum olmuştur. Zihin konusunun felsefi alanda tekrar düşünülmesi gerektiğinin farkına ise çok geç varılmıştır.

Ryle'ın zihin felsefesi doğrultusunda düalist yapının makinedeki hayalet dogmasını ortaya koyduğunu görmeyiz çünkü bu anlayış yüzünden zihin uzun yıllar gizemli bir unsur olarak kalmıştır. Searle'ün ise bir kere zihin ve beden arasında yapılmış olan keskin ayırım sonrası bu ikisinin birbiriyle olan ilişkisinin açıklanamayacağını ifade etmiş olması ve bu ikili kavramsal yapıların alanı tükettiği hakkındaki görüşlerinin bugün gelinen noktada haklı bir eleştiri olduğunu görmekteyiz çünkü zihin felsefesi alanındaki çalışmaların başlaması 19. yüzyılı bulmuştur. Nagel'in zihin-beden problemi konusundaki haklı eleştirisi ise zihin açıklamalarının bizi bir şekilde düalist ve materyalist açıklamaların türevine götürmesidir çünkü Nagel'in de ifade ettiği gibi materyalist görüşler bilincin varlığını maddeye indirgeme yoluna giderken düalist görüşler ise zihni gizemli bir yere yerleştirip arayış sürecini eksik

bırakan bir yapıya sahip olmuştur. Bu nedenle her iki yaklaşım tarzı da zihin konusuna yeterince açıklık getirememiştir.

Ryle ve Searle'ün zihin felsefesinde insanın zihin-beden ayırımına gidilmeksizin bir bütün olarak ele alınması gerektiği anlayışını net bir şekilde görürken Nagel felsefesinde nitelik düalizmine kaçan bir yan görmekteyiz. Bunun nedeni ise zihin hakkındaki düşüncelerini ortaya koyarken materyalist yaklaşımlara kaymamaya özen göstermesi olmuştur. Nagel için en başından zihin maddesel olana indirgenebilecek bir yapıya sahip değildir, fakat Nagel'in zihin hakkındaki görüşlerini ortaya koyarken ister istemez düalist görüşe yaklaştığını görmekteyiz.

Filozofların zihin anlayışlarını değerlendirecek olursak: Ryle bir zihin hakkında konuşabilmek için felsefi davranışçılık kuramını ortaya koymuştur. Bu anlayış doğrultusunda zihin için davranışa, davranış içinse zihne ihtiyaç duyulan bir döngüsellikğin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ryle felsefesi içsel yaşantıyı reddetmemiş fakat bu alanı fazlasıyla daraltmıştır. Çünkü öz bilgisinin ve diğer zihinlerin varlığı bir eşitlik içersinde yapılanmıştır yani benim öz bilgimin oluşması, diğer zihinlere bağlıyken diğer zihinlerin varlığı da, benim öz bilgime bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Ryle'ın felsefesinde, bir zihinden bahsedebilmek için zekâ ve yatkınlık kavramlarına başvurulmuş olması onun felsefesinin özgün yanını oluşturmuştur fakat felsefesinde sadece insan söz konusu olduğunda bir zihinden bahsedilebileceğini görmekteyiz diğer varlıklar söz konusu olduğunda bir zihinden bahsedilip edilmeyeceği sorusuna net bir yanıt yoktur.

Searle'de bir zihinden ve bilinçten bahsedebilmenin yolu biyolojik natüralizm ile mümkün olmuştur. Biyolojik natüralist anlayışa göre bilinç, beynin yapısındaki üst düzey süreçlerden meydana geliyordu. Searle'ün ortaya koyduğu bu görüş bilincin beynin yapısındaki üst düzey süreçlerden meydana gelmesiyle materyalist açıklamaların bir türevi olarak görülebilmek potansiyeline sahipken diğer yandan da Descartes'ın zihin ve beden arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullandığı epifiz bezi tarzı bir açıklama gibi de durmaktadır.

Nagel ise Ryle veya Searle gibi bir zihin anlayışı ortaya koymayıp daha çok durum tespiti yapmış zihni de içerisine alan bir evren teorisinin nasıl ortaya koyulabileceğinin reçetesini sunmuştur. Nagel'de felsefenin evren ve zihin hakkında

yeni açıklamalar üretemeyeceği ve yapılmış olan açıklamaların eksikliklerine ve sınırlılıklarına dikkat çekmesi gerektiği düşüncesi hâkimdir. Öyle düşünüyoruz ki bu durum felsefenin alanını daraltan ve felsefeyi sadece durum tespiti yapan bir alan haline getirmektedir.

Diğer zihinler problemi doğrultusunda: Ryle için bu problem fazla bir derinliğe sahip olmadan felsefi davranışçılık yardımıyla çözülebilir bir yapıya sahip olmuştur. Searle'de ise problemin çözümü davranışın temelindeki nedensellik ilkesiyle belirli bir yere kadar çözülebilirken Nagel'de de ise nesnel fenomenolojik yöntem yardımıyla yine bir yere kadar çözülebilir bir yapıya sahip olmuştur. Fakat Searle ve Nagel için diğer zihinler probleminin sonunda agnostik bir tavrın hâkim olduğunu görmekteyiz bunun nedeni özellikle filogenetik anlamda aşağıda yer alan canlıların bir zihne sahip olup olmadığının henüz bilinmemesinden kaynaklıdır. Bu nedenle her iki filozofta problemin, zengin bilinç teorilerini sahip olunmasıyla gelecekte çözülebileceğini düşünmüştür. Bahsedilen gelecek filozoflarımız açısından uzak bir tarih olarak algılansa da 21. yüzyıla gelindiğinde artık şunu açıkça görmekteyiz ki, zihin hakkında yapılan çalışmaların hız kazanmasıyla Descartes'ın bıraktığı kısımdan oldukça uzaktayız.

Diğer yandan bu alan hakkında ortaya koyulan yaklaşımların bir sonuca varması gerektiği konusundan da vazgeçilmelidir çünkü bu durum zihnin üzerindeki gizem örtüsünün kaldırılmasını olumsuz yönde etkileyecek gibi durmaktadır. Sonuç olarak zihin felsefesi alanındaki çalışmalar artmalı ve zihin konusunda; ontoloji, epistemoloji ve etik felsefesindeki gibi zengin bir literatüre sahip olmak hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksayan, Dursun. "Bilinç Tartışmaları Bağlamında Nagel'de Bilincin İndirgenemezliği". Yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019.
- Altınörs, Atakan. "Zihin-Beden Problemine Searle'ün Yaklaşımı". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 9 (2018): 39-59.
- Çelebi, Vedat. "Gilbert Ryle'in Düalizm Eleştirisi ve Kategori Hatası Saptaması". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 3 (2015): 138-157.
- Çelebi, Vedat. "John R. Searle Bilinç ve Yönelimsellik". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 18 (2014): 15-30.
- Çelebi, Vedat. "Nagel'in Bilinç Kuramından Hareketle Diğer Zihinlerin Bilgisine Doğrudan Erişim Probleminin Değerlendirilmesi". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 29 (2020): 353-368.
- Çelebi, Vedat. "Searle ve Nagel'in Bilinç Kuramlarında Fizikalizm Eleştirisi Bağlamında Yapay Zekânın Sınırı Tartışması". *Beytülhikme*. 9/2 (2019): 351-376.
- Çelik, Sara. "Gilbert Ryle'in Zihin Kavramı". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993.
- Çift, Pelin. ve Sinan Canan. *Beynin Sırları*. İstanbul: Destek Yayınları, 2016.
- Çoştı, Feyza Ceyhan. "Descartes ve Ryle'da 'Zihin-Beden İlişkisi' ve 'Öteki Zihinler Sorunu' ". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 30 (2020): 79-96.
- Descartes, René. "The Passions of the Soul". İçinde *The Philosophical Writings of Descartes I*, trans. John Cottingham & Robert Stoothoff & Dugold Murdoch & Anthony Kenny, Cambridge: Cambridge University Press, 1985. Erişim Tarihi 08.02.2021,
- Descartes, Renê. *Metafizik Düşünceler*, Çeviren Mehmet Karasan, Ankara: Maarif Matbaası, 1942.
- Doğan, Mehtap. "Biyolojik Doğalcılık Ekseninde John Searle ve Zihin Beden Problemi". *Meta Zihin Yapay Zeka Ve Zihin Felsefesi Dergisi*. 1/2 (2018): 227-240.
- Durakoğlu, Abdullah. ve Volkan Ay. "Descartes ve Searle'de Zihin Problemi". *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 13 (2012): 187-200.
- Gödelek, Kamuran. *Zihin Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Günday, Şeref. *Zihin Felsefesi*. Bursa: Asa Kitapevi, 2003.
- Hofstadter, Douglas R. ve Daniel C. Dennett. *Aklın Gözü*, Çeviren Füsün Doruker, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2005.
- Hospers, John. *An Introduction To Philosophical Analysis*. Oxford: Prentice Hall, 1997.
- https://books.google.com.tr/books?id=nAYGcftgT20C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/753874/mod_resource/content/1/Descartes%20Rene%20-%20Philosophical%20Writings.%20vol%201.pdf
- https://kupdf.net/download/nagel-the-view-from-nowhere-pdf_59f5674ae2b6f5b609912f7a_pdf
- https://www.informationphilosopher.com/solutions/philosophers/ryle/Ryle_KnowHow.pdf

<https://www.jstor.org/stable/2183358>

Nagel, Thomas. "Limits of Objectivity". Cambridge: Cambridge University Press, 1980.

Nagel, Thomas. "Physicalism". İçinde *The Philosophical Review*, North Carolina: Duke University Press, 1965. Erişim Tarihi 14.11.2021,

Nagel, Thomas. "The Core of Mind and Cosmos". Erişim Tarihi 15.12.2021, <https://opinionator.blogs.nytimes.com/2013/08/18/the-core-of-mind-and-cosmos/>

Nagel, Thomas. "Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?". İçinde *Zihin Ve Evren*, editör Gizem Ayvaz, 145-165. İstanbul: Jaguar Yayınları, 2015.

Nagel, Thomas. *Her Şey Ne Anlama Geliyor?*, Çeviren Hakan Gündoğdu, İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Nagel, Thomas. *The View from Nowhere*. Oxford: Oxford University Press, 1986. Erişim Tarihi 14.11.2021,

Nagel, Thomas. *Zihin ve Evren*, Çeviren Özge Çağlar Aksoy, İstanbul: Jaguar Yayınları, 2015.

Onur, Ferhat. "John R. Searle ve Çin Odası Argümanı". *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*. 9/1 (2016): 192-216.

Revonsuo, Antti. *Bilinç Özneliği Bilimi*, Çeviren Selim Değirmenci, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Ryle, Gilbert. "Knowing How And Knowing That". (1945): 1-16. Erişim Tarihi 10.01.2021,

Ryle, Gilbert. *Zihin Kavramı*, Çeviren Sara Çelik, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2011.

Searle, John R. *Akıllar Beyinler ve Bilim*, Çeviren Kemal Bek, Ankara: Yayıncılık Matbaası, 1996.

Searle, John R. *Bilincin Gizemi*, Çeviren İlknur Karagöz, İstanbul: Küre Yayınları, 2018.

Searle, John R. *Bilinç ve Dil*, Çeviren Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.

Searle, John R. *Intentionality: An Essay In The Philosophy Of Mind*. England: Cambridge University Press, 1983. Erişim Tarihi 13.04.2021,

Searle, John R. *Zihin Dil ve Toplum*, Çeviren Alaatin Tural, İstanbul: Yayıncılık Matbaacılık, 2006.

Searle, John R. *Zihnin Yeniden Keşfi*, Çeviren Muhittin Macit, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2021.

Topakkaya, Arslan ve Emel Karakaya. "Din-Felsefe İlişkisi Bağlamında Ruh Kavramına İki Farklı Yaklaşım: İslam ve Platon Örneği". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 2 (2015): 25-50.

Tümekaya, Serdal. "Nesnel Fenomenoloji Projesi Aracılığıyla Thomas Nagel Bilinci Nesnel Bir Şekilde Açıklamaya Çalışır". *Felsefe Ve Sosyal Bilimlerde Diyaloglar*. 10/2 (2017): 147-160.

Tümekaya, Serdal. "Thomas Nagel'in 'Fizikalizm' ve 'Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir' Makalelerinin Bilince Nesnel Bir Açıklama Vermesi Arayışı Açısından Kıyaslaması". *Beyülhikme*. 7/1 (2017): 23-41.

Vikipedi. “Davranışçılık”. Erişim Tarihi 04.04.2022,
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Davran%C4%B1%C5%9F%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k>

